

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Tóth Sándor mk. alezredes

**A román politikai gondolkodás
geopolitikai alapjai**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Szabó A. Ferenc
Politikatudomány és honvédelem
tudományszak-vezető
ZMNE

2009

Bevezetés.....	3
A tudományos probléma megfogalmazása és a kutatás előzményei.....	7
Kutatási célkitűzések és módszerek	12
Az értekezés témájának körülhatárolása, struktúrája és forrásai.....	15
1. Románia földrajzi áttekintése.....	17
1.1. Kárpátok – Duna – Fekete-tenger	17
1.2. Románia történeti tájai és gazdasági jellemzői	19
1.3. Románia főbb katonaföldrajzi jellemzői	24
1.4. Összefoglalás.....	25
2. A román geopolitikai gondolkodás története és fontosabb elméletei	27
2.1. A román geográfia kezdeti szakasza	27
2.2. Geopolitika és Nagy-Románia – az első nagy háború nyertesei.....	30
2.3. A szocialista időszak geopolitikája	51
2.4. Geopolitikai elméletek a rendszerváltás után.....	60
2.5. Összefoglalás.....	65
3. Földrajzi és geopolitikai motívumok a kortárs román politikai gondolkodásban.....	67
3.1. Az integrációs román földrajzi érvrendszer	67
3.2. A nemzeti biztonság földrajzi meghatározottsága	72
3.3. Földrajzoktatás és geopolitika.....	83
3.4. Összefoglalás.....	100
4. Összegzett következtetések.....	102
Új tudományos eredmények.....	108
A kutatás eredményeinek lehetséges felhasználási területei	111
Irodalomjegyzék.....	112
A szerző kutatási témában megjelent publikációi	145
Melléklet: ábrák.....	146

Bevezetés

Keleti szomszédunk államiségát a nemzeti ébredések időszakában, a 19. század második felében nyerte el, amikor Európa számos más nemzetállama is átalakult, létrejött. A két román fejedelemség 1859-ben egyesült, a török befolyás alóli, orosz segédlettel kivívott felszabadulás (1878) után pedig királyság lett (1881). Az ország részt vett a regionális második Balkán-háborúban (1913), majd mindkét világháborúban. A környező nagyhatalmak pulzáló érdekei – és részben ebből adódóan – a gyakori szövetséges-váltással járó román történelmi szerepvállalások az ország fokozatos területi bővüléséhez vezettek: az egység előtti román területek (Moldva és Havasalföld) nagysága az I. világháború utánra majdnem háromszorosára nőtt (295 ezer km²), mára pedig a kétszeresében állapotodott meg.¹

A nagymérvű társadalmi változások és folyamatok, köztük a háború tudományos igényű megismerése és megértése tudományok tárgyát és szemléletbeli változását eredményezte. Románia kapcsán mindenekelőtt a történelemtudomány, illetve a román közgondolkodásban mai napig fennálló történelmi tézisek jutnak eszünkbe, elsősorban a dáko-román kontinuitás elmélete vagy a három fejedelemség (Havasalföld, Moldva, Erdély) 1600-ban, első alkalommal létrehozott tiszavirág életű, de geopolitikai szempontból példaértékűnek vélt egysége.²

A román politikai gondolkodás geopolitikai alapjainak vizsgálata kapcsán azonban – néhány kivételtől eltekintve – nem a történelemmel, hanem a *földrajztudománnyal kívánunk foglalkozni*, mert a maga sajátos módján ez a diszciplína is ebben a században kezdett a társadalmi változásokat indukáló folyamatok felé fordulni. Ennek a tendenciának a leglátványosabb eredménye az alapvetően leíró, természettudományi szemlélet kiegészülése, nyitása a földrajzi tényezőként és a földrajzi környezetet befolyásoló tényezőként értelmezett *ember*, valamint az élő organizmusnak tekintett *állam* irányába. A nemzetállamok – és tegyük hozzá, a tömeghadseregek – kialakulása idejét figyelembe véve talán nem véletlen, hogy éppen a századvég német geográfusa, *Friedrich Ratzel* (1844-1904) dolgozta ki az egyik

¹ Románia területi változásaira lásd az értekezés mellékletének 1. ábráját.

² A *kontinuitás-elmélet* alapja, hogy a mai Románia területén, a 2-3. században élő dák (géta) őslakosok és a római hódítók összeolvadtak, helyben maradtak, s ez megmagyarázza a románság kialakulását és máig tartó folyamatos jelenlétét a Dunától északra fekvő területeken. Ennek ellentmond a *bevándorlás* elmélete, mely szerint a románok a Balkánról vándoroltak fel a Dunán túlra és létezik továbbá a kettőt ötvöző *hozzávándorlás* tana is. A román eredetelméletekre és román értelmezésükre lásd: Miskolczi Ambrus: *Eszmék és téveszmék. Kritikai esszék a román múlt és jelen vitás kérdéseit tárgyaló könyvekről*. Bereményi Könyvkiadó, ELTE BTK Román Filológiai Tanszék, Budapest, 1994., u.ő: *Románok a történelmi Magyarországon*. Lucidus Kiadó, Budapest, 2005., valamint Du-Nay András: *A román nép kialakulása és korai története*. Mundus Kiadó, Budapest, 2004.

legkoherensebb elméletet a földrajzi helyzet állami létet meghatározó, determináló szerepéről. Az államot élő, organikus szervezetként fogta fel, amelynek jellegét a tér (das Raum), a pozíció (die Lage) és a határok (die Grenzen), illetve az állam középpontjának (Mittelpunkt) sajátosságai határozzák meg. Jóllehet, a földrajzi determinista szemlélet éppen abból a Németországból indult ki, amelynek nem a természeti tényezők, hanem a nép volt az összetartó eleme,³ sőt Ratzel is bírálható azzal, hogy elmélete tele van „vulgáris geografizmussal”⁴. Azonban bármilyen helytállóknak is tűnhetnek ezek a megállapítások, a pusztító világháborúk következtében (utólag) könnyen belátható, hogy ez az idea és nemzetenként adaptált változatai egymásnak is ellentmondó, versengő állameszmék megalkotásához, népek közti konfliktusok és háborús célok elméleti megalapozásához járultak hozzá. A német tudós nézetei geopolitikai iskolák elvi kiindulópontjaivá váltak, de legalább annyira meg is osztották a korabeli geográfus társadalmat; persze a különböző értelmezések nemcsak tudományelméleti, hanem a Németországhoz való igazodást visszatükröző kül- és tudománypolitikai dilemmákat is rejthettek. A végletek között a német iskolához hasonló svéd Rudolf Kjellén (1864-1922) – tegyük hozzá, Románia esetében is tapasztalható – német tengelydinamizmusra vonatkozó meglátását,⁵ a magyar⁶ mellett pedig a francia társadalom-, illetve emberközpontú iskola példáját értjük.⁷

Az első nagy háború győzteseinek mámore és veszteseinek elkeseredettsége fokozta a geográfia társadalmi-politikai folyamatok felé történő közeledését és folyamatosan táplálta az újonnan kialakult diszciplínák, különösen az *emberföldrajz* és a *politikai földrajz* létjogosultságát, kiteljesedését. A földrajztudomány belső (elméleti) módosulását, egyben társadalmi elfogadottságát is nagyban előmozdította, hogy a háború jelentős területi

³ Rónai András megállapítása, idézi: Hajdú Zoltán: Friedrich Ratzel hatása a magyar földrajztudományban. *Tér és Társadalom*, 1998/3. 110. o.

⁴ Mendöl Tibor szerint Ratzel emberföldrajzában azért lehet a földrajzi determinizmus a domináns, mert az emberi, társadalmi tényezőket mellőzi. Mendöl Tibor: *A földrajztudomány az ókortól napjainkig*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1999. 218. o.

⁵ A Németországra vonatkoztatott tengelydinamizmus a szerző szerint azt jelentette, hogy az ország képes maga köré „strukturálni” a többi európai országot. V.ö: Gazdag Ferenc: Bevezető az orosz geopolitikai szöveggyűjteményhez. In: Ljubov Siselina – Gazdag Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004. 8. o.

⁶ Ratzel, illetve a német geográfia magyarországi hatására lásd: Hajdú id.m., valamint Holger Fischer: Centrum-periféria kapcsolatok a tudományban. Német-magyar földrajztudományi kapcsolatok a két világháború között. In: Nemes Nagy József: *Földrajz, regionális tudomány. Regionális Tudományi Tanulmányok 2*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest, 1995. <http://geogr.elte.hu/old/REF/RTT-2hu/RTT-2hu.htm> (2009. május 15.)

⁷ A nagy geopolitikai iskolák képviselőire, jellemzőire többek között lásd: Bárdos-Fértony Miklós: *Bevezetés a geopolitikába*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006., Bernek Ágnes (szerk.): *A globális világ politikai földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002., Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. SVKI, Budapest, 1999., Fifield, Russel H. – Percy, G. Etzel: *Geopolitics in principles and practice*. The Athenaeum Press, h.n., é.n., Palotás Zoltán: *A geopolitika mint államtudomány*. Hítel 1943/2. 98-109. o.

kiterjedése korlátozta a helyszíni tapasztalatszerzést, ezért egyre szélesebb társadalmi, politikai és katonai igény merült fel a távoli területek és hadszínterek megismerésére. Ez a váltás, változás ugyan a geográfia fejlődésének egy újabb állomásává vált, ugyanakkor az átpolitizálódás reális kockázata magában hordozta a tudomány kiszolgáltatottságának nem kis mértékű veszélyét.

„A nemzetállamok születése, az ideológiai háttér megtalálása a földrajztudomány számára is jelentős lehetőségeket jelentett minden országban. Különösen a modern nacionalizmus kialakulásától kezdve a földrajztudományok történeti érdeklődése *politikai-ideológiai tartalmat* kapott. A földrajztudomány sok országban célmeghatározó és államszolgáló tudománnyá vált ebben a kölcsönkapcsolatban.”⁸ „A szaktudomány ilyen világgá áramlásából azonban a földrajztudományra súlyos kötelezettség hárul: a helyes úton kell tartania a műveltség térszemléletét, a népet tanítania kell még az esetben is, ha az államvezetés nem is hallgatna tanításaira.”⁹

Az emberföldrajz és a politikai földrajz tehát – tudományos természete okán – törekedett az *oknyomozó szemlélet* érvényesítésére, a nemzetközi politikai erőviszonyok és konfliktusok komplex elemzésére, értelmezésére. Ez a szemlélet, illetve tevékenység magában hordozta és végül is elkerülhetetlenné tette a szakma bizonyos mértékű átpolitizálódását, ezen kívül a politika is vonzotta a szakértői köröket döntéseik előkészítésére és alátámasztására. Természetesen a politika támogatása önmagában nem elítélendő, azonban ebben a tekintetben világíthatunk rá az „új tudomány” megjelenésére, amely dinamikus és rugalmas módszerei révén alkalmasabbá vált a – háborúk során különösen – gyorsan változó politikai nyomások felismerésére és gyakran a (kül)politikai érdekek kiszolgálására.

Az új tudomány, vagy tudományos igényű geo-tudomány¹⁰, a *geopolitika*. A *klasszikus geopolitikai iskola* az ember- és a politikai földrajzzal nagyjából egyidős, hiszen rájuk épül. Viszont a geopolitika nem annyira szerény¹¹ és sok tekintetben a politikához áll közelebb, így a két világháború közti fokozatos elterjedése nyilvánvalóan az I. világháború sok ország számára elfogadhatatlan békéjének, illetve a másodikra való készülődésnek, az időszakot jellemző feszült nemzetközi helyzetnek tulajdonítható.

⁸ Beluszky Pál (szerk.): Magyarország történeti földrajza I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 26. o. (T.S. kiemelése)

⁹ Prinz Gyula: Hat világrész földrajza. Renaissance Könyvkiadó, Budapest, 1944. 6. o.

¹⁰ A geopolitikára, politikai földrajzi és emberföldrajzi összefüggéseire, továbbá más geo-tudományokra (geostratégia, geopszichológia, geojogtudomány stb.) lásd: Garzuly József: Geopolitika. Magyar Szemle 1938. augusztus 386-396. o.

¹¹ Rónai András szerint a politikai földrajz művelői szerényebbek, a geopolitikával pedig leginkább csak műkedvelők foglalkoznak. Rónai András: Gondolatok a politikai földrajz témaköréből. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1941. 85. o.

A II. világháború után kialakult világhatalmi és ideológiai struktúra a geopolitikát sem hagyta érintetlenül. A bipoláris szembenállás elsősorban anyagi-technikai természete inkább a gazdasági, *gazdaságföldrajzi* tényezők szerepét domborította ki, a globális méreteket öltő nukleáris fenyegetés közepette a – regionális – természetföldrajzi tényezők tulajdonképpen elhanyagolhatóvá váltak. A Szovjetunió érdekövezetében fasiszta, ezért *tiltott tudománynak* számított, azonban az angolszász és a nyugat-európai világban továbbra is több-kevesebb intenzitással művelték és – ha a háború előttinél kisebb mértékben is, de – újabb irányzatai alakultak ki. Elméleti impulzusokat a német és az amerikai katonaföldrajzi, illetve geostratégiai gondolkodás kiszélesedésével kapott,¹² majd az 1980-as évektől – a geopolitika *neo-klasszikus* időszakára jellemzően – ismét a földrajzi tényezők kerültek előtérbe a természeti erőforrások egyenlőtlen eloszlása és az államok közötti kapcsolatok elemzése okán. Az amerikai külpolitika bírálata mentén létrejött a *kritikai geopolitika*, a keleti blokk összeomlása kapcsán viszont, amióta újabb területi változásokkal és szövetségi átrendeződésekkel lehetett számolni, a geopolitika ismét régi arcát mutatja.¹³

A geopolitikai irányzatok természetesen szakértőnként, országonként, régióként eltérnek, azonban Magyarországot és közvetlen térségét (beleértve Romániát) tekintve, azzal az állásponttal értünk egyet, amely szerint az államok közti versenyt manapság nem a másik területének a meghódítása jelenti, hanem a globális gazdasági fejlődés hasznának a saját területre vonzása.¹⁴

¹² A geostratégiát lényegében a geopolitika katonai ágával, illetve a katonaföldrajz hadászati szinten megjelenő, oknyomozó szemléletű területével azonosíthatjuk. V.ö: Nagy Miklós Mihály: *Kis magyar hadelmélet*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.

¹³ „The much acclaimed «renaissance of geopolitics» is full of paradoxes. It is not, for example, a renaissance at all, at least not in the form that most political geographers have engaged with it. Driven by the fracturing of the geostrategical balances of the cold war – and of the dominant ideological discourses that had legitimated them – it identifies itself rather as a broadly framed «rethinking», and what it offers is indeed not a resurrection but a radical recasting of the spirit and purpose of geopolitics.” Mark Bassin: *The two faces of geopolitics*. In: Alexander B. Murphy (szerk.): *Is there a politics to geopolitics?* Progress in Human Geography 2004/5. 620. o. Az idézet, illetve a szerző szerint a geopolitika reneszánszán nem pusztán a geopolitika feltámadását, hanem valójában a geopolitika eredeti szellemének és céljának az újbóli, radikális megjelenését kell érteni.

¹⁴ John Agnew: *Az államhatárokon átnyúló politikai hatalom földrajza: terület, identitás és mozgás a világpolitikában*. Regio 2002/2. 28. o.

A tudományos probléma megfogalmazása és a kutatás előzményei

A román politikai gondolkodás földrajzi, geopolitikai alapokon nyugvó elemzése kapcsán a tudományos problémát alapvetően az okozza, hogy a geopolitika (önálló) tudományterületként való elfogadottsága mindmáig nyitott kérdés. Ennek eldöntésében magunk sem kívánunk állást foglalni, azonban a *földrajz-, a politika- és a hadtudomány* határterületein kitapintható interdiszciplináris (más nézőpontból multi- vagy transzdiszciplináris) létjogosultságát feltétlenül tudomásul kell venni. Ezzel együtt azt a jelenséget is tapasztaljuk, hogy miközben a román politika, geográfia és társadalom részéről a geopolitika széleskörű, helyenként túlzott mértékű *alkalmazását, elfogadását* tapasztaljuk, addig Magyarországon még mindig kettős érzésekkel, távolságtartással kezelik (sőt geográfus körökben, ha lehet, kerülnek). Hasonló problémával szembesülünk, amikor alig találunk értékelhető utalást a román geopolitikai iskolára vagy képviselőire a – geopolitika virágkorát jelentő, két világháború közötti időszak – magyar szakirodalmában. Véleményünk szerint ennek az lehet az oka, hogy a kor szellemét meghatározó trianoni trauma, illetve a magyar geográfusok szakmai meggyőződése a román geográfia és geopolitika alapvetően negatív megítélését váltották ki. A korabeli magyar szakértők előtt minden bizonnyal ismertek voltak a román pályatársak művei, azonban nem tartották helyénvalónak azok széleskörű ismertetését, publikálását. Ahogy Cholnoky Jenő fogalmazott: „A hazánk testén osztozkodó három állam geográfusai kimerülnek a politikai pamfletek és hazudozások gyártásában, ezekről, mint tudósokról *nem is érdemes és nem is illik beszélni.*”¹⁵

A román geopolitikai gondolkodás megismerése és ennek szükségessége természetesen nem csak a geopolitika tudománytörténetéből vagy a tudományos (elméleti) megismerés igényéből vezethető le, hanem – szomszédos ország lévén – abból az *alapvető magyar biztonságpolitikai érdekből és kötelező érdeklődésből*, amely még a regionalizálódó és globalizálódó világ közepette is hozzájárulhat a magyar nemzeti stratégia alakításához. A kellő történelmi távlatból – a magyar kisebbségi érdekek lehetőség szerinti maximalizálása mellett – ma már nem csak a Versailles-i és párizsi békerendszer közvetlen hatásaiból kell kiindulni, hanem többek között a legutóbbi (2008-09. évi) gazdasági válságból és az ismételten felbukkanó protekcionizmus tanulságaiból, lényegében a nemzetközi biztonsági rendszerben még mindig jelen lévő, földrajzi alapokon és potenciálokon is nyugvó *nemzeti érdekérvényesítő képességekből, lehetőségekből*.

¹⁵ Cholnoky Jenő: A földrajz fejlődése az utóbbi években. In: Teleki Pál – Bezdek József – Karl János (szerk.): Zsebatlasz 1923. Magyar Földrajzi Intézet R.T., Budapest, 1923. 14. o. (T.S. kiemelése)

Az utóbbi évek integrációs tendenciája ellenére az országok közti versenyfutás még szövetségi viszonyrendszerben sem állt meg, így a nemzetek, következésképpen a nemzeti stratégiák és (geo)politikák továbbra is meghatározó szerepet játszanak. A román-magyar kapcsolatokra utalva, legfrissebb példaként, gondoljunk csak *Traian Bănescu* 2009. februári budapesti látogatására, amikor a székelyföldi területi autonómiát (egyébként már sokadik alkalommal) elutasítva a román Alkotmányra hivatkozott: lényegében *Románia egységes nemzetállami léte, oszthatatlansága* mellett foglalt állást. Úgy ítéljük meg, hogy a román elnök kijelentése mögött a román politikai gondolkodást jellemző, hosszútávon működő *politikai reflexek* is működnek, ami nem csak történelmi, politikai, kulturális vagy etnikai természetű, hanem legalább annyira *földrajzi* vonatkozásokat is felvet. A 19. században, az államalapítás időszakában megszülető román földrajzi és az abból később kinövő *geopolitikai iskola* ugyanis állami (politikai) szintre emelte a román földrajzi tér kérdését. A korabeli román geográfusok a Román Földrajzi Társaság vezényletével egy olyan egységes nézetrendszert dolgoztak ki, amely a német földrajzi determinisztikus elemek francia típusú nemzetállami mintájának ötvöztetésével egy *földrajzilag is egységes* román állam képét építette.

A román geopolitikai érvrendszer megismerését mindenekelőtt a II. világháborút megelőző *magyar politikai földrajzi, geopolitikai iskola* fontosabb téziseinek tanulmányozása előzte meg, mert a kárpát-medencei Magyarország földrajzi jellemzőit és geopolitikai helyzetét leíró fogalmak – sajátos módon – az 1920 utáni román geopolitikai gondolkodásban *szinte teljesen megegyezően* jelentek meg. Az Európában egyedülálló individuális *földrajzi miliő és harmónia*, a természeti tényezők alkotta *határok*, illetve a *nyugati geopolitikai iskolák* (jellemzően ugyanazon) tudósaira való hivatkozás gyakorlata¹⁶ ugyanúgy előfordult a magyar és a román érvekben, mint az adott földrajzi tér *gazdasági összefüggéseinek és egységének* hangsúlyozása.¹⁷ Természetesen mindkét félnek *Erdély és Partium* helyzete

¹⁶ „A Hungária név sohasem politikai területet jelentett, hanem annak a földrajzi területiségnek fogalomjele volt, mely Reclus, Ratzel és Kjellén szerint a legindividuálisabb államföldrajzi területiségek egyike. Azzá teszi a törzset alkotó, mintegy háromszázezer négyzetkilóméter terjedelmű Duna-medence kerekdedsége, a Közép-Duna és mellékfolyóinak összekapcsolódása és a heglánckeret megszakíthatatlansága.” Prinz Gyula – Cholnoky Jenő: Magyar földrajz. Magyarország tájrajza. Prinz Gyula – Cholnoky Jenő – Gr. Teleki Pál – Bartucz Lajos: Magyar föld, magyar faj. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é.n. I. kötet. 17. o.

¹⁷ Magyarország gazdaság- és kultúrföldrajzi összefüggéseire, az európai műveltségben és polgárosodásban elfoglalt helyzetére lásd: Prinz Gyula – Gróf Teleki Pál: Magyar földrajz. A magyar munka földrajza. Prinz Gyula – Cholnoky Jenő – Gr. Teleki Pál – Bartucz Lajos: Magyar föld, magyar faj. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é.n. II. kötet. 22-23. o.

jelentette a legfontosabb kérdést, mivel a régió hovatarozása alapvetően határozta meg e két szomszédos állam területi nagyságát és geopolitikai jelentőségét.¹⁸

A román geopolitikai iskola, illetve a Romániához fűződő földrajzi és geopolitikai ismeretek bővítéséhez a román földrajzi környezet egyik szakértője megállapításait is támpontként használtuk. Hajdú-Moharos József (1957-2001) Románia kapcsán olyan szókapcsolatokat (bőkezű természet, fiatal és útkereső ország) rögzített a magyar szakirodalomban, amelyek aligha kerülhetők meg szomszédunk akár természet-, akár társadalomföldrajzi megismerése, elemzése során. A szerző a román geopolitika egyik meghatározó sajátosságaként ugyancsak kiemeli: „A hivatalos román történetírás és földrajz gyakran áltudományos érvekkel szolgálta az egységes nemzetállam megalapozását. A történészek a dákoromán elmélettel 2000 évnél régebbi gyökereket adtak népünknek a mai államterületen; a földrajzosok pedig a geopolitikai törekvések «természettudományos» alapját vetették meg («A Tiszától a Dnyeszterig román hegyek anyagát terítették szét a folyók»).»¹⁹

Mindemellett munkássága jelentős részét a magyar-román geográfiai kapcsolatok közelítésének is szentelte. A Kárpátokat inkább történeti választóvonalnak, mint földrajzi határnak tartotta,²⁰ továbbá kompromisszumos javaslatot tett a két országot érintő földrajzi területek, tájak egységes elnevezésére – persze mindeközben jól érzékelt a kérdéskör magasabb szintű, a két ország közt mindmáig feszülő (földrajzi) gondolkodás- és felfogásbeli különbségeket. Mint írja: „Kardinális kérdés a tájbeosztás «felső kapcsolata»: e tekintetben Romániát Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa átmenetének, másrészt a Kárpátok térsége részének tekintjük. A kárpát-medencei és kárpáti nagytájaknál a közép-európai, a belső előtéri nagytájaknál a pontuszi-balkáni jellemek dominálnak. Közép- és Kelet-Európa pontos elhatárolását azonban sem szükségesnek, sem lehetségesnek nem tartjuk. Nem értünk egyet sem a mai, sem a történeti (1918-as formájában valójában csak a XIII. század óta létező) országhatár európai régióhatárrá való előléptetésével sem. A Regátot a Kárpátok térségéhez (s így közvetve Közép-Európához) fűző szálakról méltányoljuk a román geográfianak a kárpáti vízhálózatra való hivatkozását: a Tiszától a Dnyeszterig valóban egy hegység anyagát terítik szét a folyók, s a völgyek évszázadok óta szerves kereskedelmi és migrációs kapcsolatokba

¹⁸ „Erdély hatalmas sziklavára szinte uralkodik Románián alakja és helyzeténél fogva. Románia csak azáltal jelenthet maradandó veszedelmet az egységes magyar államra, ha az Erdélyt az ottani oláhságra támaszkodva állami törzstényezővé teszi.” Id.m. 335. o.

¹⁹ Hajdú-Moharos József: Románia. In: Probáld Ferenc (szerk.): Európa regionális földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2000. 496. o. (T.S. kiemelése)

²⁰ Hajdú-Moharos József: Románia tájfeldrajzi beosztása. Balaton Akadémia, Vörösberény, 1993. 210. o.

hozták a hegység két oldalát. A természeti tájbeosztásnak a történeti egységekkel való szembesítése a térszerkezet színét és fonákját veti össze.”²¹

A román földrajzi iskola külföldi (francia, német) kötődésére hívja fel a figyelmet *Ian M. Matley*, a Michigan-i Egyetem tanára.²² Megállapítja, hogy a 20. század elején megszületett modern román geográfiát egy sajátos *kontinuitás* övezi [1985-ig], amit még a *szovjet ideológia kényszere* sem tudott megváltoztatni. Ennek okát abban látja, hogy *Simion Mehedinți*, a román iskola megalapítója, olyan egységes földrajzi rendszert dolgozott ki, amelynek elméleti alapja a dialektikus szemléletű marxista tudományt is kielégítette. Ugyanakkor szerinte a román – és a többi kelet-európai – földrajzi irányzat meglehetősen *belterjes*, aminek egyáltalán nem az elméleteik elvetése az oka, hanem a külföldi publikálás hiánya.²³ A szerző megállapítása természetesen nem tér el jelentősen a kortárs román geográfia álláspontjától,²⁴ de mindenképpen felhívja a figyelmet a román iskola külföldi összefüggéseire, különösen a szocialista időszakra vonatkozóan.

Borsi-Kálmán Béla a román nemzettudat, a politikai gondolkodás és a stratégiaalkotás összefüggéseit a román egység kialakulása körüli évtizedekre teszi. Az összefüggés gyökerét a Romániában uralkodóvá váló elit (havasalföldi, illetve bizánci) *társadalomfejlődésével*, valamint a kort jellemző *dinamikus román külpolitikai szemlélettel*, szereplésekkel indokolja.²⁵ Nézete szerint ezek a körülmények vezettek ahhoz, hogy a különböző történelmi konfliktusokból az ország *nyertesén* vagy a lehető a legkisebb veszteségekkel kerüljön ki, ami egy sajátos, a rendszerváltás utáni időkben is érvényes *kényszerpályára* állította a román nemzettudatot és nemzetstratégiát.²⁶ Geopolitikai szempontból Romániát *paradox szükségyszerűségnek* tekinti, mert három (potenciális) nagyhatalom érdekövezetében fekszik, s földrajzi elhelyezkedése miatt magában foglalja a *közép-európaias*, az *oroszos* és a *törökös-balkáni* gazdaság- és társadalomfejlődés, illetve politikai gondolkodás jegyeit. A sokféle

²¹ Hajdú-Moharos József: Természeti és történeti tájbeosztások. In: Frisnyák Sándor (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. K.n., Nyiregyháza, 1996. 255. o.

²² Ian M. Matley: Simion Mehedinți and modern Romanian geography. *Professional Geographer* 1985/4. 452-458. o.

²³ „Although Mehedinți played a major role in the development of Romanian geography, he had little influence abroad. [...] This lack of citations does not reflect any rejection of Romanian ideas, but rather points to the relatively self-contained nature of the schools of geography in most East European countries.” Matly id.m. 457. o.

²⁴ „În pofida faptului că ideile și concepția geografică a lui S. Mehedinți n-au ocupat locul meritat în cadrul geografiei mondiale – lucrările de bază nefiind traduse într-o limbă de circulație internațională – ele au devenit un suport ferm pentru constituirea și dezvoltarea unei școli geografice românești.” Petre Deică: Fondatorii geografiei moderne românești. In: Lucian Badea et al. (szerk.): *Geografia României I. Geografie fizică*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983. 33-34. o.

²⁵ Borsi-Kálmán Béla: A román politikai gondolkodás alternatívái a múlt század ötvenes-hatvanas-hetvenes éveiben. In: Borsi-Kálmán Béla: *Kihívás és eretnokség*. Kaláka Könyvek, Sepsiszentgyörgy, 1996. 30. o.

²⁶ Borsi-Kálmán Béla: Román lehetőségkeret – magyar külpolitika. *Pro Minoritate* 1996/3. 86. o.

tényező Románián belüli együttállásából pedig (beleértve a vallási és a latinitásbeli jellegzetességeket is) az következik, hogy „... a román elit, politikai nézeteitől függetlenül, úgynevezett nemzeti érdekei védelmében bármikor, bárkinek hajlandó felajánlkozni, és adott esetben bárki ellen kész sorompóba lépni, a legcsekélyebb erkölcsi skrupulus nélkül.”²⁷

A román psziché hasonló vonására mutatott rá Gáldi László²⁸ és Miskolczy Ambrus,²⁹ viszont egy másik irányból közelítette meg a román gondolkodásmód jellegzetességét a román filozófus és pszichológus, *Constantin Rădulescu-Motru* (1868-1957). Egyfajta (ön)kritikai éllel, a *földrajzi környezet* domináns hatását a román lelkiség elmaradottságával [1937] hozta összefüggésbe. „Történelmi múlttal rendelkező népeknél, amelyek lelkében az intézményes karakter szilárd, pillanatnyi lelki állapotukat elsősorban az intézményes karakter befolyásolja, és csak másodsorban a többi tényező. *Az örökletes biológiai alap és a földrajzi környezet a fiatal népek lelkiségét uralja*, melyeknek nincs történelmi múltjuk és erős intézményes karakterük. A három tényező között tehát hatás tekintetében ellentmondás van. Inkonzisztens [sic!] szellemi intézményekkel rendelkező népesség esetében az örökletes tényezők és a földrajzi környezet hatása döntő. Azoknál ellenben, amelyeknél a szellemi intézmények erősek, a többi tényező befolyása gyenge. *A szellemiség pajzs. Lehetővé teszik egyes népeknek, hogy önmaguk alakítsák saját sorsukat, felszabadulva életfeltételeik biológiai és földrajzi járma alól.* [...] Nem szégyen, ha egy nép lelkileg különbözik a dicsőséges és erős népektől. Szégyen viszont, ha nem érez ösztönzést arra, hogy megismerje önmaga természetét és sorsát.”³⁰

A földrajzi érvek román történetírásba és politikai gondolkodásba történő beágyazódását *Lucian Boia*, a Bukaresti Egyetem történész professzora bírálja. *Földrajzi mitológiának* tartja ugyanis a román egységet földrajzi alapon alátámasztó érvrendszert és Xenopol véleményét osztja abban, hogy a románok kénytelenek *a földrajz ellen harcolni*. A *földrajzi nihilizmus* álláspontjára helyezkedve tehát nem hisz a *Duna*, a *Tisza* és a *Dnyeszter* *determináló*, határalkotó képzetében, a *Kárpátok* összetartó szerepében.³¹ Ugyanakkor bizonyos mértékben mégiscsak (legalább) *posszibilista*, amikor elképzelhetőnek tartja az

²⁷ Borsi-Kálmán Béla: Kérdések és álkérdések. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 33-35. o.

²⁸ Gáldi László. Iorga. Magyar Szemle 1941. január 43-47. o.

²⁹ Miskolczy Ambrus: Iorga-paradoxonok (Az erdélyi és magyarországi románok történetéről – 1915, 1989). Tiszatáj 1991/2. 48-69. o.

³⁰ Constantin Rădulescu-Motru: A román nép pszichológiája. In: Pászka Imre: Román eszmetörténet 1866-1945. Aetas – Századvég, h.n., 1994. Az idézet első része a 111., a második pedig a 123. oldalról. (T.S. kiemelései.) (Eredeti mű: C. Rădulescu-Motru: Psihologia poporului român. Societatea Română de Cercetări Psihologice, București, 1937.)

³¹ Lucian Boia: Történelem és mítosz a román köztudatban. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest - Kolozsvár, 1999. 161. o.

egyszerűsített földrajzi kategóriák létjogosultságát, de nem tartja fontosnak, hogy ki jött először erre a területre! Románia *marginális földrajzi helyzetét* inkább az izoláció és a nyugati modellkövetés közti ellentmondásokban, valamint az etnikai és kulturális keveredés komplementer jellegében látja.³² Mindenesetre, a román földrajzi környezet és a román társadalom integrációval kapcsolatos helyzetét megítélve, szerinte „... Romániának szüksége van Európára, mert csak ez biztosíthatja stabilitását és fejlődését; de Európának is szüksége van Romániára, hisz ez az ország a Kelet kapuja, innen ellenőrizhető a Balkán.”³³

Kutatási célkitűzések és módszerek

A kutatási terület előzményeit összegezve alapvetően négy, egymással kölcsönhatásban álló fogalomkör különíthető el: *a nemzettudat, a politikai gondolkodás, a nemzetstratégia (geopolitika) és a földrajz*. Mindezek bizonyos összefüggéseire a fenti megállapítások különböző szempontjai mutatnak rá, azonban értekezésünkben a román *geopolitikai gondolkodás eszmetörténetének szélesebb földrajztudományi aspektusait*, valamint a *kortárs román politikai gondolkodásra ható* mechanizmusának az érvényesülését kívánjuk bemutatni.

A földrajz alapú román geopolitikai érvek akár hangzatos szólamoknak is tűnhetnek,³⁴ véleményünk szerint azonban mégsem önmagukban vizsgálándók, s helyezhetők el az igazság vagy az objektivitás mércéjén. A román geopolitikai nézetek (hasonlóan más geopolitikai iskolákhoz) nem zárt rendszert képeznek, hanem sok szállal kötődnek különböző társadalmi alrendszerekhez, a tudományos élethez, a kultúrához, a politikai gondolkodáshoz vagy az oktatáshoz. Ezért a román földrajzi és geopolitikai felfogást olyan *érzelmi és mentalitásbeli* jellemzőként is számba kell venni, amely hosszútávon meghatározza a román politikai gondolkodást. *A társadalom- és nemzettudat-építés felől* közelítve ez a jelenség legegyszerűbben az oktatásban érhető tetten, hiszen a saját ország megismerésén alapuló állampolgári nevelés fontosságát már a 20. század elején Európában és Magyarországon is felismerték, kezdeményezték.³⁵ Míg azonban Magyarországon az I. világháború politikai és

³² Lucian Boia: Romania: Borderland of Europe. Reaktion Books, London, 2001. 7-13. o. Eredeti mű: u.ő: România. Țară de frontieră a Europei. Humanitas, București, 2001.

³³ Idézi: Kántor Erzsébet: Románok és idegenek. Korunk 2003/1. 36. o. (Kántor Lajos előszava) A tanulmány Lucian Boia (2001) idézett művének a 6. fejezetét foglalja össze.

³⁴ Molnár Gusztáv az első körös román NATO-csatlakozási törekvések kapcsán hangzatos teóriának tartotta a román földrajzi érvrendszert, aminek szerinte semmi köze nincs a valósághoz, v.ő: Molnár Gusztáv: Románia eltévedt. Korunk 1998/10. 71-80. o. www.hhrf.org/korunk/9810/10k15.html (2009. április 1.)

³⁵ V.ő: Teleki Pál: Háború és földrajzi műveltség. Pátria, h.n., 1915., Teleki Pál – Vargha György (szerk.): Modern földrajz és oktatása. „Studium”, Budapest, 1923., Fodor Ferenc: A földrajzi oktatás jelenlegi helyzete

földrajzi értelemben vett következményeinek³⁶ kellett ahhoz bekövetkezni, hogy a földrajzoktatás nemzeti szempontból értékes, nemzetnevelő célokat tudjon kitűzni,³⁷ addig Romániában a területileg folyamatosan és jelentősen növekvő ország *sikerei* alapozhatták meg a földrajzi értékek nemzettudati beágyazódását.

A román geopolitikai iskola, illetve politikai gondolkodás földrajztudományi kötődésének vizsgálata – a releváns szakirodalom magyar nyelvű elérhetőségének hiánya miatt – alapvetően a román geopolitikai gondolkodás eszmetörténeti kutatását, szakirodalmi forrásainak közlését és elemzését indokolta. A román források feldolgozása a geopolitikán kívül eső egyes területek és személyek megismerését is lehetővé tette, de az értekezés fő témájához kapcsolódóan az *analógia* módszerével ugyancsak igyekeztünk a korabeli releváns magyar és külföldi (német, francia) elméleti párhuzamokat is bemutatni.

Az elméleti párhuzamok kapcsán abból indultunk ki, hogy a román földrajzi iskolaalapító, Simion Mehedinți Lipcsében doktorált és Ratzel egyik tanítványa volt, akinek determinista felfogása áttételesen a román geopolitikai gondolkodást is megtermékenyíthette. Feltevésünknek látszólag ellentmond, hogy a német tudós egyik fő művében – az akkorra már a Fekete-tengerig érő – Romániát, tévesen, a tengerpart nélküli országok közé sorolta,³⁸ ugyanakkor elképzelésünket elvileg nagyban támogatják Románia gyakori területi változásai, főleg az I. világháború kedvező „földrajzi következményei”, melyek végül is egyértelműen kedvezhetnek a román geopolitikai gondolkodás efféle irányzatának. Kutatásaink során szerettük volna megérteni azt az ellentmondást is, hogy miközben a magyar geopolitika a Kárpátokat határalkotó tényezőnek tartja, addig azt a román az ország természetes tengelyének, gerincoszlopának. Természetesen azon is tanakodtunk, hogy a – sokunk számára jól ismert – Nagy-Románia koncepciónak miért éppen a Tisza és a Dnyeszter lenne a két szélső határa, de mindeközben folyamatosan látóköreinkbe kerültek a kortárs román integrációs kül- és katonapolitikai törekvések, amelyek szintén nem nélkülözték az ország

Magyarországon. In: Teleki Pál – Karl János – Kéz Andor (szerk.): Magyar Földrajzi Évkönyv 1927. Magyar Földrajzi Intézet R.T., Budapest, 1927. 178-199. o.

³⁶ A trianoni magyarországi földrajzi szempontú értékelésére lásd: Fodor Ferenc: A csonka magyar állam politikai földrajzi helyzete. Magyar Katonai Közlöny 1920/2. 91-96. o.

³⁷ Ennek egyik állomása volt többek között a honismeret és az osztálykirándulások bevezetése. V.ö: Fodor Ferenc: A szülőföld és honismeret helyzete külföldön és hazánkban. In: Karl János – Kéz Andor (szerk.): Magyar Földrajzi Évkönyv 1929. 140-159. o., illetve Bodnár Lajos: A földrajz az embernevelés szolgálatában. In: Kéz Andor – Pécsi Albert (szerk.): Földrajzi Zsebkönyv 1948. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, 1948. 107-114.

³⁸ Ratzel Frigyes: A Föld és az ember. Anthropol-geographia vagy a földrajz történeti alkalmazásának alapvonalai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1887. A szerző által felállított ország- kategóriák szerint Románia „... II/B) Politikai határvonalainak csak egy része egyezik meg a természeti határokkal; d) Az országot egészen körülveszik az idegen országok; d¹) Az ország egy tengerre vezető nagy folyam határos. Ez utóbbi fajta országok elől a tenger el van zárva, és ezért természetesen egész történeti szerepükre igen nagy hatása van annak, hogy mi módon társulnak más államokkal.” (149. o.)

földrajzi helyzetére és az ebből következő kiváltságokra való hivatkozást. Ezért nem csak és főként nem(!) a tradicionális magyar-román szembenállás geopolitikájára összpontosítunk, hanem – dolgozatunk aktualitás értékét remélve – a román geopolitikai iskola érvrendszerének a rendszerváltás utáni időkig kitapintható *folymatosságára*. A geopolitikai motívumok hosszú távon megnyilvánuló hatásmechanizmusának értelmezése és elemzése miatt a *kronológiai* feldolgozás módszerét tartottuk célszerűnek.

Románia NATO- és Európai Unió (EU) integrációjának társadalmi támogatottsága, illetve a különböző külpolitikai nyilatkozatok és dokumentumok „üzenetei” kapcsán arra gondoltunk, hogy a geopolitikai utalások és magyarázatok csak egy *befogadó- és (meg)értőképes közönség* esetén lehetnek hatékonyak. Így az a feltételezés adódik, hogy a román társadalom rendelkezik ilyen fajta alapképzettséggel, műveltséggel(?), ezért – a geopolitika természetéből adódóan – a *földrajz mint nemzeti tantárgy* oktatását kell szemügyre venni. A román nép lelki tulajdonságait és nemzettudati tényezőit elemző óriási irodalom összegzését nem, de a tévedés kockázatát³⁹ vállalva megkíséreljük a földrajzoktatás és a geopolitika román nemzettudat-építésben játszott szerepének a megvilágítását. A középiskolai földrajzoktatást vizsgáljuk meg, mert az általános iskolás korosztály még lényegében „csak” természetföldrajzi oktatásban részesül, viszont a felsőoktatás már csak egy eleve kisebb létszámot érint és nagymértékben – a földrajzot gyakorta nélkülözve – specializálódott. Következésképpen, a középiskolai diákság a legszélesebb, földrajzi oktatásban részesülő korcsoport, ezen túl pedig ez az életkor kellő értelmi érettséget és érzelmi nyitottságot is feltételez a nemzettudatot formáló érzések elsajátításához.

Az oktatott *földrajzi-geopolitikai* elemek sajátosságainak értelmezését a *dedukció* módszerének segítségével végezzük el, így rámutathatunk a geopolitikai gondolkodásmód kialakítására vonatkozó oktatáspolitikai szándéokra, és végső soron, kis kockázattal, beláthatjuk a (román) földrajzi tér következményeit jól ismerő román geopolitikai szemléletmód nemzettudati tényezőként történő megjelenését, beágyazódását.

Az értekezés fő céljának lényegében a román geopolitikai iskola, illetve a román geopolitikai gondolkodásmód és érvrendszer jellemzését, továbbá a román politikai gondolkodásban, különösen a rendszerváltás utáni kül- és biztonságpolitikában, valamint oktatáspolitikában játszott szerepének kimutatását tűztük ki.

³⁹ „Alig van annál zavarosabb kérdés, mint az, hogy mit lehet és mit kell nemzeti öntudat alatt érteni. Nemzet és nemzetiség, nép és népiség, politikai különállás és alárendeltség, állam, terület, társadalom, műveltség, vallás – mindez szervesen hozzákapcsolódik; nem csoda, hogy az avatatlan eltéved ebben az alig járható sűrű bozótban.” I. Tóth Zoltán: Cotorea Gerontius és az erdélyi román nemzeti öntudat ébredése. In: Hitel. Kolozsvár 1935-1944. II. kötet. 341. o.

Az értekezés témájának körülhatárolása, struktúrája és forrásai

Az 1. fejezetben Románia fontosabb természet-, gazdaság- és katonaföldrajzi jellemzőit foglaljuk össze. A leíró jellegű földrajzi áttekintéssel az a célunk, hogy mélyebb következtetések levonása nélkül azokat a fontosabb sajátosságokat emeljük ki, amelyek az értekezés további részeiben geopolitikai összefüggésben szerepet kaphatnak. Az adatokat magyar összefoglaló művekből, atlaszokból és az internetről merítettük. Habár igyekeztünk a legaktuálisabbnak és legautentikusabbnak vélt információkat szerepeltetni, munkánk szempontjából nem tartottuk fontosnak az igen gyakori, de kisebb differenciák okainak és hitelességének ellenőrzését, ezért sokhelyütt csak hozzávetőleges adatot közlünk.

A 2. fejezetben bemutatjuk és jellemezzük a román geopolitikai iskola eszmetörténetét, elméleti alapjait és érvkészetét – nyelvismeretünkhöz igazodóan – román, illetve egyes szerzők angol, francia és olasz nyelven kiadott könyveinek, folyóiratcikkeinek feldolgozására támaszkodva. Egy-egy témakör tudománytörténeti vagy -elméleti hátterének, párhuzamainak bemutatására a román források mellé külföldi és magyar utalásokat is illesztünk.

A 3. fejezetben először a román geopolitikai gondolkodás máig ható földrajzi meghatározottságát, tradicionális elemeit mutatjuk ki kül-, katona- és biztonságpolitikai koncepciókban. Ennek keretében az integrációs törekvések jegyében született 2000. évi román katonai stratégiát és a román kormány külpolitikai programját, másrészt a terrorizmus elleni globális küzdelem idején, 2006-ban jóváhagyott nemzeti biztonsági stratégiát vizsgáljuk meg.

Ezek után a román nemzettudat földrajzi, geopolitikai összefüggéseit elemezzük a geopolitika földrajzon belüli oktatásában, a 2004-2007. között érvényes 9-12. osztályos (líceumi) tananyagban. A román középiskolai földrajztankönyvek különböző kiadású (Humanitas, ALL, Corint, Sigma) sorozatából a Corint-ot választottuk, amely egy Geopolitika és Geostratégia elnevezésű, tíz részből álló sorozatot is gondoz.⁴⁰ A négy tankönyv mellett egy tesztgyűjteményt is tanulmányozunk, amely egyrészt összefoglalja a középiskolás tananyagot, másrészt sajátos (feleletválasztós) didaktikai módszerével dinamikus, féligazságokat mérlegelő tanulói magatartást is feltételez. Arra vonatkozó nem rendelkezünk adattal, hogy a tanintézetek milyen arányban preferálják ezeket a tankönyveket, ugyanakkor – az egységes tantervet feltételezve, illetve közvetett információk alapján – a különféle változatok nem különböznek jelentősen tartalmi és szerkezeti felépítésükben.

⁴⁰ Ezek között a francia geopolitikai iskola egy-egy jelentős művének román fordítása, például Paul Claval: Geopolitică și geostrategie. 2001. és Aymeric Chauprade - François Thual: Dicționar de geopolitică. 2003.

A *tudományági körülhatárolást* tekintve a geopolitikát elsősorban a földrajztudományból kiinduló, a földrajz elemző és integráló jellegét ötvöző diszciplínának, módszernek tartjuk, ezért a *román földrajzi szakirodalomra* összpontosítunk.

A *szakirodalmi gyűjtés* döntő részét nagyobb közgyűjteményekben, illetve intézetek könyvtáraiban folytattuk (Központi Szabó Ervin Könyvtár, Magyar Földrajzi Társaság, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Országgyűlési Könyvtár, Országos Idegennyelvi Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár, Szegedi Tudományegyetem), valamint rendszeresen használtuk az Internetet. Az elemzésre került dokumentumok, források egyes részleteinek szöveghű közölését azért tartjuk fontosnak, mert véleményünk szerint így válik kitapinthatóvá a földrajzi és a geopolitikai tényezők (politikai) kommunikációs eszközökkel történő megjelenítése, illetve keveredése is.

A kutatás *időbeni behatárolásánál* a 19. század második felét jelöltük ki kezdőpontnak, amit két fő momentum, a román államiség és a geopolitika elmélete kibontakozásának időbeni egybeesése indokolt. Az adatgyűjtést és a kutatást – formálisan – Románia Európai Unió csatlakozásával, 2007. január 1-jével zártuk le.

1. Románia földrajzi áttekintése

„Bőkezű természet – útkereső ország”⁴¹

Lakossága (22 246 862)⁴² és területi nagysága (238 391 km²) alapján Románia a kontinens közepes nagyságú országai közé tartozik. Sajátos módon az ország területi nagyságára (legalább!) két különböző adattal, legtöbbször a 237 500 km²-rel találkozhatunk, de természetesen az 1947-es békeszerződés óta politikai államterület változás nem volt. Viszont az utóbbi években jelentős feszültség terhelte a Duna-deltától kb. 40 km-re fekvő, 17 hektáros *Kígyó-sziget* státusza körüli román-ukrán viszonyt. A nemzetközivé vált ügy végül (2009. február) azzal zárult, hogy a sziget körüli kontinentális talapzat mintegy 79%-át, 9 700 km²-t, a Hágai Nemzetközi Bíróság Romániának ítélte. Az érintett tengerfenék megszerzésével bár jelentős földgáz- és kőolajkészlet került román fennhatóság alá, mégsem ez a terület okozta az előbbieken jelzett kb. 900 km²-nyi különbséget, hiszen szárazföldi területként nem került elismerésre. A területi módosítást nagy valószínűséggel a határokat képező folyószakaszok mederveviszonyainak változása vagy a Duna Fekete-tengert feltöltő okozta.⁴³

1.1. Kárpátok – Duna – Fekete-tenger

A *Kárpátok-hegység* 1500 km hosszú lánc mindösszesen kb. 190 ezer km² kiterjedésű területet foglal el. Csak néhány helyen lépi túl a 2500 m-es magasságot, gleccserei vagy állandóan hóval borított területei nincsenek. Az Alpoktól és a Balkán-hegységtől a Duna választja el.

A Kárpátokat övező területek általában kedvezőtlen mezőgazdasági adottságokkal rendelkeznek, azonban a szén, vas- és színesfémérc lelőhelyek mentén települt iparvidékeit a szigetként működő, együzemes kohászati városok alkotják. A hegyvidéki tájakat általában az urbanizáció alacsony foka, viszont jelentős fa-, bútoripari és vízienergia-termelő képesség jellemzi. A hegylánc területe nem sűrűn lakott, települések általában csak a folyók völgyeiben vannak. A hegység az általa érintett országok többségének periferiát, határterületet jelent, ezzel szemben Romániának a közepén húzódik és az ország területének nagyjából

⁴¹ Hajdú-Moharos (2000) id.m. 494. o.

⁴² 2008-as becslés alapján: www.cia.gov. (2009. január 30.)

⁴³ A változás nyomát és okát hivatalos forrásban nem találtuk meg, és arra vonatkozóan sincs adatunk, hogy melyik szomszédos ország, milyen mértékű rovására következ(het)ett be.

egynegyedét foglalja el. Romániai szakaszát, amelynek legmagasabb pontja 2544 m (Moldoveanu), átlagban negyven kilométerenként szelik át közúti hágók. Az átjárók legsűrűbben a Kárpát-kanyarban, Brassó körzetében futnak össze, ami megmagyarázza a város múltbéli és jelenkori kereskedelmi szerepét.

A *Duna*, a Volga után, Európa második legnagyobb (2842 km) és a világ legtöbb országot, nemzetet, nyelvet, vallást, nyelvet és kultúrát összekötő folyója. A számos példa közül talán elég, ha csak a gazdasági és a földrajzi távolság tekintetében is két szélsőség, Németország és Moldova ilyesfajta kapcsolatára utalunk, hiszen a két ország közti GDP-különbség mintegy negyvenszeres.⁴⁴ Mivel a vízi szállítás fele a vasútinak és harmada a közútinak, a folyó elsősorban gazdasági kapocs a különböző térségek között.

Újkori történelme során a dunai hajózás biztosítása és a folyó szabályozása többször képezte nemzetközi konfliktusok, szerződések tárgyát. Először 1815-ben (Bécsi kongresszus) léptettek életbe bizonyos szabályzókat, majd a folyó a krími háborút lezáró békekötéskor (1856) vált ismét külpolitikai kérdéssé, amikor ellenőrzését az *Európai Duna-Bizottság* és a *Parti Bizottság* hatáskörébe utalták. Mára a Duna és néhány mellékfolyója is nemzetközi víziútnak minősül; a hajózás, vízgazdálkodás, határellenőrzés nemzetközi koordinálását a *Duna-Bizottság* látja el. A folyó jelenleg közel 1000 km szakaszon képez országhatárt, tehát *nemcsak összekötő, hanem elválasztó természettel is rendelkezik*. Mindezt alátámasztja, hogy a 149 hídjából mindösszesen *nyolc (5 %) ível át országhatárokon*, melyek közül három csak nemrég – a délszláv háborúk után – lett jugoszláv-horvát nemzetközi átkelő. A dunai hidak többsége (119) egyébként Németországban és Ausztriában van.

Románia esetében leginkább az Európa felé vezető történelmi és gazdasági összekötő szerepét szokták megfogalmazni, ugyanakkor romániai, közel 1100 km-es szakaszát és a hidak számát megvizsgálva inkább az izoláció jut eszünkbe: a Duna határfolyó Szerbia (222 km, 1 híd), Bulgária (470 km, 1 híd), Moldova (0,1 km, 0 híd) és Ukrajna felé (185 km, 0 híd). Figyelemre méltó, hogy Moldova felé már sokkal jobb a folyóvízi átkelőhelyek aránya, mivel a Prut 450 km-es szakaszán 5 hidat találunk. Ukrajna irányába tehát sem a Dunán, sem a Pruton (30 km) nincs híd, viszont a Tiszán (42 km) nemrég nyitottak meg egy átkelőt.⁴⁵ Úgy véljük, hogy Románia számára nemcsak a Duna visel politikai (és katona-!) földrajzi

⁴⁴ V.ö: Illés Iván: Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 304. o.

⁴⁵ A hidak számára és eloszlására, illetve a térség transznacionális régióinak elemzésére lásd: Illés id.m. A munkában sajnos nem szerepelt a román-ukrán, valamint a kb. százméteres román-moldovai Duna-határ (98. o.), továbbá még nem szerepelhetett az Aknaszlatina és Máramarossziget (Sighetu Marmăției) közötti Tisza-híd. Az új híd megnyitása nemcsak az ukrán-román kétoldalú, hanem a NATO-tagság jegyében mutatott jószomszédi kapcsolatok fejlesztése egyik lépéseként is értelmezhető.

tartalmat, hanem a többi, határt képező mellékfolyói is. Tényszerűen rögzíthetjük azonban, hogy román nézőpontból a Duna csak Magyarország felé nem alkot határt, de egyetlen másik folyó sem. Ebből a szempontból tehát ez a határszakasz kivételes és speciális helyzetűnek látszik, és máris jobban érthető a Tisza – vagy végső esetben a Duna – román-magyar határalkotó koncepciója, képzete.

A *Fekete-tenger* teljes vízgyűjtő területe nála ötször nagyobb, 21 országra és 171 millió főnyi lakosságra terjed ki. Vízgyűjtője felét a Duna és vízrendszere teszi ki, ami a magas olajszennyezés mellett hozzájárul a tenger utóbbi évtizedekben tapasztalt folyamatos ökológiai leromlásához is. A környezeti károsodások miatt a tenger elvesztette korábbi turisztikai vonzóerejét, tengerpartja jórészt a közepes és alacsony árkategóriában tud szolgáltatást nyújtani. Az ország számára a tenger mindenek előtt a kereskedelmi (szállítási) rugalmasságot biztosítja, mely nemcsak a pásztorkodással foglalkozó társadalmi rétegek mezőgazdasági (gabonatermelő) foglalkoztatásának megkezdését, „farmerré” válását eredményezte,⁴⁶ hanem a szocialista időszakban fenntartott harmadik világbeli kapcsolatok intenzitásának is része volt. A tenger katonai, geostratégiai szerepét Törökország NATO-tagsága ugyan behatárolja, azonban Románia (és Bulgária) Uniós integrációjával a vízterület az európai és euro-atlanti közösség legújabb határtengerévé is vált.

1.2. Románia történeti tájai és gazdasági jellemzői

Havasalföld a Déli-Kárpátok és a Duna közti, mintegy 75 ezer km²-nyi részt, az Olt folyótól keletre eső Munténiát és az attól nyugatra lévő Olténiát foglalja magába. Magyar jelentése havasokon túli terület (Havaselve). *Munténia* területén, a Román-alföld közepén helyezkedik el a főváros, *Bukarest* (București). Bár országon belüli földrajzi helyzetét tekintve excentrikus pozícióban van, a *Brassó-Giurgiu* kereskedelmi útvonal tengelyében sikerült megőriznie kereskedelmi vezető szerepét. A főváros természetesen központja a román gazdasági és kulturális életnek, a közlekedési hálózat is ráépült. Lakossága mintegy 2 millió fő. A várost körülvevő ipari övezet jelentős gép-, vegy-, textil- és bőripari kapacitással rendelkezik, továbbá kiemelkedik az optikai, az elektronikai, a kozmetikai és a nyomdaipar egyes szakágaiban.

⁴⁶ V.ö: Daniel Chirot: The origins and development of an agrarian crisis: the social history of Wallachia, 1250-1917. Xerox University Microfilms, Michigan, 1973. A szerző a havasalföldi társadalomfejlődés mozgatórugóit, a kívülről jött hatásoknak tulajdonítja, amelyeknek az egyik állomása volt a fekete-tengeri kereskedelembe való becsatlakozás.

Az országrész alsó részét a *Munténiai-síkság* elsősorban mezőgazdasági területe képezi, melyre főleg a napraforgó- és cukorrépa-termesztés, valamint az állattenyésztés a jellemző. A térség legfontosabb városa a hőerőművel és ipari üzemekkel rendelkező *Brăila*, továbbá a vegyipari központ *Giurgiu*, amely a román-bolgár Duna-szakasz egyetlen hídjánál fekszik. A felső, szubkárpati rész sűrűn lakott, az ország egyik legiparosodottabb része. A *Brassó-Ploiești tengely* az ország legjelentősebb ipari körzete, amelyben a román kőolajtermelés egyharmada összpontosul, illetve otthont ad a Renault-Dacia autógyárnak is (*Pitești*).

Olténia mezőgazdasági értékeit (szőlő, gyümölcs, búza, kukorica) nagyrészt *Craiova* gép-, textil-, bőr- és élelmiszertermelése, valamint hőerőmű kapacitása egészíti ki, és ugyancsak meg kell említeni a – szocialista időszak *Oltcit* autót gyártó vállalatot ma üzemeltető – dél-koreai Daewoo-t. A régióban találjuk a *Vaskapu-vízerőművet Drobeta-Turnu Severin* központtal, az olténiai lignitmedencét *Târgu Jiu* körzetében, valamint az Olt völgyének – és Romániának – egyetlen alumíniumkohóját (*Slatina*).

Moldva a jelenlegi ország keleti, a Kárpátok és a Prut folyó közé eső területe, kiterjedése kb. 46 ezer km². Román neve Moldova, ami megegyezik a szomszédos ország román elnevezésével is, amely magyarul Moldovai Köztársaság, rövid nevén Moldova. A *történeti Moldva* egy jóval nagyobb, a Keleti Kárpátok és a Dnyeszter közötti területet foglalja magába: északnyugaton *Bukovinával* (Bükkösország), keleti részén pedig a *Prut* és a *Dnyeszter* folyók határolta területtel, *Besszarábiával*, melynek jelentős része Moldova, északi és déli területei pedig Ukrajna részét képezik. Moldvát Románia legelmaradottabb régiójaként tartják számon, amelyre leginkább a mezőgazdasági termelés a jellemző.

Az országrész észak-déli tengelyét a *Szeret* (Siret) folyó, illetve völgye képezi, melyhez a Kárpátokból érkező mellékfolyók csatlakoznak. A *Beszterce* (Bistrița) völgyében vízerőművek, vegy- és építőanyagipari üzemek találhatóak, a *Tatros* (Trotuș) völgyében pedig kőolajat, kősót és barnaszenet bányásznak, valamint itt halad keresztül az Erdély felé közlekedő vasútvonal. A Dnyeszteren túli, a *Déli-Bug* alsó folyásáig terjedő terület neve *Transznyisztria*, amely a II. világháború idején a Szovjetunió ellen megindított román offenzíva következményeként rövid ideig román fennhatóság alá került.

Moldva székhelye *Iași* (Jászvásár), amely – Bukarest megszállása miatt – 1917-18-ban Románia fővárosa is volt. A nagyváros sokoldalú regionális gazdasági és kulturális központ, Moldovához (mint egyes román elképzelések és törekvések szerint második román államhoz) való közelsége révén pedig geopolitikai potenciáljára is rá kell mutatnunk. A régió dunai kikötője, hajóépítő és vaskohászati központja *Galac* (Galați).

Dobrudsza (Dobrogea) a Duna és a Fekete-tenger között fekvő, geológiai értelemben a Balkán-félszigethez kapcsolódó terület. Romániához tartozó – nagyobb – része kb. 15 ezer km². A korabeli Kis-Székíának nevezett terület újkori története a szomszédos Bulgáriához is kötődik. A török uralom alatt álló tartomány 1878-ban került Románia fennhatósága alá, ekkor lakossága 70%-a török-tatár eredetű volt. Déli, kétmegyényi részét (Cadrilater) Románia a második Balkán-háború során szerezte meg déli szomszédjától, de 1940-ben végleg elvesztette.

Dobrudsza jelenti Románia számára a fekete-tengeri kijáratot. Északi részét a *Duna-delta* változatos élővilága és természeti környezete jellemzi. A Duna 0. folyamkilométerénél fekszik *Sulina*, a delta kapujaként pedig *Tulcea* városát tartják számon, amely timföldgyárral is rendelkezik. A középső és déli löszös területek Románia legszárazabb vidékét alkotják. Legjelentősebb települése *Konstanca* (Constanța), amely tengeri kikötő és a *Duna – Fekete-tenger csatorna* végpontja. Ipari termelésének javát a hajógyártás, a könnyű- és élelmiszeripari termékek adják. *Cernavoda* ugyan a régió egyik kisebb városa, de mégis stratégiai jelentőségű az itt üzemelő, egyetlen romániai *atomerőmű* miatt.

Erdély Románia legnagyobb tájegysége (Transilvania). Magyar jelentése erdőn túli területre utal (Erdőelő, Erdőelve), mivel a Bihari-hegységet a középkorban Erdőnek nevezték. Északról, keletről és délkeletről a Kárpátok övezi, míg nyugaton és északnyugaton Magyarország belső részeihez, a Tiszántúlhoz kapcsolódik. A történeti Erdély a Szamos-Maros-Olt és a környező hegyek közti területet jelenti, de tágabb értelemben magába foglalja a Királyhágó-mellékként is nevezett, lényegében a Szilágyságot és Zaránd megyét befoglaló *Partiumot*, valamint délnyugati részén a Duna által a Tisza és a Maros alsó folyásánál közrezárt terület, a *Bánság* egy részét.

Erdély területének szinte teljes egésze, 103 ezer km², az I. világháborút követően került a román állam fennhatósága alá. Mintegy 43 ezer km² nagyságú, északi része 1940-44 között visszakerült Magyarországhoz. Az ország rész korábbi három nemzete (magyar, román, német) közti arány mára jelentősen átrendeződött, döntő többséget ért el a románság.⁴⁷

⁴⁷ Az 1920-ban elcsatolt Erdély területére vonatkoztatva a románok, a magyarok és a németek száma (%) 1900/2002-ben: 2670131 (55,1%)/5395925 (74,7%), 1433252 (29,5%)/1415720 (19,6%), 579593 (12%)/ 53073 (0,7%). Kocsis Károly (szerk.): Délkelet-Európa térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Kossuth Kiadó, Budapest, 2005. 32. o. Erdély magasságövek szerinti népesség- és településföldrajzi értékelésére lásd: Molnár Jenő: Erdély lakossága magassági övek szerint (doktori értekezés). In: u.ő: Táj és Társadalom. Agora – Uke, Székelyudvarhely, 2004. 73-113. o.

Legnagyobb, magyar kisebbsége Belső-Erdélyben (Székelyföld) összpontosul nagyjából 650-700 ezer főnyi, lényegében összefüggő területet alkotó magyar-lakta közösségben.⁴⁸

Domborzatára a Kárpátok hegyláncja és havasai, az Erdélyi-középhegység és számos medence, illetve a hozzájuk kapcsolódó tájak változatossága jellemző. Fontosabb folyói a *Tisza*, a *Szamos*, a *Körösök*, a *Maros* és a *Temes*. A belső-erdélyi régió az országrész ipari, mezőgazdasági, turisztikai és közlekedési szempontból is legjelentősebb része. Legnagyobb városa *Brassó* (Braşov), amely a 18. század elején a Kárpát-medence legnépesebb települése, a *legkeletibb nyugati és legnyugatibb keleti városa*, kereskedelmi és gazdasági központja volt.⁴⁹ Románia egyik legnagyobb ipari központja, földrajzi helyzeténél fogva a három országrészt összekötő útvonal egyik legfontosabb állomása. Gépipari, repülőgépgyártó kapacitása mellett fontos kulturális központ is.

Északnyugati részének legnagyobb városa az Erdélyi-medence nyugati peremén elhelyezkedő *Kolozsvár* (Cluj Napoca). Nemcsak kulturális központ, hanem a nyugati irányból Erdély és Románia belseje felé vezető utak egyik fontos csomópontja. A régió jelentős ipari termelési kapacitásnak (cement, vasérc, színesfém és -érc, só, papír) ad otthont. A délnyugati régió a magyar Alföld keleti feléhez csatlakozik és a Bánság nagy részét magába foglalja. Kettős arculatát a sík területeket felváltó, a Déli-Kárpátok és az Erdélyi-középhegység hegy- és dombvidékei kölcsönzik. A változatos természeti és domborzati viszonyok különböző gazdasági lehetőségeket teremtenek, ezért ugyanúgy találunk mezőgazdasági területeket, mint bánya- és iparvidékeket. A környékbeli hegyvidékek kohászati és bányászati komplexumoknak adnak otthont, melyek közül külön említést érdemel a hat várost magába foglaló *Zsilvölgyi-szénmedence*. Az alföldi részek két legfontosabb városa *Arad* és *Temesvár* (Timişoara).

Összességében, Románia *gazdag természeti erőforrásai és ásványkincsei, domborzata és kedvező klimatikus viszonyai* kellő feltételeket biztosítanak a gazdaság különböző ágazatainak. A rendszerváltás utáni piacgazdaságra való áttérést Romániában is az állami vállalatok privatizációja és a folyamatosan növekvő külföldi tőkebeáramlás jellemezte, jellemzi, azonban az átlagon felüli adottságok ellenére az ország még mindig nem tartozik a gazdaságilag fejlett európai államok közé.

⁴⁸ Az etnikai változással a vallási, felekezeti hovatartozás aránya is módosult, így egész Románia kivetítve az etnikai összetételt: román 89,5%, magyar 6,6%, roma 2,5%, ukrán 0,3%, német 0,3%, orosz 0,2%, török 0,2%, egyéb 0,4%. Felekezeti arányai: keleti ortodox 86,8%, protestáns 7,5%, római katolikus 4,7%, egyéb (főleg muzulmán) 1%. Forrás: A 2002. évi népszámlálás alapján: www.cia.gov. (2009. január 30.)

⁴⁹ Brassó gazdaságföldrajzi, -történeti jelentőségére lásd: Miskolczi Ambrus: A brassói levantei kereskedőpolgárság kelet-nyugati közvetítő szerepe (1780-1860). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. és u.ő.: Nemzetiség és gazdaság: Brassó város „mítosza”. Limes 1996/3. 29-44. o. és Cholnoky Jenő: Brassó földrajzi Helyzete. Földrajzi Közlemények 1928/9-10. 199-212. o.

Románia legfontosabb külkereskedelmi partnere – sorrendben – Olaszország, Németország, Franciaország, Törökország, Magyarország és Nagy-Britannia. A román kivitel egyharmadát textil- és ruhaipari termékek, egyötödét pedig a gépgyártás különböző termékei adják, míg a behozatal nagy részét gépek, könnyű- és vegyipari termékek, ásványi nyersanyagok teszik ki. A *mezőgazdasági termelés* volumene csökken, a gazdálkodás színvonala miatt a termésátlagok még mindig alacsonyak. Mindazonáltal a növénytermesztés legfontosabb ágazata a kukorica, a napraforgó és a kender, de nagy mennyiségben terem búza, árpa, rizs, burgonya, cukorrépa, bab, borsó, különböző zöldség- és gyümölcsfélék. Az állatállomány (szarvasmarha, juh, sertés, kecske, baromfi) részben a hagyományos havasi pásztorkodás háttérbe szorulásával az utóbbi évtizedben erősen lecsökkent, a halászat nemzetközi viszonylatban nem jelentős.

A román *ipari termelés* összértéke a 2000. év után fokozatosan növekszik, azonban az ásványkincs-készletek jelentősen csökkennek, a leromlott eszközállomány és infrastruktúra pedig meggátolja a gazdaságos kitermelést. A *bányászat* és a *kohászat* a szocialista időszak nagyszabású iparosítási törekvéseihez, eredményeihez képest csökkenő mértékű, de még mindig a román ipar egyik alappillérét képezi. A Kárpátok külső oldalán kőolaj, az Erdélyi-medence területén pedig jelentős földgázkészlet található. A bányászat kapcsán elsősorban az 1840-ben megkezdett, ma is termékeny Zsil-völgyi barnaszén érdemel figyelmet, de fontos a lignit, a vasérc, az ólom, a réz, a cink, ezüst, az arany, a némi uránérc, nem utolsósorban pedig a kősó kitermelés.

A román *vegyipar* sok tekintetben a bányászatra, a bőséges hazai nyersanyagbázisra épül. Jellemző területei a sóvegyészet, a kőolajgyártáshoz kapcsolódó petrokémiai ipar, a földgáz alapú műtrágyagyártás, valamint a gyógyszeripar. Stabil a *gépipari termelés* helyzete (repülőgép, traktor, teherautó, bányászati gépek, hajó stb.). A *könnyűipar* ágazatai közül elsősorban a fakitermelést- és feldolgozást, a bútort- és papírgyártást szokás felsorolni, valamint az országszerte megtalálható textil-, ruházati- és élelmiszeripari, továbbá a nyersanyag lelőhelyek köré települő építőanyagipari üzemeket. A *villamos energiatermelést* hő- és vízerőművek, valamint a kanadai CANDU-típusú atomreaktor (Cernavoda) biztosítja. A román *közlekedési hálózat* lényegében a Bukarest-központú vasút- és közútvonalakra épül. A vasúti pályák hossza (2007) 11 ezer km, melynek 40%-a villamosított, a 200 ezer km hosszú (2004) közutakból pedig 60 ezer km szilárd burkolatú, benne 228 km autópályával. Az ország 61 különböző nagyságú és burkolatú repülőtere közül a legjelentősebb a Bukaresti.⁵⁰

⁵⁰ www.cia.gov. (2009. január 30.)

1.3. Románia főbb katonaföldrajzi jellemzői

A román haderő létszáma az 1980-as évek végi 171 ezerhez képest 2008-ra egy 75 ezres, 2006 óta önkéntes szolgálaton alapuló erőre redukálódott. A CFE (Conventional Armed Forces in Europe) által Románia számára engedélyezett haderő maximális békelétszáma 230 ezer fő.

Területi kiterjedése és lakosság száma alapján Románia – a szomszédos Ukrajna (2008: 46 millió lakos, 130 ezer fő aktív állomány) után – szűkebb *térsége második legnagyobb katonai képességgel rendelkező országa*. Valamivel tágabb összehasonlításban, katonai ereje és potenciálja Lengyelországnak (2008: 38 millió lakos, 127 ezer fő aktív állomány) alig több mint a fele, viszont nem összevethető Törökországgal (2008: 71 millió lakos, 510 ezer fő aktív állomány) és Oroszországgal (2008: 141 millió lakos, 1 millió fő aktív állomány) haderejével.⁵¹ A román fegyveres erők haderőneveit a szárazföldi, a légierő- és légvédelmi, valamint a haditengerészeti csapatok alkotják.

Románia 2004-ben csatlakozott a NATO-hoz, védelempolitikai, katonai stratégiai alapelvei a honvédelmi (területvédelmi) érdekek mellett a Szövetség prioritásaihoz igazodnak.

A fegyveres erők alapadatai mellett ki kell emelni az ország kedvező természetföldrajzi adottságait, közel *ovális alakjának* (350-450 x 600-720 km)⁵² és az ország *domborzatának* a katonai műveletekre gyakorolt, összességében előnyös hatásait. Az ország határainak hossza 3174 km.⁵³

A *határfolyók*, valamint a *Kárpátok centrális helyzete*, a *változatos térszín* és a hegylánctól kifelé és a vele párhuzamosan áramló *folyók elhelyezkedése* alapvetően a *hadászati védelmi képességet erősítik*. Kivételt képez ez alól a teljes magyar határszakasz, ahol a határral egybeeső vagy vele párhuzamos, jelentős folyóakadály nincs.⁵⁴

Románia az 1990-es évek végén még a világ 5. legnagyobb fegyver exportőre volt. Az ország *sokszínű ipari infrastruktúrája* kiváló háttérrel biztosíthatja a hagyományos fegyveres küzdelem önerőből történő támogatásának. A színes gazdasági potenciált a nagyszámú és arányos elhelyezkedésű *repülőtér-hálózat* egészíti ki, lehetővé téve a csapatmozgások rugalmas végrehajtását. Harcászati-hadműveleti szempontból fontosnak tartjuk a dél-erdélyi

⁵¹ A *The Military Balance 1989-90.* és *2008.* évi kiadványai alapján.

⁵² A kerekded alak a legjobb, mert a védelem mellett a gazdasági és politikai élet szervezését is megkönnyíti, ugyanakkor a szomszédos államok rendszerint kisebb súllyal nyomnak egy ilyen formájú államot. V.ö: Rónai (1941) id.m. 101. o. A téma, illetve Románia alakjának bővebb kifejtésére, geopolitikai jelentőségére és ábrázolására lásd *Mihai D. David* nézeteit az értekezés 42. oldalán.

⁵³ Magyarország-445, Ukrajna-639, Moldova-681, Fekete-tenger-234, Bulgária-631, Szerbia-544 km.

⁵⁴ Románia katonaföldrajzi értékelésére bővebben lásd: Lánszki János – Pödör Andrea: *A Magyar Köztársaság környező országainak általános katonaföldrajzi értékelése*. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2004.

erődtemplomokat, amelyek a mai modern tüzzerőhöz képest ugyan limitált védelmi képességet jelentenek, de szilárd építésű (vastag falú), statikailag még mindig megfelelő szerkezetük miatt óvóhelyként, egészségügyi objektumként, harcálláspontként mindenképpen számba vehetők.

A román *nemzetközi katonai szerepvállalás* mértéke arányban van az ország képességeivel. Az 1635 külföldön állomásozó katona közül 855-en Afganisztánban, 496-an Irakban, 149-en pedig Koszovóban teljesítenek szolgálatot, tehát jellemzően a Szövetség legmagasabb prioritását képező válságövezetekben.⁵⁵

1.4. Összefoglalás

Románia közepes méretű és lakosságszámú európai ország, azonban gazdasága egyelőre nem tartozik Európa élvonalába. Részben exportra támaszkodva rendelkezik az ipari termelés növeléséhez szükséges nyersanyagkészlettel, infrastruktúrával, valamint a mezőgazdaság fejlesztéséhez szükséges természeti erőforrásokkal és tapasztalattal. Az erőforrások magasabb színvonalú és hatékonyságú kiaknázását bizonyos külföldi befektetések, az EU-tagság óta pedig a különböző uniós alapok, pályázatok segíthetik elő.

Összességében megállapíthatjuk, hogy – sok más országgal egyetemben – Románia EU-csatlakozása is sikertörténet, hiszen a rendszerváltást követő tíz évben a romániai *gazdasági rendszerváltás még nem következett be*, az ország a koppenhágai kritériumokat⁵⁶ csak politikai vonatkozásban teljesítette. Nem, vagy csak akadozva indultak be azok a makrogazdasági folyamatok, melyek kellő háttérrel biztosíthatták a kibontakozásnak, majd az Európai Unió tagságnak is. A 2000-től meginduló intenzív reformfolyamatok eredményei és nem utolsósorban az Európai Unió 2004. évi, vártnál szélesebb körű bővítése közelebb hozta a román tagság megvalósulását. Ez 2007. január 1-jén következett be, bizonyítva ezzel a román erőfeszítések szükségességét és eredményeit, ugyanakkor a döntés (nyugat-)európai gazdasági-politikai háttere sem hanyagolható el. A csatlakozás időpontjában az egy főre jutó GDP alapján Románia nyolc régiójából *hét az Unió tizenöt legszegényebb övezete közé*

⁵⁵ Forrás: A Román Külügyminisztérium 2009. január 21-én frissített honlapja: www.mae.ro. (2009. január 30.)

⁵⁶ 1993-ban a Tanács állította fel a következő kritériumokat: 1. demokráciát, jogrendet, emberi és kisebbségi jogok védelmét garantáló intézményrendszer; 2. működő piacgazdaság; 3. képesség az EU-tagságból fakadó politikai, gazdasági, monetáris kötelezettségek teljesítésére. V.ö: Horváth Jenő: Az európai integráció története. Horváth Jenő, Budapest, 1997. 191. o.

tartozott,⁵⁷ ennek ellenére térségbeli összehasonlításban a román gazdaság meglehetősen versenyképes képet mutatott, az Euró bevezetését is 2014-re tervezték.⁵⁸

Amíg az európai integráció a román gazdaságnak, addig a NATO-csatlakozás – már korábban – a román katonapolitikának adott lendületet. A román haderő modernizálása már a csatlakozási folyamatban elkezdődött, ugyanakkor nagy erőforrásokat kötött le a területvédelmi célok érdekében alkalmazandó – alapvetően szovjet típusú – hagyományos fegyverek, fegyverrendszerek fenntartása, felújítása. A katonaság egyre növekvő mértékű külföldi szerepvállalása viszont emelte Románia nemzetközi presztízsét, amit a 2001. szeptemberi terrortámadás következtében a Közel-Kelet felé forduló amerikai (majd NATO) külpolitika és hadviselés támogatása tovább fokozott. Igaz, hogy ezzel Romániának egy újabb külpolitikai dilemma feloldásával kellett számolni, hiszen az Amerika-vezette Irak, később Afganisztán ellenes műveletek az egyes EU-tagországokat is megosztották.

Az ország Európán belüli relatív földrajzi pozícióját tekintve a földrajzi értelemben vett *Kelet-, Közép- és Dél-Európa találkozásánál* helyezkedik el, ezért földrajzi helyzetének meghatározása nem lehet egyértelmű. A kortárs román szakirodalom általában Közép-Európába sorolja, de különböző forrásokban a kelet- és a délkelet-európai jelzővel is gyakran találkozunk. Hasonló egyezések és eltérések tapasztalhatók a *politikai földrajzi, geopolitikai helyzet* meghatározásánál, de természetesen más szempontok előtérbe kerülésével.

Történelmi örökségét tekintve Románia a korabeli orosz, török és osztrák érdekövezet mezsgyéjén fekszik, emellett az ország különböző földrajzi tájai eltérő etnikai, kulturális és vallási hagyományokat is képviselnek, ezért az ország földrajzi és geopolitikai jellegű besorolását gyakran aktuálpolitikai szempontok dönthetik el. Természetesen nem vitatjuk el Románia jogát saját helyzetének meghatározására és egyetértünk azzal a véleménnyel, hogy „... a földrajzi vidékek, tájak és régiók mindig aszerint határolódnak el és manifesztálódnak, hogy az emberek, akik bennük élnek, milyen módon konstituálják őket.”⁵⁹ Így tehát elfogadhatónak tartjuk Románia újabban közép-európai színezetű geopolitikai feltűnését, fellépését,⁶⁰ viszont ez a témakör már a következő fejezetek témaköréhez illeszkedik.

⁵⁷ V.ö: Januártól Románia az EU legszegényebb övezete. HVG, 2006. november 27. http://hvg.hu/vilag/20061127_romania.aspx (2007. június 28.)

⁵⁸ V.ö: Románia 2014-ben akar eurót. HVG, 2007. január 16. http://hvg.hu/gazdasag/20070116_euro.aspx (2007. június 28.)

⁵⁹ Lendvai L. Ferenc: Közép-Európa mibenlétének problémája. In: Módos Péter (szerk.): Közép-európai olvasókönyv. Osiris, Budapest, 2005. 14. o.

⁶⁰ Míg a bipoláris szembenállás idején Románia is kelet-európainak számított, az európai integrációs törekvések nyomán kibontakozott a közép-európai Románia koncepciója. V.ö: Borsi-Kálmán Béla: Kérdések és álkérdések. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 80-82. o. (46. sz. jegyzet), valamint v.ö: Sándor Tóth: Central or South-Eastern, or in between. AARMS, 2006/2. 229-236. o.

2. A román geopolitikai gondolkodás története és fontosabb elméletei

„Geopolitikusoknak születtünk.”⁶¹

2.1. A román geográfia kezdeti szakasza

A modern román geográfia megszületését közvetlenül megelőző időszakra (17-18. század) az ismeretterjesztő, leíró könyvek megjelenése volt jellemző. Közülük a források legtöbbször *Nicolae Milescu* szerbiai és kínai útleírásait, *Miron Costin* lengyel nyelvű krónikáját *Moldváról és Munténiáról* (*Cronica țărilor Moldovei și Munteniei*), *Constantin Cantacuzino* térképét (*Harta Țării Românești*), illetve *Del Chiaro Havasalföldről* (*Istoria delle moderne rivoluzioni de la Valachia*) készített írását tartják számon, és hasonló jelentőséget tulajdonítanak *Dimitrie Cantemir Moldváról* szóló könyvének (*Descriptio Moldaviae*), amelyet a Berliini Akadémia felkérésére írt.⁶²

A földrajzi ismeretek iskolai oktatása a 19. század közepén kezdődött el külföldi eredetű (lefordított) és hazai készítésű, nyomtatású könyvek használatával. Az utóbbiak közül legfontosabbak *Iosif Genilie* (*Țara Românească* 1835), *Barbu Țimpeanu* (*Țara Românească* 1840), *D. Asaki* (Moldova 1838), *Ioan Rus* (Transilvania 1842), *Dimitrie Philippide* (1816), továbbá *August Treboniu Laurian* (1854, 1857) görög nyelvű, Romániáról szóló tankönyvei. Sajátos szint jelentettek *Ion Ionescu* mezőgazdaságföldrajzi könyvei (1850, 1866, 1868, 1869), valamint a század második felétől fokozatosan megnőtt felfedező utazások földrajzi irodalmi alkotásai.

Az egyesítés utáni első geopolitikai koncepciók

Az iskolai földrajz megjelenésével egyidőben, a román fejedelemségek egyesülésének időszakát elérve a földrajzi tényezők nemcsak a tanításban jelentek meg, hanem – a történelem segédtudományi szerepkörét túllépve – egyre inkább politikai színezetet is képviseltek. Ennek egyik ékes bizonyítéka a földrajzi és hatalmi tényezők gyakorlatilag geopolitikai, geostratégiai szintézise, az egyesítést közvetlenül követő román törekvések komplex, lényegében politikai földrajzi elemzésen alapuló összefoglalása és terve, amelyet a

⁶¹ Gh. I. Brătianu et al.: *Cuvânt înainte. Geopolitica și geoistoria*. 1941/1. 3. o.

⁶² Magyarul is megjelent: *Dimitrie Cantemir: Moldva leírása*. Kriterion, Bukarest, 1973.

jogász, történész, politikus, *Papiu Ilarian* (1827-1877) dolgozott ki. Munkáját⁶³ Cuza fejedelemnek nyújtotta be 1860-ban, a bevezetőjében így fogalmazott: „Ma Európának minden népe szabadságáért és nemzeti egységéért küzd. Minden nép nemzetiség és nem népcsoportok szerint alakult államokat akar, mint Európának mai legtöbb állama.” (233. o.)

A román „ideált” az összes románoknak az egy államban megvalósított egységében látta, ami a Havasalföldet, Moldvát (Besszarábiával és Bukovinával) és a stratégiai, hadászati fontosságú Erdélyt (a Bánsággal, Biharral és a Máramarossal a Tiszáig) magába foglaló, a Tisza, a Duna és a Dnyeszter által határolt 5720 négyzetmérföldes országot, a nézete szerinti Dáko-Románia területét jelentené. Ahogy fogalmaz: „Stratégiai szempontból alig volna állam Európában a természettől kedvezőbb állapotban. Dáko-Románia, mint földrajzi egész, valóban rendszeres egésznek képez.” Konceptiójában a Kárpátok ennek a térségnek a természeti erődítménye, központja, és aki ezt uralja, az ura Erdélynek, illetve úr a Tiszától a Fekete-tengerig. Ez az ország – szerinte – „mérészkelni” tudná Oroszországot, így Európára nézve is hasznos lenne. (237-239. o.)

A cél megvalósítása érdekében (a haderő erősítése, a nép szellemi mozgósítása, a diplomáciai stratégia stb. meghatározása mellett) az oktatási rendszer erősítésére is javaslatot tett: „Egyetlen nemzeti közoktatási központ teremtsék a fejedelemségekben: a nemzet valódi hazafiságának megvalósítására és növesztésére.” (240. o.)⁶⁴

Nem sok román összefoglaló forrásunk utalt a következő, a magyarországi (erdélyi) román oktatásban használt tankönyvekre, amelyeket – egy kivétellel – Bukarestben adtak ki, így regáti elterjedésük minden bizonnyal igazolható. A szóban forgó iskolai kézikönyvek ugyancsak jelzik a *román politikai földrajzi, geopolitikai gondolkodás* megjelenését, és részben utalnak a fenti politikai célok mögöttes leképeződésére.

Így nem meglepő, hogy a magyar vallás- és közoktatási miniszter államellenesnek nyilvánította és 1875-ben be is tiltotta őket. Indokként az fogalmazódott meg, hogy a könyvek „... több helyen elferdített, meghamisított tanokat foglalnak magukban, miáltal a tanuló ifjúságot félrevezetik s a ferde tényekkel azonban egyszersmind ferde gondolkozást s érzelmeket ébresztenek [mert] Magyarország Ausztriába bekebelezett tartományként van fölmutatva [és] Magyarország különböző részei, Transilvania, Temesiana, Crisiana és

⁶³ Papiu Ilarian: Emlékirat. Ellenpontok 1982/6. In: Tóth Károly Antal (szerk.): Ellenpontok. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszereda, 2000. 233-242. o.

⁶⁴ Megjegyezzük, hogy a koncepciót nem sokkal követő első román területi módosulás (Dél-Besszarábia rovására) Dobrudzsát érte (1878), amelynek „integrálása” érdekes módon jelen munkában nem került különösebben artikulálásra. A terv bemutatására, elemzésére, valamint kül- és belpolitikai kontextusaira többek között lásd: Borsi-Kálmán Béla: Együtt vagy külön utakon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1984. 67-72. o.

Marmarosu nevek alatt „Dacia moderna” részeiül állíttatnak [és mert] Erdély mint Magyarországgal koordinált külön ország lévén föltüntetve.”⁶⁵

Az alábbi könyvekről volt szó:

Gr. Vladesu: Elemente de Geografie pentru Clase II-i a III. primara. Ed. a treia-spradecea, Bucuresci, 1868.

M. Michaescu: Elemente de Geografie fisica si politica etc. Ed. a treia, Bucuresci, 1873.

Treb. Laurianu: Istoria Romaniloru din timpurile celle mai vechi pina in zilele noastre – etc. Ed. IV. Bucuresci, 1873.

Treb. Laurianu (szerk.): Atlante Geograficu dupa L. Bonnefort etc. adaptatu pentru Scolele romane din ordinea M.S. Carolu I. Domnului romaniloru. Parisu – Bucuresci, 1868.

Joanu Silviu Selagianu: Manualu de Geografia pentru tenerimea romanu. Viena, 1871.

A földrajzi intézményrendszer megalapozása

Az egyesítés utáni román vezetés egyik legfőbb feladatává vált a *felsőoktatási rendszer kialakítása*, amely során a domináló nemzeti karakter meghatározása is szempontként szerepelt. Ehhez nemcsak tantestületet kellett építeni, hanem azokat a tradíciókat is ki kellett jelölni, amelyek nem eshettek áldozatául az egyesítésnek.⁶⁶ A tudományos élet intézményesítése sem váratott sokat magára. *Egyetem létesült Iași-ban* (1860) és *Bukarestben* (1864), a *Román Akadémia* pedig 1866-ban alakult meg.

A *geográfia* tudományos művelése formálisan a *Román Földrajzi Társaság* (Societatea Geografică Română) megalapításával, 1875-ben kezdődött meg, amely a következő célokkal kezdte meg tevékenységét:

- a földrajzi tudományok fejlődésének elősegítése, propagálása;
- a Románia és a szomszédos országok minél jobb megismerésére szolgáló tanulmányok készíttetése és készítése, valamint ezek terjesztése;
- a földrajzi tudományok románok közötti terjesztése és a külföldi országokról szóló pontos ismeretek biztosítása.⁶⁷

⁶⁵ Bodor Pál: A hisztéria szükségállapota. Szabad Tér Kiadó, h.n., 1990. 187-188. o. (Az idézet szerinti román írásmódon nem változtattunk.) A szerző által hivatkozott eredeti forrás: Országos Középtanodai Tanáregylet Közlönye 1875. április 1., 438-439. o.

⁶⁶ N. Iorga: Istoria învățământului românesc. Editura Casei Școalelor, București, 1928. 340-341. o.

⁶⁷ Tiberiu Morariu – Constantin Herbst – Ion Rădulescu: Realizări în științe geografice din R.P.R. în ultimii 10 ani. In: Institutul de Cercetări Geografice al R.P.R. (ö.áll.): Editura Științifică, București, 1958. 8. o.

1876. január 1-jétől beindult lapja, a *Buletinul Societății Geografice Române*, és kezdeményezésére megalakult a *Geológiai Bizottság* (Comisia Geologică, 1877), a *Meteorológiai Intézet* (Institutul meteorologic, 1884) és a *Haderő Földrajzi Intézete* (Institutul geografic al armatei, 1895), valamint a szervezet gondozta Románia ötkötetes összefoglaló földrajzi szótárának a kiadását (Marele Dicționar geografic al României, 1898-1902).

A szakmai felsőoktatás beindítása keretében az ország *első földrajzi tanszéke* a következő karokkal került létrehozásra a *Bukaresti Egyetemen* (1900): általános földrajz, fizikai földrajz, antropogeográfia, etnográfia.⁶⁸ A tanszék periodikája, az *Anuarul de geografie și antropogeografie* 1909-ben indult, 1915-ig jelent meg.

Az ország *második földrajzi tanszékét* *Ștefan Popescu* (1863-1911) a Iași-i Egyetemen alapította 1904-ben. A Lipcsei Egyetemen lett a földrajztudomány doktora, tanult Ratzelnél.

Az ország területi bővülését sajátos módon követve a *harmadik földrajzi tanszékét* *George Vâlsan*, a *Kolozsvári Egyetem* Tudományos Tanszéke keretében alapította 1919-ben. A geográfus később önálló földrajzi intézetet és lapot (*Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj*) is létrehozott.⁶⁹ A 2. bécsi döntés (1940) után ő Bukarestbe, a katedra pedig (1944 végéig ideiglenesen) Temesvárra költözött.

A *negyedik földrajzi tanszékét* pedig *Constantin Brătescu* (1882-1945) alapította Cernăuți-ban, 1924-ben. A geográfus a Bukaresti Egyetem után Lipcsében etnográfiát és antropogeográfiát, majd Berlinben geomorfológiát tanult. Kurzusait *A földrajz története, tárgya és módszerei* (Istoria, obiectul și metodele geografiei) címmel tartotta. 1939-ben Mehedinți helyét vette át Bukarestben.

2.2. Geopolitika és Nagy-Románia – az első nagy háború nyertesei

A bukaresti földrajzi tanszékét, és ahogyan a szakirodalom írja, a román földrajzi iskolát *Simion Mehedinți* (1869-1962) alapította. Nyugdíjazásáig (1938) Bukarestben dolgozott. Később is, napjainkban is sokan hivatkoznak rá. Írói, szakírói tevékenysége mellett aktív szerepet vállalt tankönyvek elkészítésében is. Soveja-ban született. Középiskolás éveit Bukarestben töltötte, érdekelte a történelem, a matematika és a filozófia.

⁶⁸ Forrásközlések esetén a földrajzi tudományterületek fordításánál az eredeti kifejezés jelentésének megőrzését tartottuk szem előtt, ezért pl. a *geografie fizică*-t fizikai földrajznak, az antropogeográfiát pedig nem emderföldrajznak, az etnográfiát pedig nem néprajznak (stb.) fordítottuk. Lásd bővebben a 211. sz. jegyzetet.

⁶⁹ A tanszéken antropogeográfiai tevékenységére lásd: Grigor G. Pop: Geografia umană la Universitatea din Cluj, în perioada 1919-1944 (I). Studia Univ. Babeș-Bolyai. Geographia, 1994/2. 3-17. o.

A Bukaresti Egyetemre járt, majd Titu Maiorescu ajánlására a Román Földrajzi Társaság első ösztöndíjasa lett. Párizsban, Vidal de la Blache-nál kezdett, de miután nem kapott kielégítő választ a földrajz tárgyára és módszerére vonatkozó kérdéseire, Berlinbe utazott Richthofenhez, végül Lipszéban, Ratzel tanítványai között doktorált (*Die Kartographische Induktion*, 1899).⁷⁰ Hazatérve megkezdte külföldi tanulmányainak kamatoztatását, a román iskola kibontakoztatását.

Mehedinți gondolkodásmódjának egyik mozgatórugója, hogy közel állt ahhoz az 1860-as évek elején, Iași-ból kiinduló román esztétikai irányzathoz (*junimizmus*), amelynek követői főleg németországi egyetemeken végzett fiatalokból verbuválódtak.⁷¹ Az egyetemes kultúrába illeszkedő autochton román kultúra megteremtését szorgalmazták. Kezdetben, elsősorban a porosz modell híveiként ellensúlyozni kívánták a francia kultúra romániai befolyását, ugyanakkor a csoport a francia orientáció pártolóit (Gh. Panu, N. Pătrașcu-Asconio, N. Xenopol) is maga köré vonta. Az irányzatot képviselő személyek „... fiatal emberek, akik komoly tanulmányokat végeztek Nyugaton, és modern fogantatású konzervatív doktrína képviselői, de akik nem a tradicionalizmus felé hajlanak, hanem a román társadalom fokozatos, szerves fejlődését szorgalmazzák, a nyugati minta kínálta értelemben.”⁷² Eszméik közreadására létesült a *Convorbiri Literare* c. folyóirat, amelynek később Mehedinți is társszerkesztője lett. Ez a periodika gondozta akadémiai székfoglalóját (*Egy nép etnográfiai meghatározása munkáján és eszközein keresztül*)⁷³, amelyben a munka és az eszközök szerepét vizsgálja az emberré válás folyamatában, illetve a szorgalmas román nép történelmében.

1921-ben a Buletinul Societății Geografice Române főszerkesztője lett. Geográfusi munkássága legfőbb műve a *Terra*, amelyben a földrajz történetét, tudománnyá történő fejlődését, illetve problematikáit bemutatva arra a következtetésre jut, hogy a Föld organizmusnak tekinthető, ezért a földrajznak is egészében kell vizsgálnia. A koncentrikusan elhelyezkedő geoszférák szoros kölcsönhatásban vannak egymással, ezért a földrajzot annak a tudománynak tekintette, amely *a négy geoszféra (atmo-, hidro-, lito-, bioszféra) közti kapcsolatot kutatja statikus és dinamikus szempontból*.⁷⁴

⁷⁰ Matley id.m. 452-453. o.

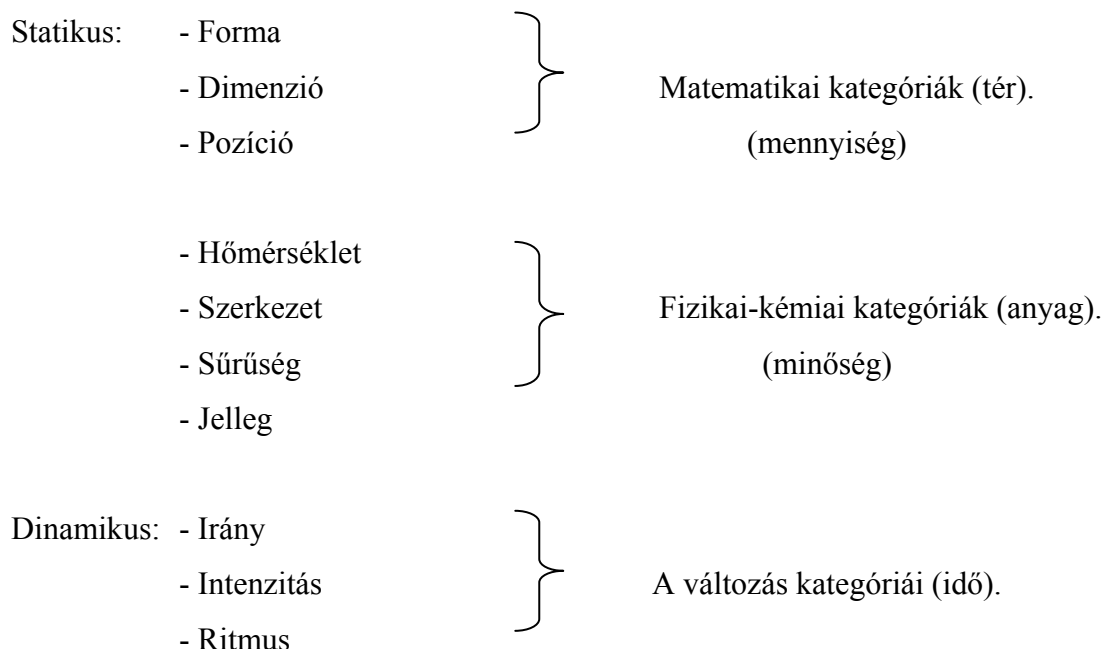
⁷¹ Köztük: T. Maiorescu, P.P. Carp, V. Pogor, Th. Rosetti, I. Negruzzi, M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, D. Zamfirescu, A.D. Xenopol stb.

⁷² Boia (1999) id.m. 46. o. A junimizmusra, valamint a román esztétika egyéb irányzataira lásd: Pászka id.m.

⁷³ Simion Mehedinți: Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unelte sale. Inst. De Arte Grafice „Convorbiri Literare”, București, 1920.

⁷⁴ Simion Mehedinți: Terra. Introducere în geografie ca știință. Editura „Națională” Ciornei, București, 1931. 60-61. o.

A Föld jelenségeinek elemzésére Mehedinți az alábbi modellt állította fel, amelyben a különböző vizsgálati kategóriákat (szempontokat) statikus és dinamikus jellegük szerint csoportosította.⁷⁵

A román földrajzi iskola megteremtőjét a román geopolitikai iskola atyjának is tartják. *Geopolitikai nézetrendszerét* legképletebben a Herdertől gyakran idézett szófordulatával lehet jellemezni: *a történelem mozgásban lévő geográfia*, valamint – a román geográfus által kiegészítve – *mozgásban lévő etnográfia is. Vagyis egy nép geopolitikai helyzetét a két dinamizmus, a földrajzi és a néprajzi találkozás határozza meg.*^{76,77} Mehedinți geopolitikai tevékenysége – a többi román geográfuséval együtt – *a két világháború közötti időszakban vált igazán markánsná.* Rendszeres publikációs és tankönyvírói tevékenységében elsők között szerepelt az ország egysége, a Duna, a Tisza, a Dnyeszter és a Fekete-tenger országhatároló minősége és sorra jelentek meg (idegen nyelven is) olyan összefoglaló munkái, amelyekben *Nagy-Románia földrajzi- és néprajzi alapon igazolt létjogosultságát támasztotta alá.*

⁷⁵ Id.m. 502. o.

⁷⁶ Ilie Bădescu – Dan Dungaciu: *Sociologia și geopolitica frontierei I.* Editura Floarea Albastra, București, 1994. 76. o., bővebben Simion Mehedinți: *Opere complete I. Partea a două.* Biblioteca Enciclopedică, București, 1943. 7-9. o.

⁷⁷ Ezek a motívumok Ratzel rendszerében is megvannak, az elméleti analógiát pedig Mehedinți sem tagadta. Ennek kapcsán idézzük a német tudósok a történelem és a földrajz viszonyát taglaló címszavait: „A földrajz és a történelem közössége és elválaszthatatlansága. Minden földrajzi feladatot történeti szempontból is, és minden történeti feladatot földrajzi szempontból is kell tekinteni. A földrajz a történelem fogalmának kibővítésére törekszik. A hol a történelem nem áll helyt, ott a földrajz áll résen. [...] Bizonyos történeti elem egyaránt megvan a földrajzban és a történetben; jellemző és fontos mind a kettőre. Gyakorlati alkalmazása. A földrajz és néprajz.” Ratzel id.m. 28. o.

1943-ban adták ki *Összes műveit*,⁷⁸ amely még ma is sok román geográfus és biztonságpolitikai szakértő referenciaműve. Az első részben a szerző a földrajztudomány történetével, helyzetével foglalkozó munkái szerepelnek, ahol rátalálunk Ratzel munkásságának méltatására is, akit Humboldt és Ritter örökösének tart.⁷⁹ A második kötetben Románia földrajzával, politikai földrajzával, geopolitikájával foglalkozó tanulmányai találhatók. Ezekben lényegében a két fejedelemség, illetve az ország területi fejlődését földrajzi-történelmi-néprajzi szempontok alapján vizsgálja és igazolni véli a Nagy-Romániához tartozó országrészek egységének létjogosultságát, a transzhumáló pásztorkodás máig ható érvényét, lényegében a románságnak a Tiszától a Dnyeszterig történő kiterjedését.⁸⁰

A román nép jövőbeli sikereinek a feltételeit a geográfus a következőkben látta:

- A) A honos népesség biológiai megerősítése (létszám, család, egészség stb.), amelynek a feltétele
- B) a faj tisztasága („higiéniája”),
- C) a román föld tisztasága (termőföld, vegetáció, folyók megszelídítése, termelés harmonizálása stb.),
- D) az értelem tisztasága (a nép történelmi küldetésnek megfelelő nevelése),
- E) és végül kell egy államférfi, aki megmutatja a helyes utat.⁸¹

Magyar recenzora sem tárgyilagosságnak, sem tudományosnak nem tartotta⁸² egyik munkáját, amelyben a román nép és föld *fizikai- és emberföldrajzi jellemzését* vállalta. Ebben Mehedinți mindjárt az első oldalon rögzíti, hogy a román egy *határnép* („limitrof”) és Európa egyik legrégebbi népe. Néptömegének sűrűsége kifejezi etnikai összetartozását és kontinuitását: az összetartozást a Kárpátok és környező területeinek a *kivételesen kedvező földrajzi miliője* tette lehetővé, az etnikai kontinuitást pedig a kárpáti nép évezredes ellenállása, amit *Zamolxistól* örökölt és amit a kereszténység megerősített. A kárpát-balkán régióban így *politikai kontinuitás, antropogeográfiai integráció* valósult meg: *a román ország és a román nép egy organikus egységet alkot.*⁸³

⁷⁸ Simion Mehedinți: *Opere complete I.* (1-2. rész) Biblioteca Enciclopedică, București, 1943.

⁷⁹ Antropogeografia și întemeietorul ei Fr. Ratzel. In: Id.m. (1. rész) 144-155. o.

⁸⁰ Néhány tanulmány címe a kötetből (csak magyarul): Nézőpontok a Dunáról; A fejedelemségek egyesítése földrajzi szempontból; Észrevételek Dobrudzsáról; Pontuszi Dácia és Kárpáti Dácia; A hegyeken túli ország antropogeográfiai kerete; Észrevételek Erdélyről; Kapcsolataink a Dunával és a tengerrel; Románia a kontinens peremén stb.

⁸¹ Simion Mehedinți: *Fazele geografice ale istoriei.* Id.m. (2. rész) 317. o.

⁸² Tóth András (ifj.): Mehedinți S.: *Le pays et le peuple Roumain.* Századok 1939/9-10. 513-514. o.

⁸³ Simion Mehedinți: *Le pays et le peuple Roumain. Considérations de géographie phisique et de géographie humaine.* 2e édition. K.n., București, 1930. 3. o.

Zamolxis⁸⁴ kapcsán a román geopolitikai gondolkodás *vallási kontextusa* tapintható ki, amit a román nemzeti egység egyik kategóriájaként Mehedinți már az I. világháború előtt (1911) kifejtett a Román Ortodox Társaság rendezvényén.⁸⁵ Figyelemreméltó az előadás szövegét tartalmazó esszékötet széles témamerevítése, a szerző átfogó gondolkodása egy új román generáció építéséről, benne a haderő fontos szerepéről. A kötet – 1912 utáni – újbóli kiadásának körülményeit minden bizonnyal meghatározta, hogy abban az évben (1923) került bevezetésre egy új román alkotmány, amely uralkodó vallássá tette az országban a görög-keletit.⁸⁶ Mehedinți gondolkodásában a vallás a román eredet és a román *nemzeti egység* (először kiterjesztése, majd megszilárdítása) témakörében jelenik meg, tehát nemcsak a román történetírás sajátjaként, hanem a román földrajzi, geopolitikai iskolával és sajátos módon a kort jellemző szélsőjobboldali ideológiával, illetve a román változatát megtestesítő Vasgárdával, amelynek maga a geográfus is tagjává lett.

Mindezek mellett fontosnak tartjuk bemutatni a vallás és a földrajz viszonyának földrajztörténeti háttérét is, amelynek német gyökereit nemcsak a román, hanem – szinte ugyanazokat a gondolatokat átvéve – a magyar geográfiai is ismerte: „Földünk az emberi ész előtt hármass viszonyban mutatkozik: a világ egyetemhez, a természethez s az emberi történelemhez való viszonyban. A föld hármass viszonyában, nemcsak szenvedőleg, befogadólag és tevőleg, hanem kihatólag, cselekvőleg is viseltetik. Mint *látható világnak még felsőbb vonatkozása* is van, t.i. a *láthatatlan világa*. Ritter szerint *a föld az Isten alkotmánya*, a legfőbb célszerűség, szépség, jelenség tárháza.”⁸⁷

⁸⁴ A Pallas Nagylexikon szerint Zamolxis barbár (géta, trák vagy szittyia) eredetű ókori bölcselő, aki Kr. e. 500 körül élt. Életét az utókor annyi mondába burkolta, hogy félig-meddig mítoszi személynek tűnik föl. Állítólag Pythagoras rabszolgája volt Számosz szigetén, később szabadságát visszanyervén, Hellaszban kincseket gyűjtött és úgy tért vissza hazájába, hogy politikai nézeteit és vallásbölcseleti elveit terjessze. Halála után jótékony démonként tisztelték. Másik neve Geteleizis volt. Az általa alapított papi hivatal, mely a géta birodalom alakulására nagy hatással volt, fennmaradt egészen Augustus idejéig és Zamolxis főpapja vagy az erdélyi hegységben, vagy a vele összefüggő bányái hegyekben tartózkodott. Boia elemzése alapján Romániához kapcsolódó kultusza (mítosza) mögött az a képzet rejlik, hogy a románok valójában dákok, nem pedig rómaiak vagy dáko-rómaiak, amiből az következik, hogy a géta-dákok megelőlegezték a keresztény vallást és így jobban fel voltak készülve befogadására. V.ö: Boia (1999) id.m. 115-117. o.

⁸⁵ Simion Mehedinți: Pentru biserica noastră. In: U.ö: Către nouă generație. Biserica – școala – armata – tineretul. Ateliere geografice SOCEC&Co., Soc. Anon., București, 1923. 54. o.

⁸⁶ Vida Péter: Magyarország és Románia. Két ország Európa színterén. Hornyánszky Viktor R.-T., Budapest, 1940. 76. o. A román alkotmányok történetére, külpolitikai és nemzeti célú vonatkozásaira lásd: Bakk Miklós: A román alkotmány módosítása – a szerves fejlődés határpontján. Regio 2003/4. 91-104. o. és u.ö: A szétfejlődés logikája. Beszélő 2000/9-10. 36-37. o.

⁸⁷ Bartek Lajos: A földrajzi tényező befolyása a vallásra. Földrajzi Közlemények 1898/7. 250-251. o. (T.S. kiemelései), valamint Ritter hasonló gondolatának átvételére lásd: Simion Mehedinți: Semnele renașterei noastre. In: Id.m. 315-316. o. és Simion Mehedinți: Aplicări antropogeografice. In: U.ö: Opere complete I. (2. rész) Biblioteca Enciclopedică, București, 1943. 61. o.

A vallás ereje tehát földrajzi tényezőkre is támaszkodik,⁸⁸ így további geopolitikai elméleti analógiák miatt ugyancsak említjük *Kalmár Gusztáv* gondolatait a magyarság és a kereszténység felvételének geopolitikai összefüggéseiről.⁸⁹ A bencés apát egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy geopolitikai szempontból Magyarországot minden más vallásnál jobban érdekli a görög-keleti.⁹⁰ Hasonlóan tanulságosak a történész-nyelvész *Vida Péter* sorai is: „... a *Kelet* és *Nyugat* fogalmából [...] két szembenálló világnézet alakult ki: a keleti bizantin szellemmel szemben a nyugati latin eszménység: két merőben ellentétes lelkület: – az, amit majdnem groteszk módon, de csakugyan *a keletről jött magyarság latin szelleme és a latin származású románok keleti lelkülete jelképez legtalálóbban.*”⁹¹ Mehedinți tevékenységének összegzését a vallás témakörével fejezzük be, amelyre azonban a kortárs román geopolitikai gondolkodásban még visszatérünk, különös tekintettel a 2.4. alfejezet végén tárgyalt Huntington-i civilizációs elmélet kritikájára, illetve Románia európai integrációjára.

A román geopolitika eszmetörténetének másik nagy alakja *Nicolae Iorga* (1871-1940), a legtermékenyebb román történész. Bár eredetileg nem földrajzos, bizonyos tekintetben mégis Mehedinți pályatársának, szellemi társának tekinthető. A román szakirodalommal egyetértve geopolitikai gondolkodónak is kell tartanunk, hiszen történeti szintéziseiben a földrajzi és politikai tényezőket is figyelembe vette, illetve – a geopolitika egyik alapmotívumára, az organikus állam elméletére emlékeztetve – a nemzetet és fejlődését élőlényként felfogó, az egyetemes történetírásba illeszkedő román történelmet írt.⁹²

A történész földrajzi érdeklődése párhuzamokat mutat az 1920-as évek végén, Franciaországban kibontakozó *gazdaság- és társadalomtörténeti irányzattal* (Annales), amely társtudományként a geográfiát is szövetségesének tartotta. Az irányzathoz így geográfusok is tartoztak, például *Albert Demangeon*, a francia emberföldrajz megalapítója, *André Sigfried*, politológus, geopolitikai szakértő, illetve *Fernand Braudel*, akinél a földrajz lényegében egy időbeli dimenzióvá alakul át. A földrajzosokkal fennálló kapcsolatot nyilván az is erősítette, hogy az irányzatot képviselő kiadó (Librairie Armand Colin) jelentette meg a francia földrajzi

⁸⁸ Rónai András: Fejezetek a politikai földrajzból. Püski Könyvesbolt, Budapest, é.n. 127. o.

⁸⁹ Kalmár Gusztáv: Magyar geopolitika. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, h.n., é.n. 19. o.

⁹⁰ Kalmár Gusztáv: A vallás és a nyelv a geopolitikában. Pannonhalmi Szemle 1943/2. 104. o.

⁹¹ Vida id.m. 66. o.

⁹² V.ö: Bădescu-Dungaciu id.m. 129-135. o., N. Iorga: Materiale pentru o istoriologie umană. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968., u.ő: Istoria poporului românesc I. Editură „Casei Școlilor”, București, 1922. 9. o., u.ő: Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești. Editura Porto-Franco, Galați, 1996., valamint Miskolczy (1991) id.m.

folyóiratot (Annales de Géographie) is.⁹³ A francia kollégák tevékenységét Iorga is ismerhette, sőt olyan véleménnyel is találkoztunk, amely szerint éppen a Iorga-i történetírás módszere gyakorolt hatást Braudelre.⁹⁴

A román történész munkássága nagy részét a román civilizáció egységének szentelte, s Románia földrajzi adottságait vizsgálva sajátos nézetrendszert alakított ki. Sokat foglalkozott a folyók, a tengerek és az óceánok emberiségformáló hatásával, valamint különös figyelmet szentelt azon problémák elemzésének, amelyek meghatározták az európai kontinens fejlődését, és amelyek okai a földrajzi tényezőkben kereshetők.

1894-ben került a Bukaresti Egyetem egyetemes történelem tanszéke élére. Ezekben az években még a *junimizmus* „utitársa”⁹⁵, de később a *sămănătorizmus* mozgalmanak „lángeszű vezetője” lett, az egész románság politikai egyesítésének céljával.⁹⁶

1910-1940 között a román *Hadi Főiskolán* (Școala Superioară de Război) földrajzi-történelmi összefüggésekből tartott előadásokat,⁹⁷ melyek során a Rajna, a Duna, a Földközi-tenger és az óceánok geopolitikai szerepére vonatkozó tanulmányait adta közre.⁹⁸ Ami a Dunát illeti, Iorga szerint a román történelemben az volt szerepe, hogy *nem szétválasztotta, hanem összekötötte a román népet*. Nézete szerint a Rajna gyakorlatilag a német és a francia nép rivalizálásának, valamint az eközben megszülető kisállamoknak a színtere. Míg a Rajna azonban csak kereskedelmi értelemben véve nevezhető útnak, addig a Duna geopolitikai értelemben véve is út, mert „... amikor az Észak dél felé akart menni, s amikor a Nyugat kelet felé, itt találkoztak.”⁹⁹

„Most vettem észre, hogy a külföld a román kérdésekben teljesen tájékozatlan”¹⁰⁰ – írja 1916-ban. Ez a felismerése arra ösztönözte, hogy saját és pályatársai nézeteit külföldön is terjeszteni kell, így előadásokat tartott többek között Párizsban, az USA-ban¹⁰¹ és Zürichben.¹⁰² Előadásai során a román civilizációt, mint a keleti romanizmus és a bizánci történelmi és politikai hagyományok örökösét mutatta be. Propagálta az egységes Románia

⁹³ Benda Gyula: Az Annales-iskola. A kezdetektől a kritikai fordulatig. In: Benda Gyula – Szekeres István (szerk.): Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet francia változata. L'Harmattan-Atelier, Budapest, 2007. 7-21. o.

⁹⁴ Iorga (1996) id.m. 10. o. (Mihai Ungheanu előszava)

⁹⁵ Boia (1999) id.m. 46. o.

⁹⁶ Juhász István: Az új értelmű román nacionalizmus. In: Hitel. Kolozsvár 1935-1944. II. kötet. 365. o.

⁹⁷ Petre Otu: Studiul geopoliticii la Școala Superioară de Război. Revista de Istorie Militară. 1995/6. 22-24.

⁹⁸ Nicolae Iorga: Chestiunea Rinului. 1912., Chestiunea Dunării. 1913, Chestiunea Mării Mediterane. 1914., Chestiunea Oceanelor. 1919. [mind] Editura Societății „Neamul Românesc”, Valenii-de-Munte.

⁹⁹ N. Iorga (1913) id.m. 8. o.

¹⁰⁰ Gáldi id.m. 46. o.

¹⁰¹ N. Iorga: Formes Byzantines et Réalités Balcanique. Leçons faites à la Sorbonne. Quoi Voltaire, Bucarest-Paris, 1922., u.ő: My American lectures. State printing office, Bucharest, 1932.

¹⁰² N. Iorga: Permanențele istoriei. In: N. Iorga (1996) id.m. 325-343. o.

léttjogosultságát,¹⁰³ valamint – a Délkelet-Európai Intézet (Iași) megalapítójaként és vezetőjeként is – igyekezett azt a nemzetközi közhitet eloszlatni, hogy az ország balkáni vagy kelet-európai lenne. Utóbbi azzal az indokkal, hogy Románia *földrajzi, történelmi és civilizációs okok* folytán a két térség között helyezkedik el, s ezt a térséget Délkelet-Európának hívják.¹⁰⁴

Kortársak – követők

George Vâlsan (1885-1935) professzort, a kolozsvári román földrajzi felsőoktatás megalapítóját a francia emberföldrajzi iskola romániai követőjének tartották. Tanult Berlinben *Albrecht Pencknél*, majd 1913-14 között Párizsban, *Emmanuel De Martonne-t* hallgatta. A francia geográfus segítette doktori értekezése kidolgozását, amelyet neki, mint az országot elsőként, komolyan és szeretettel tanulmányozó külföldi tudósna ajánlott. Az értekezést Bukarestben védte meg, ez volt az egyetem első földrajzi doktorátusa.¹⁰⁵

A román földrajzi és geopolitikai iskola életében fontos szerepet játszott a francia geográfus, De Martonne, mivel Havasalföldről írt doktori értekezésében (La Valahie; 1902), amelyet tudományos antropogeográfiának szánt, az országrész hegység-dombság-síkság hármását a transzhumáló pásztorkodással, lényegében a román eredet-elmélettel hozta összefüggésbe.¹⁰⁶ A teória, melyet később több román geográfus az egész ország területére kiterjesztett, a román történelmi földrajz egyik alapelemévé vált.¹⁰⁷

A francia tudós – elméletéből következően – Erdély tekintetében is a román földrajzi álláspontot képviselte. Az I. világháborút lezáró béketárgyalásokon ő volt a román kérdés referense, a francia diplomaták legfőbb tanácsadója. Geopolitikai véleménye és térképe alapján, bár dolgozatunk témájához ilyen értékelés csak áttételesen illik, Teleki Pál szakmai

¹⁰³ Az I. világháború alakulását és kimenetelét befolyásoló propaganda tevékenységre lásd: Schwarzer Jenő: Az ellenséges propaganda és annak következményei Magyarországon. Magyar Katonai Közlöny 1920/2. 146-171. o. A szerző szerint többek között az antant propagandájának volt köszönhető, hogy Románia is beszállt a háborúba (1916).

¹⁰⁴ Nicolae Iorga: Ce este Sud-Estul European. K.n., București, 1940.

¹⁰⁵ G. Vâlsan: Cîmpia Română. Ateliere geografice SOCEC&Co., Societate anonimă, București, 1915. A dolgozat alapvetően természetföldrajzi, geológiai leírás, a Román Alföld keletkezését, kistájait, határait, folyói stb. tárgyalja.

¹⁰⁶ V.ö: Krasznai Zoltán: Szakértelem és geopolitika. In: In: K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc (szerk.): Léptékváltó társadalomtörténet. Hermész Kör – Osiris, Budapest, 2003. 351-353. o.

¹⁰⁷ A hegyvidékek és medencék kárpát-medencei gazdasági egységének, egymásrataltságának összeüggéseire – többek között – lásd: Rónai András: A magyart gazda helye Európában. „Jövő” Nyomdaszövetkezet, Budapest, é.n..

ellenfelének tekinthető.¹⁰⁸ A háború után is tartotta a kapcsolatot román kollégáival, például 1921-ben három területi bejáráson vett részt a Kolozsvári Egyetem szervezésében.¹⁰⁹

Válsant – a francia iskola nyilvánvaló hatására – az emberi tényező megismerése foglalkoztatta jobban, majd kísérletet tett *az etnográfia romániai megalapítására*, oktatásba illesztésére. Mint írja, még 1912-ben, a Berlieni Román Akadémiai Társaság konferenciáján hallott az etnográfáról,¹¹⁰ de a téma Romániában nem kapott nagy visszhangot, így csak 1926-ban volt alkalma egy hasonlót rendezni otthon, Dej-en (Dés).

Itt adta elő elképzelését, hogy legyen új tudomány az etnográfia.¹¹¹ Abból indul ki, hogy bár a tárgyalt diszciplína alapvetően leíró jellegű, de miután a leírások száma megnövekszik, szükségessé válik azok osztályozása és összehasonlítása, majd mindezek alapján általános következtetések, szabályok, néha törvények létrehozása, azaz tulajdonképpen egy újabb tudás, ismeret felfedezése. Így az etnográfia a népet, illetve a külső megjelenést, a nyelvet, az anyagi és a spirituális kultúrát vizsgáló tudomány lenne, s ezeken keresztül más tudományágakhoz is (pl. antropológia, filológia, folklór, népművészet) kapcsolódna (7-8. o.).

A román geográfus annak a véleményének adott hangot, hogy csak a nép alaposabb megismeréséből indulhat ki egy határozott román nemzeti tudat és kultúra, ezért *az etnográfának, a történelem és a földrajz között félúton, a nemzeti oktatásban is szerepet kell játszania*. De nemcsak egy nép pusztá megismeréséről van szó, hiszen ez „hűvös ambíció” lenne egy új tudományhoz képest – tette hozzá. A románokat ahhoz segítené hozzá, hogy ne különálló egyének csoportjaként, városként vagy tartományként azonosítsák magukat, hanem egy 12 milliós lelki közösség fontos részeként, sokszínű megnyilvánulásokkal teli homogén tömegként, ezerarcú kristálydarabként, egy olyan egységként, amely nem sok országnak adatott meg a földön (28-29. o.).

¹⁰⁸ A párizsi béke földrajzi, geopolitikai hátterére: Szász Zsombor: Románok a békekonferencián. Magyar Szemle 1940. augusztus 76-81. o. Hozzátesszük, hogy a békekonferencián román részről nem geográfusok, hanem az akkori és a későbbi miniszterelnök, Ion I.C. Brătianu és Alexandru Vaida-Voevod vett részt, és ugyancsak megjegyezzük, hogy a románok mellett Seton-Watson is elismerte de Martonne szakértelmét („recognised authority of Danubian and Roumanian geography and ethnography”), v.ö: R.W. Seton-Watson: Treaty revision and The Hungarian Frontiers. Eyre and Spottishwoode, University of London, 1934. 23. o.

¹⁰⁹ Pop id.m. 4-5. o.

¹¹⁰ Ratzel szerint a néprajz (etnográfia), amely a 19. század végén csatlakozott a földrajzhoz, a földrajz emberi részének alaposabb felfogását mozdította elő. Ratzel id. m. 8-9. o. Teleki Pál a néprajzban – a földrajzzal együtt – a nemzeti megerősödés egyik fegyverét látta, azonban óvott az oktatásban alkalmazott általánosítások veszélyétől, mert szerinte általánosításokat csak a Ratzelhez hasonló, nagy tudású emberek tehetnek meg. Az iskolai tanulók erre még nem képesek. Teleki Pál: Földrajz és néprajz. A Magyar Néprajzi Társaság Propaganda-Bizottságának Kiadványai. 1. szám. Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1920. 9-10. o.

¹¹¹ George Válsan: O Știință Nouă. Etnografia. Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1927.

Mehedinți kollégájával együtt készítette az első román *ember- és politikai földrajzinak* szánt tankönyvet, amelyben a fizikai- és az emberföldrajz kiegyenlített művelésére, tanítására helyezték a hangsúlyt és a kor követelményeinek megfelelően Románia egységét és sajátos geopolitikai helyzetét járták körül.¹¹² *A nemzettudat és a földrajz*¹¹³ összefüggésében szerzőtársával rokon vonást mutatnak faji, nyelvi, kulturális és a közös érdeken alapuló *társadalom- és nemzettudat-építéssel* kapcsolatos nézetei, amelyekbe ő is beleérti a katonai védelmi, vallási és földrajzi feltételeket, körülményeket (13. o.). Válsan képletes megfogalmazásában románnak lenni annyit jelent, mint évszázadokon át szenvedni, az állhatatosságot megőrizni és vállalni e nemes eredetet és önérzetet. Beszélni ezt a román nyelvet, amely nem csupán egy nagy kultúra híres nyelvének az örököse, hanem egy győzedelmes nyelv is, hiszen évszázados harca során saját területén győzte le és ejtette rabul a szlávot és más nyelveket. Románnak lenni ugyanakkor hitet is jelent, a hitet pedig csak egy erős nemzettudatból lehet erősíteni (26-28. o.). Mindezeket a geográfus a földrajzhoz, pontosabban a kellő földrajzi ismeretekhez köti, hiszen *nemzettudatot csak a föld ismeretéből lehet meríteni* (36-37. o.).

Halála után újra kiadott munkájában – az időközben (1940) Magyarországhoz csatolt Észak-Erdély kapcsán ismét – Válsan egység melletti érvelését olvashatjuk.¹¹⁴ Azzal, hogy Erdély Romániához tartozott, szerinte az ország visszanyerte a régi dáko-román állam formáját. Viszont ezt nem csak a kedvező politikai vagy történelmi körülményeknek tulajdonítja, hanem annak, hogy a román nép nem vesztette el származási és faji azonosságtudatát, nyelvi és kulturális homogenitását, a környező népekkel szembeni különállását. Tehát – ahogy írja – nem természetföldrajzi alapon, mert a földrajznak ugyan a nemzeti lélekre van hatása, azonban az államokra nincs. A francia iskolához fűződő szimpátiáját mutatja, hogy a szerző a politikai földrajzot vagy a geopolitikát csak a kutatás tárgyát kijelölő alaptudománynak tekinti, így nem is osztozik azoknak a geográfusoknak a véleményével, akik a népek és az államok fejlődésében túl nagy hangsúlyt helyeznek a fizikai tényezőknél. Ahogy fogalmaz, olyan ez, mint amikor a jósnők a tenyér vonalaiból jósolnak,

¹¹² Simion Mehedinți – Gheorghe Válsan: România. SOCEC, București, 1935. A könyvből azt az ábrát tettük a mellékletbe (2. ábra), amelyik pusztán az ország középre helyezésével és az országon áthaladó földrajzi koordináták megrajzolásával Románia európai centális helyzetét sugallják. Ez az ábra még a szocialista időszakban is visszaköszön. V.ö: Ion Conea – Ion Velcea: Scurtă prezentarea geografică a Republicii Populare Române. Editura Științifică, București, 1957. 4. o.

¹¹³ George Válsan: Conștiința națională și geografie. Editura Revistei Satul și Școala, Cluj, 1937.

¹¹⁴ George Válsan: Transilvania în cadrul unitar al pământului și statului român. In: George Válsan: Cetate de muni. Casa școalelor, București, é.n. 5-38. o. Először 1920-ban jelent meg. (Olaszul külön lenyomatban: La Transilvania nel quadro unitario del territorio e dello stato romeno., illetve németül: Siebenbürgen im einheitlichen Rahmen des rumänischen Staates und Bodens. Dacia, București, 1941.)

vagy az asztrológusok a bolygók együttállásából és mozgásából horoszkópot készítenek. A magyar érveket – amelyek szerinte nem felelnek meg a svéd Kjellén országot összetartó harmóniára vonatkozó megállapításának – tagadja. *Földrajzi miszticizmusnak nevezi egy terület isteni magaslatokba helyezését, isteni adományként vagy jóvátételként való megjelenítését, mert az az állam, amelyiket oly sok „centrifugális tendenciát” képviselő nép lakja, csupán fikció és csak mesterségesen tartható össze (7-14. o.). Logikáját azzal építi tovább, hogy mindig is a román terület jelentette az európai civilizáció védőbástyáját, viszont Erdély önmagában soha nem játszott jelentős szerepet és Magyarországnak is csak egy excentrikus területe volt.* Erdély tehát csak Románia keretében, azaz a Kárpátok hegyeivel, a Dunával, a Fekete-tengerrel és Dobrudzsával tud egy egységes védelmi rendszer részévé válni: *a kárpáti román állam tehát európai szükségyszerűség.* (36-38. o.) Következő írásában továbbra is elutasítja a magyar álláspontot a Kárpátok határalkotó szerepéről, mivel *a hegység közepes magasságú, medencékkel és folyó-völgyekkel szabdalta, ezért az emberek minden irányban át tudtak és tudnak menni rajta, ezen kívül pedig etnikai téren sem határ. A Kárpátok a román föld tengelye, gerincoszlopa („coloana vertebrală”).*¹¹⁵

Válsan 1935-ben bekövetkezett haláláról a Román Földrajzi Társaság soron következő ülésén is megemlékeztek, ahol Mehedinți megnyitóját után a szervezet titkára számolt be a román geográfia tíz éves tevékenységéről. Az érintett évtized alatt összesen mintegy 130 munka született, amelyből 47 könyv, illetve írás esett az *antropogeográfia és geopolitika* témakörébe.¹¹⁶

A számadást előadó titkár, *Vintilă Mihăilescu* (1890-1978), néhány év múltán a Társaság elnöke lett (1942). A geográfus a 20. századi román földrajzi tudományos élet kiemelkedő személyisége, Mehedinți szintén szép kort megért egyik tanítványa, szellemi követője és örököse. 1929-35 között a Bukaresti Egyetemen fizikai földrajzi előadás-sorozatot tartott, melynek összefoglalását *România* címmel adták ki.¹¹⁷ Az ország földrajzi helyzetének meghatározása kapcsán nem foglal egyértelműen állást, mert szerinte nincs az a matematika, amelyik helyes választ tudna adni erre a kérdésre. Ehelyett – egyfajta geopolitikai szemlélettel – Európa három nagy térsége felől közelíti meg a problémát. A kontinentális és a mediterrán Európa, valamint a központi Európa jellegzetességei felől, amelyeknek a „kompromisszumát”

¹¹⁵ George Válsan: Carpații în România de azi. In: Id.m. 39-65. o. (Megjelent még németül: Die Karpathen, Wiege des Rumänentums. Dacia, București, 1941., és franciául: Le Carpathes dans la Roumaine actuelle. Dacia, București, 1942.) A szerző szerint „a Kárpátok a román nép gerincoszlopa” kifejezést először H. Grothe német geográfus használta (Zur Landeskunde von Rumänien. Frankfurt a. M., 1906), majd Iorga vette át egy Xenopollal folytatott diskurzusban, de előző ezzel nem értett egyet. Id.m. 39. o. (2. jegyzet)

¹¹⁶ Simion Mehedinți – Vintilă Mihăilescu: Mișcarea geografică în România. SOCEC, București, 1936.

¹¹⁷ Vintilă Mihăilescu: România. Geografie fizică. Ateliere Grafice SOCEC & Co., S.A., București, 1936.

Románia testesíti meg. A *hegyek, síkságok, dombok együttese* pedig az *észak-déli és nyugat-keleti irányú átkelőhelyet* jelenti, így ez a terület folyamatosan keresi a politikai, vagy a gazdasági egyesítés valamely formáját. A három nagy európai térség Románia területén található és nemcsak különböző földrajzi, kulturális és etnikai jegyeivel, hanem eltérő imperialista törekvéseivel is befolyásolja az országot. Románia tehát *hármás földrajzi útkereszteződésben* fekszik. Ez az útkereszteződés jelleg a szerző szerint ugyan többszínűséget jelent, de nem zárja ki a román föld földrajzi egységét (8. o.). A románok eredetét és elterjedésének lényegét abban látja, hogy különféle életmódokat, életfeltételeket biztosítottak a *hegyek* (alpesi legelők, fenyvesek és bükkösök), a *dombságok* (erdők, hegyaljai tájak, rétek, kaszálók, veteményesek, só, olaj), a *síkságok* (téli legelők, szántások) és a *vizek* (téli legelők, halászat), ezért az erdős területeket uraló népességnek ismernie, gondoznia és használnia kellett a Dunáig, a Tiszáig és a Fekete-tengerig érő összes területet. Emellett – véli – ez a térség régebben is kedvező tranzit lehetőséget teremtett a Fekete-tenger és a Balti tenger, valamint Közép-Európa és a Földközi-tenger térsége között közlekedő levantei, velencei, genovai, ragúzai, brassói, lipcsei, besztercei stb. kereskedőknek (15. o.).

Mihăilescu azt is kifejti, hogy *Nagy-Románia határkérdése még mindig csak részben van rendezve*. A magyar határ bizonytalan, ezért a Tiszáig kellene érnie, a Dunát viszont Bulgária felé ideálisnak tartja, bár nem tekinti etnikai határnak. A *Fekete-tenger* természetes határ, ugyanakkor ezen a szakaszon veszélynek érzi az *orosz* (Duna-delta) és a *bolgár* (Dél-Dobrudza) érdekeket. A *Dunához hasonlóan a Dnyesztert is természetes, de nem etnikai határnak nevezi*, bár megjegyzi, hogy a román expanzió történetében kis szerepet játszott a folyón túli terület. A *lengyel* határt viszont a magyar után a második leggyengébbnek ítéli, mert ott nincs jelentős természeti akadály és kettévágja a rutén területeket. Végül kiszámítja, hogy a 2805 km hosszú határszakaszból 1910 km *természetes*, 895 km pedig *hagyományos* határt képez (18-19. o.).

A geográfus *Románia földrajzi egységét* a különböző domborzati jellegű tájak hasonló arányában (800 m-nél magasabb hegység: 26 %, dombság: 44 %, síkság: 30 %), a Kárpátokban, a románság kialakulásának a helyszínében, valamint a Dnyeszter, a Duna és a Tisza természetes határolásában látja igazolva (23-24. o.). Máshol azt is megállapítja, hogy egyik szomszédos, sőt európai ország sem rendelkezik olyan *sajátos földrajzi egységgel*, mint Románia, és ebből a helyzetből következik „... két alapvető geopolitikai funkciója: a Kárpátok előterének védelme Európa védelme érdekében, [...] valamint a Románia területén

összefutó érdekek, befolyások és tendenciák egybeolvasztása, finomítása és kibékítése.”¹¹⁸ Dobrudzsa román fennhatóságának jogosságát pedig azzal igazolja, hogy a terület Románia számára elkerülhetetlen *szükségyszerűség, funkcionális kapocs* a Kárpátok és a Fekete-tenger között, amelyen keresztül az áruk és az emberek áramlását a román állam hivatott biztosítani.¹¹⁹

Mihai D. David (1886-1954), a Iași-i Egyetem professzora *Románia középhatalmi jellegét* támasztotta alá földrajzi és történelmi alapon. Véleménye szerint Romániát nem csupán mérete, földrajzi egysége, hanem egyedülálló fejlődése, valamint majdnem tökéletes ellipszis formája is középhatalmi szereppel ruhazza fel (3., 4. ábra).¹²⁰

Az államok alakjának jelentősége alapvetően a német politikai földrajzi irányzathoz származik, amelynek az a lényege, hogy az állam kerekded alakja a védelmi képességeknek, a logisztikai utánpótlásnak kedvez. A határok vonalvezetésénél ezzel összefüggésben további katonai szempontot jelentenek a kihajló vagy behajló határszakaszok, ami adott (harcászati-hadműveleti) esetben a támadó vagy a védekező felet is segítheti, mindenesetre – a domborzati körülményeket figyelmen kívül hagyva – az egyenes vonalvezetés az ideális. Az „alaktani” érvelést – német hatásra – a magyar geográfia is ismerte, azonban jellemző különbségként nem a félig érintő, félig köré írható ellipszist (4. ábra), hanem a beírható legnagyobb sugarú *kör* módszerét alkalmazta. Ez utóbbi módszerrel egyébként szemléletesen is igazolható, hogy Magyarország és Románia I. világháború előtti, illetve utáni nagysága éppen az ellenkezőjére fordult és lényegében mindkét „nagy” ország területébe ugyanakkora területű (kb. 160 ezer km²) kört lehetett beírni.¹²¹

A román geopolitika *francia kötődését* erősítik Ion Simionescu (1873-1944) érzelmektől áthatott szavai. Egyszer az egyik francia kollégájával beszélgetett, aki romániai tanulmányútja alkalmával annyit mondott neki, hogy ha nem francia lenne, akkor nem habozna beismerni: *a románoknak van a legharmonikusabb országa Európában*, semmi sem

¹¹⁸ Vintilă Mihăilescu: Funcțiunile geopolitice ale pământului și poporului carpatic românesc. In C. Brătescu – V. Mihăilescu – N. Al. Rădulescu – V. Tufescu: Unitatea și funcțiunile pământului și poporului românesc. Tiparul „Cartea Românească”, București, 1943. 75. o. (T.S. kiemelése)

¹¹⁹ Vintilă Mihăilescu: Considérations Géographiques. In: Radu Vulpe – Vintilă Mihăilescu – Sabin Manuila – Al. P. Arbore: La Dobroudja. Academia Română, Bucharest, 1938. 29. o.

¹²⁰ Mihai D. David: Considerațiuni geopolitice asupra statului român. Tipografia Alexandru Țereb, Iași, 1939.

¹²¹ V.ö: Prinz Gyula: Magyarország földrajza. A magyar föld és életjelenségeinek oknyomozó leírása. Magyar Földrajzi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1914. 163-164. o., továbbá Somogyi Endre: Magyarország és környező államainak katonai földrajza. (2. javított kiadás) Jakab M.H. Könyvnyomdai Műintézet, Budapest, 1930. 42-47. o. és a melléklet 4-9. számú ábrái, valamint u.ö: Az országhatár katonai jelentősége különös tekintettel Csonkamagyarországra. (A Magyar Katonai Szemle 1931/9. külön számának melléklete.) 8-10. o. A trianoni határváltozások magyarországi politikai földrajzi hatásaira, illetve az utódállamok, így a megnövekedett Románia területén érvényesülő centrifugális hatásokra lásd: Fodor (1920) id.m.

hiányzik belőle.¹²² A román professzor valóban nagyon kötődhetett Románia szépségeihez, mert színes, elbeszélő jellegű útelírásokat közölt az ország különböző tájairól¹²³ és gazdagon illusztrált szintézist írt Románia fizikai földrajzi, etnográfiai, antropológiai(!) és geopolitikai jellemzőiről.¹²⁴

A Ratzel-i „*Raum und Lage*” elmélet síkján vizsgálódva Románia geopolitikai helyzetét elemezte Nicolae Al. Rădulescu (1905-1989) geográfus, a *Revista Geografică Română* c. folyóirat szerkesztője.¹²⁵ Tanulmányában arra jut, hogy Románia, bár sok kapcsolata van a Balkánnal, *mégsem balkáni, hanem európai ország*. Ezt a különböző földrajzi és embertani tényezők alapján, valamint az által is bizonyítottnak gondolja, hogy Románia szövetségesei is európaiak. Azt is megfogalmazza, hogy *a román geopolitikai irányzatnak valahol a német és a francia között kell utat keresnie*, mert csak akkor lesz *igazi román*.¹²⁶ Egyik későbbi írásában, az ország vízrajzi jellemzésére helyezi a hangsúlyt, ami kiegészíti Románia más (politikai, etnikai stb.) téren megvalósuló egységét. Véleménye szerint a folyók rendszerének, hálózatának *centripetális vagy centrifugális jellege gazdasági és politikai hatásokat* eredményez. Románia esetében amellet foglal állást, hogy az ország vízrajzi hálózata tökéletes egységet alkot, így *természetes határai ott vannak, ahol a román folyók végződnek* (9. ábra).¹²⁷

Statikus és dinamikus határok

A nemzetközi kapcsolatok megvilágításba helyezett, antropogeográfiai tanulmánynak szánta T. Cristureanu a *Románia statikus és dinamikus határai*¹²⁸ c. kötetét, melyben az államiság mibenlétét, a határok fajtáit, jellegét vizsgálva Románia tájainak földrajzi, etnikai, társadalmi és kulturális különbségeire is rámutat. Az államokat élő organizmusnak tekinti, ezért szerinte nem meglepő, hogy némelyek, értsd a „*dinamikus államok*” a határok bármi áron való megváltoztatására törekszenek. A szerző azonban megkülönbözteti a politikai

¹²² I. Simionescu: *Lecturi geografice*. Casa Școalelor, București, 1923. 5. o.

¹²³ I. Simionescu: I. *Între Dunărea și Mare*. 1939., II. *În lungul graniței*. 1939., III. *Printre dealuri și prin cîmpie*. 1941, IV. *Prin munții noștri*. 1943. (Mind) Editura Cartea Românească, București.

¹²⁴ I. Simionescu: *Țara noastră. Natură. Oameni. Muncă. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II.”*, București, 1937. A mű néhány jellemző illusztrációjára lásd az 5-8. ábrákat.

¹²⁵ A folyóirat szerzőire, tanulmányainak összefoglalására lásd: Sorina Vlad: *Revista Geografică Română – moment important al publicisticii geografice*. (A *Revista Geografică Română* – a földrajzi publicisztika jelentős szakasza.) *Analele. Universității de Vest din Timișoara*. 1995. 9-15. o.

¹²⁶ N. Al. Rădulescu: *Poziția geopolitică a României*. *Revista Geografică Română* 1938/1. 14-42. o.

¹²⁷ N. Al. Rădulescu: *Considerațiuni geopolitice a României*. *Revista Geografică Română* 1940/1. 23-36. o.

¹²⁸ T. Cristureanu: *Hotarele statice și dinamice ale României*. Atelierele „Adevărul” S.A., București, 1935. (A szerző életrajzi adatait nem sikerült kidrítetni.)

dinamizmust a társadalmi, gazdasági vagy a kulturális dinamizmustól. A politikai dinamizmus alatt azt érti, amikor egy állam ki is nyilvánítja törekvéseit, tehát statikusak azok az országok, amelyek meg vannak elégedve saját politikai helyzetükkel, így lemondanak a határok módosításáról (15-16. o.).

Külföldi szakértők (Ratzel, Supan, Maull és Kjellén) elméletei alapján a geopolitikai helyzetet leíró *etnikai és katonai nyomási együtthatókat* („presiune etnică, militară”) is számol az egységnyi határszakaszra eső szomszédos ország értékeinek hányadosával. Eszerint, Románia összegzett etnikai nyomási együtthatója az 1914-es értékről (30,8) 1930-ra 12,0-re csökkent, a katonai együttható pedig 18,0-ról 8,6-ra. Magyarországnál csak az 1930-as értéket számolja ki, amely 5,9, illetve 11,4 volt (19. o.).¹²⁹

Véleménye szerint *a román állam fejlődésének két természetes expanzíós fázisa volt*, a tengeri kijárat megszerzése, valamint a terület kiterjesztése a románság egybefogására. Arra is rámutat, hogy hasonló expanzíós fázisok más államok esetében is (Osztrák-Magyar Monarchia, Oroszország, Szerbia-Jugoszlávia, Bulgária, Spanyolország) megfigyelhetők. Mindez pedig nemcsak a régi határok megváltoztatását és újak létrehozását vonta maga után, hanem az adott térségre vonatkozóan kultúr- és gazdaságpolitikai változásokat is kiváltott (47. o.).

Geopolitikai ábrái között megtaláljuk Románia határainak értékelését, amelyből 71,25%-ot dinamikusnak, 28,75%-ot statikusnak értékelt. Ábrázolásában Románia határszakaszainak hosszát egy kör kerületére viszi fel, az egyes határszakaszokat pedig az adott szomszéd viszonylatában fennálló külpolitikai törekvések, ellenérdekek szerint sorolja be. (10. ábra).¹³⁰ Sajnos, arra vonatkozóan nem ad támpontot, hogy a (feltehetően Romániát jelentő) gyújtópontot miért excentrikusan helyezte el, továbbá azt sem indokolja, hogy miért tesz, vagy nem tesz különbséget a Dnyeszter, a Duna, illetve a Fekete-tenger, mint határ között.

Cristureanu sajátos ábrázolással értékelte a Fekete-tenger geopolitikai helyzetét is (11. ábra). Területét – a tengerparti államoknak megfelelően – négy részre osztotta fel és egyenként ábrázolta a 128 km-ig benyúló nemzeti felségterületeket.¹³¹ A szerző magyarázatában a tengert nem tekinti nyitottnak („liberă”), mert a Boszporusz és a

¹²⁹ Rónai András ún. népnymási hányadost számolt a szomszéd és a saját állam népességének egységnyi határhosszra eső arányával. Románia Magyarország felé nézve kiszámított népnymási értéke eszerint 7 volt. V.ö: Rónai András: Középkelet-urópa politikai határaitra gyakorolt népnymás mértéke. Földrajzi Közlemények 1933/7-8. 254-255. o.

¹³⁰ A következő határhosszakkal számol: összes határszakasz: 3200 km, ebből: Dnyeszter: 900, magyar: 380, bolgár: 570, lengyel 270, csehszlovák: 160, jugoszláv: 490, Fekete-tenger: 430 km. (Id.m. 44. o.)

¹³¹ Adatai: szovjet határ: 1450, török: 1300, román: 430, bolgár: 230 km.

Dardanellák elzárja, és mert a tengeren a felségterületek szinte összeérnek. Látszólag – véli – a tengert az oroszok és a törökök uralják, azonban az oroszoknak van a legtöbb és legjobb kikötője, ráadásul az elvesztett balti kikötők miatt a Fekete-tenger jelenti számára azt az egyetlen jégmentes tengeri kijáratot, amely felé a vasutak, a folyók és az exportkereskedelem irányul Ukrajnából, a Kaukázusból és Oroszország belsejéből (45-46. o.).

A másik új tudomány: geopolitika

A román etnográfia (Mehedinți, Válsan) megalapítása a geopolitika tudományos igényű bevezetésével is kiegészült, melynek egyik legjobb elméleti összefoglalása a *Geopolitika* című 1939-ben megjelent tanulmánygyűjteményben található.¹³²

Szerzői hármásának egyike *Ion Conea* (1902-1974), a földrajzi toponímia és a történeti földrajz szakértője. *Új tudomány* (O știință nouă) c. tanulmányában (1-97. o.) azt javasolja, hogy a geopolitika legyen önálló tudományág, hiszen megvan a saját kutatási területe. Kifejti, hogy az államok közötti *politikai és gazdasági interdependencia új jelenség*, amelynek a tanulmányozására csakis egy *új tudomány* lehet alkalmas, mert a politika és a politikai földrajz is csak az állam határain belül képes vizsgáldni. Mint írja, a geopolitika „... a politika globális dimenziójának a képzetét sugallja [és] az államok közötti politikai játékot vizsgálja, nem pedig az egyes államokat külön-külön, ami éppen a politika, vagy a politikai földrajz területe lenne. *A geopolitika tehát a kapcsolatok tudománya, az államok közötti nyomások tudománya.*” (78. o., T.S. kiemelése.)

A következő tanulmányban (Însumare cu privire la definirea preocupării ce poartă numele de Geopolitică, 98-107. o.) a szociológus, statisztikus és demográfus, *Anton Golopenția* (1909-1951) összesíti a geopolitika fogalmára addig kidolgozott különböző nyugati definíciókat. Ezek alapján Conea elméletétől némileg eltérő álláspontra jut, mivel a geopolitika szerinte csak a nagyhatalmak közti viszonyokra vonatkoztatható, a kisebb, a nemzetközi viszonyokba döntő módon beavatkozni nem képes államokra azonban nem. *A társadalomtudományok hozzájárulása a külpolitikai vonalvezetéshez* c. írásában (Contribuția științelor sociale la conducerea politiciei externe, 108-118. o.) pedig azt veszi sorra, hogy egy másik állam megítélésekor milyen tényezőket kell figyelembe venni, elemezni. A szerző úgy gondolja, hogy a kultúra, a gazdasági helyzet, a jogrendszer, az (állam)irányítási rendszer megismerése ugyanolyan fontos, mint a kozmikus, biológiai, pszichikai és történelmi

¹³² Ion Conea – Anton Golopenția – M. Popa-Veres: *Geopolitica*. Editura Ramuri Craiova, 1939.

tényezők feltérképezése, mert csak ezen elemek tudományos alapú, összesített elemzése adhat hű és teljes képet egy ország aktuális helyzetéről.

A kötetet M. Popa-Vereş tanulmánya zárja: *Útmutató a nemzeti érdekek szempontjából végzett geopolitikai kutatásokhoz* (Schemă, privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naționale, 119-133. o.). A román geopolitikai kutatások tárgyát, irányultságát határozza meg. Úgy véli, hogy a geopolitikának két véglete van. Az egyik egy pusztán tudományos célzatú, a másik pedig egy dinamikus, militáns jelleget öltő irányzat. Véleménye szerint a román geopolitikai irányzatnak egy köztes utat kellene választani, hiszen a tudományos jelleggel folytatott geopolitikai kutatásoknak önmagukban kevés gyakorlati hasznuk van, viszont az országnak területi követeléseai sincsenek.

Tehát nézetében a román geopolitikának azokat a tényezőket és feltételeket kell kutatnia, amelyek a nemzetközi politikai erők játszmájában lehetővé teszik *a román kultúra propagálását, a határon túl élő román közösségek védelmét és megszilárdítását, valamint a román gazdaság expanzióját a Földközi-tenger keleti medencéjében.*

Újabb háborús évek

Románia Észak-Bukovinát és Besszarábiát 1940. június 28-án, Észak-Erdélyt augusztus 30-án, Dél-Dobrudzsát pedig szeptember 7-én veszítette el. 1941. június 22-én a román csapatok megindultak a Szovjetunió ellen. A 3. Hadsereg az Azovi-tengerig, a 4. pedig Odesszáig jutott, majd mintegy 150 ezer főnyi veszteséget (halottak, sebesültek, eltűntek) szenvedve részt vett a sztálingrádi csatában.¹³³

A háborús éveket a geopolitikai elméletek dinamizálódása is kísérte, melyek között sajátos szint képviselt a közgazdasági végzettségű (Velencében doktorált) *Victor Jinga* (1901-1990) Erdélyről szóló munkája.¹³⁴ Még Kolozsvárott kezdte el írni, de a „diktátum” (1940) miatt Brassóban fejezte be 1945-ben. Könyvét 1995-ben adták ki másodszer, amely nagyjából az összes román érvrendszert felsorakoztatja Erdély Romániához való tartozása mellett. Ő is a *harmóniára utal*, amikor azt mondja: A történelmi fejlődés, valamint a földrajzi, gazdasági és politikai kutatások mind arra az egyhangú megállapításhoz vezettek, hogy az egységes állam struktúráját nem az egyféle tájforma jelenti, hanem a különböző tájak egymást reciprok

¹³³ V.ö: Mihail Vasile-Ozunu – Petre Otu: *Români în bătălia de la Stalingrad*. Editura Ion Cristoiu, București, 1999. Recenziója: Tóth Sándor: *Sztálingrád román szemmel, avagy új szelek a román hadtörténetírásban?* Társadalom és Honvédelem 2001/1. 207-212. o.

¹³⁴ Victor Jinga: *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*. Ediția a II-a. Muzeul Județean de Istorie, Brașov, 1995.

módon kiegészítő egysége (13. o.). A természetes határok átjárhatatlanságát hangsúlyozó magyar érvekkel szemben azt állítja, hogy a folyók vagy a hegyek nem lassítják jelentősen a támadásban lévő modern, gépesített hadseregek mozgását, pláne, ha a légierőt is ideértjük. A másik ellenérve az, hogy a magyaroknak a Duna ugyanúgy az ország tengelyében van, mint a Kárpátok Romániának, és annak is mindkét oldalán ugyanaz az etnikum lakik. Ha viszont a kárpáti román terület természetes határát kellene meghúzni, akkor az a Tisza lenne (36-37. o.).

Transznyisztria

Eddig kevés szó esett a Dnyeszteren túli területről, amely elvéte szerepelt a – kinyilvánított – román célkitűzésekben, azonban a központi hatalmakkal szövetségben indított hadjáratral a román haderő 1941. július 25-én átlépte a folyót. Ezzel a térség ideiglenesen román fennhatóság alá került, amelyet nem sokkal követett a – területi expanzió esetleg újabb szakaszát megtestesítő – régió földrajzáról szóló földrajzi tárgyú könyv kiadása, melyet szerzője regionális földrajzi monográfiának szánt.¹³⁵

Első része a Fizikai földrajz, a második az Emberföldrajz címet viseli. Utóbbi kilenc fejezete Transznyisztria népességét, társadalmi viszonyait, történelmi örökségét, politikai földrajzát és Romániával való kapcsolatát elemzi. A mű „általános és geopolitikai konklúziókkal” zárul, amelyek szerint a románok ottani elsődleges *geopolitikai küldetése* az, hogy biztosítsák és konszolidálják Románia Dnyeszteren túli, keleti végét, ami nemcsak román élettér, hanem a román etnikai tér része is. A román etnikai arányok¹³⁶ javítására – egy korábbi jelentés alapján¹³⁷ – javaslatot is tesz: a szovjet kivonulással megüresedő falvakba sürgősen ide kellene telepíteni a Bug-Dnyeper közti terület moldovai lakosságot, viszonzásul pedig az ukránokat, önkéntes alapon, a Bugon túlra (199-200. o.).

Popp szerint ez az ügy csak a hozzá nem értőknek látszik román-ukrán ügynek, de a szovjetnek sincs semmi köze ehhez, mert a 150 éves utóbbi itt-tartózkodás nem írhat felül egy kétezer évest, s az oroszok egyébként is csak 50 évvel előbb értek el a Csendes-óceánhoz, mint a Fekete-tengerhez. A problémát német mintára tartja célszerűnek megoldani, mivel korábban Németországnak is az egyik fele francia, a másik pedig szláv volt, aztán meg az országot keletebbre tolták. Ahogy a korai németiség központját mindig is a Rajna-Elba köze, s

¹³⁵ Nicolae M. Popp: *Transnistria. Încercare de monografie regională*. K.n., București, 1943.

¹³⁶ Transznyisztria/ebből a Moldovai Köztársaságba eső lakossága 1926-ban (ezer): 2902/573, ebből ukrán 1904/278, zsidó 316/49, orosz 274/49, román 203/172, német 108/11, lengyel 41/5, bolgár 26/6, egyéb 30/3. Az eredeti forrás, amely alapján a Popp könyvében talált (magyarul gépelt) táblázat hivatkozik: *Recensement de la population de l'U.R.S.S. 1926. Vol. XII., XIII. Moscou, 1929.*

¹³⁷ „Extras din raportul înaintat la 1 Octombrie 1941 d-lui Prof. G. Alexianu, guvernatorul Transnistriei”.

ehhez hasonlóan az ősi románokét a Kárpátok képezte, bárhog is alakultak később az etnikai arányok – mint például Erdély esetében – Romániának történelmi és etnikai joga van Transznyisztria birtoklásához is (202-203. o.).

A Dnyeszter – folytatja – nem lehet Románia és Európa keleti határa, hanem épp ellenkezőleg: a folyó a Szeret-Bug közti egységes térség tengelye, vagyis a román Rajna, vagyis ugyanúgy, mint ahogy a Rajna a német Dnyeszter. A Rajnát emellett abban is hasonlítja a Dnyeszterhez, hogy a túlsópartokon élő németek, illetve a moldovaiak (utóbbiak szerint még inkább) veszélyben vannak. „Románia számára Transznyisztria nem más, mint a romanizmus keleti irányú kiterjedésének az ismérve. Transznyisztriából nemcsak Románia, hanem az európai kultúra és civilizáció is megvédhető. Valójában Transznyisztria egy keleti védőbástya, Európa első védővonala, és annak is kell maradnia (204. o.).

Geopolitika – geotörténelem: irányzatok találkoznak

Geopolitica și Geoistoria címmel 1941-44 között jelent meg a román geopolitikai folyóirat, amely mögé mindazok felsorakoztak, akik Románia geopolitikai helyzetével történelmi, földrajzi vagy szociológiai alapokból kiindulva foglalkoztak. A folyóirat a Román Központi Statisztikai Hivatal gondozásában jelent meg. Alcíme: Román folyóirat a dél-európaiaknak. A szerkesztőbizottság tagja volt *Gheorghe I. Brătianu*, *Sabin Manuila*,¹³⁸ *Mircea Vulcănescu*,¹³⁹ Ion Conea, valamint Anton Golopenția.

Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)¹⁴⁰ képviselte a folyóirat történelmi vonulatát, ezzel Iorga tevékenységét – legalábbis geopolitikai szempontból – vitte tovább. 1947-ben házi őrizetbe, majd 1950-ben börtönbe zárták, ahol három év múlva meghalt. Műveit az 1970-es évek végén kezdték újra megjelentetni és mára teljesen rehabilitálták.¹⁴¹

¹³⁸ Manuila (1894-1964) a Román Statisztikai Hivaltat vezette, de többek között tagja volt a Román Akadémiának és a Nemzetek Ligája számos szervezetének is. Részvételét a román geográfus, illetve geopolitikai körökben nyilvánvalóan az indokolta, hogy a geográfia egyik segédtudományként a statisztika szerepe a különböző (népességi, gazdasági stb.) adatok biztosításában, az értékelések és érvrendszerek kidolgozásában meghatározó jelentőségű volt.

¹³⁹ Vulcănescu (1904-1952) filozófus, politikus, többek között katonai és gazdasági állami szervezeteket is irányított.

¹⁴⁰ Rövid életművére, illetve – Makkai Lászlóval azonos – véleményére, miszerint a három fejedelemség 1600. évi egyesítése Mihály vajda részéről nem tudatos nemzeti cél volt: Zákonyi Botond: *A Tündérvölgy. Egy magyar-román történelmi konszenzus és előzményei*. Limes 1996/3. 164-171. o. (A bemutatott mű: Gh. I. Brătianu – Makkai László: *Tündérvölgy – Grădina Zimelor*. Az erdélyi fejedelmi kor magyar és román szemmel. Encyclopediă Transilvanica sorozat 8. kötet, Budapest, 1994.)

¹⁴¹ Politikai elszigetelése, illetve korai halála nem tette lehetővé munkássága folytatását, így természetesen helyesbítjük korábbi pontatlan megállapításunkat, amely arra utalt volna, hogy a szocialista időszak megtűrt tudósai közé tartozott, hiszen ez csak a későbbi rehabilitációjára, beleértve a *La mer Noire* posztumusz (1969)

Nevéhez fűződik a *geotörténelem* román geopolitikai gondolkodásba történő illesztése, melynek fogalmát az eléggé szűkös és szűkszavú szakirodalom¹⁴² alapvetően a francia *Bernard Braudel* történeti elemző módszeréhez köti. Lényege a hosszú távú történeti-területi mozgás- és térmodellezésben rejlik.¹⁴³ Braudel, Vidal de la Blache-t követve, azt firtatta, hogy vajon a földrajz találta-e ki Franciaországot. Igazat is adott neki abban, hogy a természettől kapott értékek minden tájban benne vannak, és hogy azok használatbavétele viszont az emberen múlik. „Ami engem illet [írja Braudel], én mindig meg voltam győződve róla – és persze meg is rémített a dolog –, hogy a távoli gyökereknek iszonyú a súlyuk. Összeroppanunk alattuk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Franciaország bonyolult genezisében mindent a múltnak kellene tulajdonítanunk. Ez egyszerűen azt jelentené, hogy megfosztanánk földrajzától, térben elfoglalt helyzetétől, mintegy «térteleníténk». Ami képtelenség volna.”¹⁴⁴

De térjünk vissza Brătianuhoz, aki mindenesetre szemléletesen ragadta meg az újszerű fogalom lényegét, amikor a geopolitikával való kapcsolatát így magyarázta: „A geopolitika nagy vonalakban nem más, mint a jelenkor geotörténelme, a geotörténelem pedig a múlt geopolitikája.”¹⁴⁵ Tulajdonképpen ezt az elemzési módszert alkalmazva fejtette ki elméleti geopolitikai tevékenységét a Fekete-tenger szerepének vizsgálatában. Először Iorga („Chestiunea ...”) előadássorozatát egészítette ki a *Fekete-tenger kérdése* című dolgozattal, amit a Bukaresti Egyetemen kívül a Hadi Főiskolán is oktatott,¹⁴⁶ illetve erre a munkára épült későbbi, halála után Németországban kiadott egyik legfontosabb műve.¹⁴⁷

A *Fekete-tenger földrajzi, történelmi és geopolitikai jelentőségét* taglalva Brătianu azzal érvel, hogy a tenger, bár csak egy szoroson keresztül kapcsolódik a Földközi-tengerhez, mégiscsak *nyitott tengernek tekinthető* az odaömlő közép-európai és sztyeppe-i folyamatok,

kiadására való tekintettel helytálló. V.ö: Tóth Sándor: Geopolitika – tiltott tudomány Romániában? Felderítő Szemle 2004. június 52. o.

¹⁴² V.ö: Pierre Gorge (szerk.): Dictionnaire de la Géographie. Presses Universitaires de France. 1970. 215. o., F. J. Monkhouse (szerk.): A Dictionary of Geography. (2. kiad.) The Camelot Press Ltd., London and Southampton, 1970. 153. o., továbbá Beluszky id.m. 32. o.

¹⁴³ V.ö: Fernand Braudel: A történelem és a társadalomtudományok. A hosszú időtartam. In: Benda Gyula – Szekeres István (szerk.): Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet francia változata. L'Harmattan-Atelier, Budapest, 2007. 163-192. o.

¹⁴⁴ Fernand Braudel: Franciaország identitása I. Tér és történelem. Helikon, Budapest, 2003. 195. o.

¹⁴⁵ Gh. I. Brătianu et al. (1941) id.m. 3. o.

¹⁴⁶ Gheorge I. Brătianu: Chestiunea Mării Negre, Curs 1941-1942. Editura Ioan Vernescu, București, 1942., valamint u.ö: Originile și formarea unității Românești. Prelegeri Ținute la Școala Superioară de Război. București, 1942. (Franciául is megjelent: Origines et formation de l'unité Roumaine. Inst. D'histoire „N. Iorga”, București, 1943.)

¹⁴⁷ Georges I. Brătianu: La Mer Noir. Monachii, 1969.

valamint a térséget átszelő nagykereskedelmi utak miatt. A tenger egy „fordító tálca”, és ez az Ázsia és Európa közötti átmenő zóna rányomja bélyegét a partmenti népekre, országokra.¹⁴⁸

Ugyancsak foglalkozott az etnikai, az élet- és a biztonsági tér megfogalmazásával. Eszerint egy adott *etnikai térben* ugyanazon nyelvet beszélő és ugyanazon származástudattal rendelkező népet lehet nemzetnek nevezni. Értelmezésében az *életteret* a nagyhatalmakhoz kötődően, a terjeszkedési törekvésekben lehet meghatározni, amely döntően offenzív jellegű. A defenzív jelleggel bíró *biztonsági tér* meghatározása pedig a nemzeti lét alapfeltételeihez köthető. Elméletét a román államra vonatkoztatva megállapítja, hogy a román népnek nincs és sohasem volt élettér érzése, mivel a románság a szülőföldjéhez nagyon kötődő nép.¹⁴⁹

„Geopolitica și Geoistoria”

A román geopolitikai folyóirat 1941/1. szeptember-októberi, első számát Brătianu előszava nyitja, melyben megfogalmazódik a román geopolitika lényege: „Románia nemcsak önmagáért létezik ebben a térségben. Országunk most is, mint ahogy mindig is, Kelet és Nyugat, illetve Észak és Dél figyelme középpontjában van. [...] Azt is mondhatnánk, hogy *geopolitikusoknak születtünk.*” (3. o.)

A geopolitika mint oktatási és nemzeti tényező c. írásában¹⁵⁰ arra mutat rá, hogy a geopolitikai nézeteket már a fogalom megalkotása előtt jóval régebben használták. Ma azonban annyiban más a helyzet, hogy propaganda és oktatási szerepe is van. Megrója a németeket, a magyarokat és a japánokat, hogy a geopolitikát propaganda-szerűen, a nép félrevezetésére használják, ezért arra ösztönöz, hogy a geopolitika a térképek olvasásának az oktatására vonatkozzon, így szolgálja az emberek tájékozódását. A geopolitika ugyanakkor hozzájárul a nemzeti erkölcs fejlesztéséhez, és az ország megcsonkítása után megerősíti a románokat, hogy még semmi sincs veszve.¹⁵¹

¹⁴⁸ Erre, valamint Brătianu tengerrel kapcsolatos nézeteire, előadásainak kivonatára lásd: Aurel Pentelescu: Zona Mării Negre în viziunea lui Gheorghe I. Brătianu. *Revista de Istorie Militară* 1997/5-6. 51-55. o.

¹⁴⁹ Otu (1995) id.m.

¹⁵⁰ *Geopolitica, factor educativ și național.* (13-17. o.)

¹⁵¹ Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását természetesen traumaként élte meg a román geográfia és geopolitika. A politikai döntést persze tudomásul vette, de szakmai – földrajzi – szempontból a magyar oldalt sem elégítette ki a mindig is egységes Erdély megosztása, ráadásul oly módon, hogy Kelet-Erdély Magyarországgé, Nyugat-Erdély pedig Romániáé lett. V.ö: Fodor Ferenc: *Erdélyi államhatárok.* Temesy Győző (szerk.): *Földrajzi Zsebkönyv* 1941. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, 1941. 28, 35. o.

A tanulmányok sorát *I. Conea* folytatja. Az *Erdély – a román föld és állam szíve* címmel¹⁵² azt fejti ki, hogy míg Erdély Magyarországnak csak „geogazdasági és geopolitikai perifériája”, addig Romániának a középpontja. S míg a magyarok csak egy természetes határt látnak a Kárpátokban, addig a román földnek, a népnek és a román államnak az a „gerincoszlopa”. Ezek után az 1940-ben elcsatolt országrészek népességét és területét összegzi két tanulmány,¹⁵³ majd Mehedinți¹⁵⁴ (1914-es, frissített) tanulmánya elemzi Románia szerepét az ázsiai Oroszország, valamint Európa között. Megállapítja, hogy ebben az új geopolitikai helyzetben, a kárpát-balkán régióban elhelyezkedő Romániának most nem a török elleni védekezés jut, hanem a helyébe lépő új veszély, Oroszország feltartása. *Románia ismét Európa és Ázsia közé szorult.*

További írások foglalkoznak még Erdély, valamint Besszarábia kérdésével, a Közép-Duna geopolitikai jelentőségével és sokhelyütt a magyar geopolitikai nézetek elutasításával. A folyóirat utolsó oldalain rövid jegyzetek, beszámolók, recenziók találhatók, köztük *Antonescu*, az államvezető Németországban (Berliner Boersenzeitung) megjelent geopolitikai cikkéről. Míg az 1941/1. szám 14 tanulmánya szerzői között ott van a legtöbb szerző, akik tevékenységét Iorga és Mehedinți szelleme összeköti, az 1944. március-áprilisi számot átlapozva szembetűnő, ám a háború alakulását számba véve nem meglepő a változások iránya. Az előzőekben említett szerzők, Brătianu és Conea kivétellel, már nem publikálnak.

2.3. A szocialista időszak geopolitikája

A II. világháború és a világnézeti átrendeződés a szaksajtót és a tudományos élet intézményeit sem hagyta érintetlenül. Az 1938-ban induló *Revista Geografică Română* még 1942-ben, a *Geopolitica și Geoistoria* 1944-ben jelent meg utoljára. A Román Földrajzi Társaság is még a háború alatt szűnt meg. Helyébe a *Természettudományi és Földrajzi Társaság* (Societatea de Științe Naturale și Geografice) lépett, új lapját (*Natura*) két párhuzamos sorozatban (földrajz-geológia és biológia) adták ki. Az Intézet célját a szovjet

¹⁵² Ion Conea: Transilvania, inima pământului și statului românesc. (18-34. o.) A tanulmányt a Hadi Főiskolán is előadta, melyre lásd: Otu (1995) id.m.

¹⁵³ A. Golopenția: Populația teritoriilor românești desprinsă în 1940. (35-49. o.), valamint M. Popa-Vereș: Cedările noastre teritoriale. 50-58. o.

¹⁵⁴ S. Mehedinți: România în marginea continentului; o problemă de geopolitică Românească și Europeană. (59-66. o.)

tudományos eredmények becsatornázása és terjesztése, valamint a burzsoá, tudománytalan teóriák elhárítása képezte.¹⁵⁵

Az 1944-ben létrehozott *Romániai Földrajzkutató Intézet* (Institutul de cercetări geografice din România) vezetésével V. Mihăilescu-t bízták meg. A szervezetet először (1952) megreformálták, majd át is nevezték: 1958-ban a *Geológiai és Földrajzi Intézet* (Institutul de geologie și geografie), majd 1970-ben *Földrajzi Intézet* (Institutul de geografie) lett. Romániát 1960-ban vették fel az *International Geographic Union* szervezetébe. A szovjet típusú tudományos módszerek meghonosításában a Román Akadémia keretében 1946-ban megalakult *Román-szovjet Tudományos Intézet* (Institutul de studii Romîno-Sovietic) és lapja, az *Analele Romîno-Sovietic* járt élen.

A geopolitika megbélyegzése

A kommunista ideológiának megfelelően a földrajzoktatás hangsúlyait is a termelőerőkre, a szocializmus építésének követelményeire helyezték át, minden életkorban. A felsőoktatás átszervezésével (1957-58) az egyetemek fizikai- és gazdaságföldrajzi tanszékeket kezdtek el működtetni. A diákok az első két évfolyamban egységes tananyagot tanultak (benne a világ, a Szovjetunió és Románia fizikai-, gazdaság- és politikai földrajza), a 3. évfolyamtól pedig specializálódni lehetett (a gazdaságföldrajzban például: nemzetgazdaság-tervezés, statisztika, népességföldrajz, ipar-, mezőgazdaságföldrajz stb.). 1952-ben az oktatók számára kötelező tudományos tevékenység folytatását vezették be.¹⁵⁶

A „burzsoá-úri” Romániában – forrásunk szerint – eleve nem létezhetett tudományos gazdaságföldrajz, valamint az antropogeográfiai, geopolitikai és rasszista antropológiai oktatás nem biztosíthatta a geográfus képzés tudományos alapját. Ezért a román gazdaságföldrajzosokat meg kell tanítani *a marxista-leninista alapelvekre* és át kell venni a szovjet földrajztudományi felosztást, amely két ágra, a fizikai- és a gazdaságföldrajzra tagozódik. Az első a természeti feltételeket tanulmányozza, a második a termelés területi eloszlásával, valamint a különböző régiókban és államokban, illetve a társadalmi fejlődés különböző szakaszaiban megnyilvánuló sajátosságaival foglalkozik. Ez a két tudományterület nem önálló, hanem egymást reciprok módon kiegészítve, közösen járul hozzá egy terület komplexitásának megismeréséhez.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Morariu (1958) id.m. 17. o.

¹⁵⁶ Id. m. 15-16. o.

¹⁵⁷ Id.m. 28-29. o.

A marxista-leninista ideológia tehát a földrajztudomány átalakításával a háború előtti geopolitika megbélyegzését eredményezte.¹⁵⁸ A megelőző évtizedek geopolitikai, antropogeográfiai megközelítését utasította el – a dialektika jegyében – a *Földrajzkutató Intézet* által oktatási célokra, mintegy 730 oldalas, írógéppel készített kiadvány is. Elkészítésének az volt a célja, hogy a különböző természeti tényezők és struktúrák reciprokl összefüggéseit és fejlődésük törvényszerűségeit vizsgálja. A szerzők szerint a fizikai földrajznak mint a természettudományok egyik ágának, az újszerű koncepció alapján progresszív tudománnyá kell válnia.¹⁵⁹

Az ország földrajzi helyzetét elemző tanulmány¹⁶⁰ bevezetésében a szerző rögzíti, hogy a múltbeli elmaradottság egyik alapvető okának tekintett földrajzi elhelyezkedés önmagában *nem határozza meg* az ország sikeres vagy sikertelen társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődését. Tulajdonképpen *a gazdasági és kulturális fejlődés eredményeit kell a földrajzi helyzetre vonatkoztatni* (8. o.). Románia határait – amelyet a Szovjetunió védelmez, mint ahogy ezt az orosz nép már többször megtette – nemcsak természetföldrajzi, hanem politikai földrajzi és történeti szempontokat is mérlegelve, az írás összességében a békés, baráti helyzettel jellemzi. Különösebb magyarázat nélkül marad, de a korábbi geopolitikai elemzéseket tekintve nem példa nélküli a fejezet utolsó bekezdése, amelyben Románia közepes nagyságára utalva azzal szembesülünk, hogy Románia minden egyes km-nyi határszakaszára 83,5 km² honi terület jut (237 500 km² : 2 768 km) (27. o.).

„Pax Română”

Míg a II. világháború előtt Románia igyekezett magát a Szovjetuniótól földrajzi, geopolitikai koncepcióiban is elhatárolni, addig ebben a korszakban a földrajzi helyzet a béke garanciáját jelentette. A nagyhatalomhoz való közelség jelentette a biztonság alapfeltételét. Ezt támasztja alá az érdekes pályafutást magáénak tudható *I. Conea*, aki elméleteivel a két világháború közötti román geopolitika egyik legmarkánsabb teoretikusa volt. Szakmai tekintélye révén továbbra is alkalma nyílt Románia európai és globális mértékben elfoglalt centrális helyzetére vonatkozó nézeteit megfogalmazni és a geopolitika szót nem használva a

¹⁵⁸ Yves Lacoste találó megjegyzése szerint a geopolitika megszűnését két ok indokolta: egyrészt Sztálin tiltotta be a „cinkosság gyanújával vádolható” emberföldrajzzal együtt, mert ki akarta törölni annak a csapdának az emléket, amelybe a Ribbentrop-Molotov paktum által sétált bele, másrészt a bipoláris szembenállás idején nem volt létjogosultsága más területi viták felemlítésének. Yves Lacoste: Geopolitika. In: Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt (szerk.): Geopolitikai szöveggyűjtemény. SVKI, Budapest, 1999. 494-495. o.

¹⁵⁹ Geografia fizică a R.P.R. Institutul de Cercetări Geografice al R.P.R., Ministerul Învăţământului, h.n., 1955.

¹⁶⁰ Mihai Iancu: Poziţia geografică a R.P.R. şi graniţele. Id.m. 8-28. o.

„politico-geografic” vagy „geografico-politic” jelzőket próbálgatta. Mindenesetre Románia helyzetét úgy ismerteti, hogy azt a baráti *Szovjetunió* és a szintén *baráti országok szomszédsága* határozza meg. Románia tehát a szocialista béketábor egyik demokráciája, azaz a szocialista világgazdasági rendszer szerves része.¹⁶¹

Victor Tufescu (1908-2000) pályája is még a II. világháború előtt indult. Számos összefoglaló munkája mellett a geográfus társszerzője volt a magyar tannyelvű iskolák XI. osztálya számára készült tankönyvnek, amelyben a következőket olvashatjuk: „A Román Népköztársaság az Európát átszelő nagy útvonalak kereszteződésénél fekszik. Ezek az útvonalak a Balti-tengert és a Skandináv-félsziget kötik össze a Földközi-tenger keleti medencéjével, Közép-Európát pedig a kontinens keleti és délkeleti területeivel. [...] A Szovjetunió szomszédsága pedig népünk békés termelők munkájának a biztonságát jelenti.”¹⁶²

A béketábor egységét erősítette a *Román Népköztársaság Földrajzi Monográfiája*.¹⁶³ Az 1960-ban, román-szovjet tudományos együttműködés eredményeként megjelent mű első kötetét Románia földrajzának és földrajztudományának szentelték, míg a második témája a gazdaságföldrajz, azaz a szocializmus építésének újonnan kibontakozó diszciplínája. A földrajzi szempontból egyébként igen alapos feldolgozás kerülni igyekszik a geopolitikát, hiszen szovjet mentora is elítélte a földrajzi kiadványok ilyen fajta „megfertőzését”.¹⁶⁴ Ezzel együtt Románia földrajzi helyzetének elemzésekor mégis hasonló jellegű elemzést ad:

„A múltban a francia-angol-amerikai imperializmus használta ki Románia földrajzi helyzetét, majd pedig a német a szovjet állam ellenében. Románia Németország általi politikai és gazdasági rabul ejtése abból a szándékból eredt, hogy hídfővé tegye a Szovjetunió elleni harcban. *Románia földrajzi helyzetének politikai és gazdasági jelentősége* a II. világháború után változott meg radikálisan, amikor egy sor közép- és délkelet-európai országban bevezették a népi demokráciát. [...] Romániának a Szovjetunióval, valamint a népi demokratikus országokkal való szomszédsága és barátsága képezi az ország függetlenségének, valamint Délkelet-Európa békéjének és biztonságának garanciáját.”¹⁶⁵

¹⁶¹ Con – Velcea id. m.

¹⁶² Victor Tufescu – Claudiu Giurcăneanu – Aurel Banu: Az RNK földrajza. Állami Tanügyi és Pedagógiai Kiadó, București, 1958. 10. o.

¹⁶³ I. P. Gherasimov et al.: Monografia geografică A Republicii Populare Române I-II., Editura Academiei RPR, București, 1960.

¹⁶⁴ I. P. Geraszimov: A szovjet geográfia állapota és feladatai a fejlődés mai szakaszában. Földrajzi Értesítő 1956/1. 1-10. o. (A Szovjetunió Földrajzi Társasága II. Kongresszusán tartott előadásának rövidített változata.)

¹⁶⁵ Mihai Iancu: Așezarea geografică, suprafața și granițele de stat ale R.P. Române. In Gherasimov id.m. I. 12-14. o. (T.S. kiemelése)

A monográfia szerzői a román földrajzi iskola kialakulásának és fejlődésének is teret szenteltek, amelybe a háború előtti román geográfia művelői is bőséges helyet kaptak. A geopolitikát megbélyegzik, ugyanakkor megállapítják, hogy az 1945 utáni román geográfia a gyakorlati és tudományos szerepe mellett *politikai és oktatási szerepeket* is kap.¹⁶⁶

Vissza a gyökerekhez

A szovjet csapatok kivonása (1958), illetve *Nicolae Ceaușescu* Gheorgiu-Dej utáni hatalomátvétele (1965), nemkülönben Románia sajátos, különutas külpolitikája újszerű környezetet, helyzetet teremtett a román geográfia számára, de a szovjet nyomás fokozatos romániai enyhülését okozhatták a szovjet hatalommal szembeszálló forradalmi kísérletek is (1953, 1956, 1968). Belpolitikai vonatkozásban mindinkább a független román gazdaság, az iparosítás és az ipari létesítmények Kárpátokon túlra történő áttelepítése került előtérbe. A megváltozott politikai körülmények a földrajzban is tetten érhető változásokat generáltak.

A természettudományi szakítás egyfajta jeleként értelmezhető, hogy 1969-ben a Román Földrajzi Társaság ismét különvált, a Naturából pedig leváltak a földrajzi tanulmányok, és – Mehedinți fő műve címére emlékeztetve – *Terra* néven új periodika indult. Ez a névváltozás önmagában is arra utal, hogy a román geográfia távol akart (és tudott) maradni a szovjet típusú „természeti” tudománytól és vissza kívánt térni a háború előtti hagyományokhoz. A folyóirat főszerkesztője 1979-ben *Vasile S. Cucu* lett.

Az újszerűnek tűnő *regionális földrajzi* megközelítés persze nem állt messze sem a korábbi Mehedinți-i, sem a szocialista társadalomépítés dialektikus szemléletétől, és végső soron – elméletileg – a földrajztudomány szintetikus felfogásától sem. A hatvanas évek elején-közepén mégis széleskörű elméleti és módszerbeli *szakmai vita* alakult ki a román geográfia követendő haladási irányáról. Alapvetően arra keresték a választ, hogy milyen módon lehet megteremteni az egységet a fizikai-, az ember- és a gazdaságföldrajz különböző részterületei között. A vita feloldása azt a módszerbeli változást vetítette előre, hogy az *ember- és a gazdaságföldrajz diszciplínáit egységes rendszerben kell majd értelmezni, a népesség-, település- és iparföldrajzban stb. pedig a statisztikai-matematikai módszereket kell követni.*¹⁶⁷

¹⁶⁶ Constantin Herbst – Ion Rădulescu: Istoria dezvoltării geografiei în România. In: Gherasimov id.m. I. 15-62. o. (T.S. kiemelése)

¹⁶⁷ Petre Deică: Dezvoltarea geografiei umane și economice. In: Badea (1983) id.m. 43. o.

A korábbi, szintetikus módszerekhez történő visszatérés igényét jelzi a régi generációhoz tartozó V. Mihăilescu *elméleti földrajzi*¹⁶⁸ – Mehedinți emlékének állított – munkája, amelyben a geográfia *ember- és gazdaságföldrajzi, analitikus-szintetikus*, illetve *regionális-globális* metszeteit, összefüggéseit vizsgálja. Az emberföldrajznak – amit a „geografia omului, antropogeografia, geografia umană” megnevezésekkel rokonít, szerinte – elvileg az „élet geográfiájához” vagy „biogeográfiához” kellene tartoznia, de mivel az ember a természeti és a társadalmi környezet része, illetve a táj alakítója, mégis csak a földrajztudományban van a helye. A Ratzel-i „antropogeográfiai koncepció” fejlődése kapcsán arra mutat rá, hogy az ember és természet kapcsolatát vizsgálva még mindig nincs egyetértés a szakmában, amely ezért két fő táborra, a *földrajzi* és a *társadalmi deterministákra* oszlik. Ugyan elismeri, hogy a földrajzi meghatározottságot alapvetően nem lehet megkérdőjelezni (mivel lélegzünk, vizet iszunk, öltözködünk, házat építünk stb.), azonban a mértékét minden egyes esetben külön kell vizsgálni. Amennyiben ezeket a tényezőket a termelés és fogyasztás oldaláról közelítjük meg, akkor az emberföldrajzot („geografie umană”) a gazdaságföldrajzba kellene sorolni, ahogy a szovjet geográfusok is teszik, azonban a szerző logikusnak mégis a fordítottját alátámasztó véleményeket tartja. Például Ernst Friedrich definícióját, miszerint a gazdaságföldrajz az emberföldrajz gazdasággal foglalkozó ága (226-231. o.).

A háború előtti geopolitikai gondolkodásmódot idézik a szerző gondolatai a *regionális földrajz funkciójával* kapcsolatban, amit egyfajta geotörténelmi, az emberi tevékenység térben és időben eltérő következményei kapcsán, Erdély példáján keresztül világított meg. „A Dácia integráns részét képező Erdély a románoknak az arany forrását (mint földrajzi struktúrája egyik elemét) és a mozgásban lévő ázsiai és germán népek elterjedésével szembeni előretolt állását jelentette. A középkorban Közép-Európa előretolt bástyájának szerepét töltötte be a pontuszi térség felé, ahonnan besenyő, kun, tatár és török portyák indultak ki. Ma pedig kedvező helyzete és természeti erőforrásai miatt a román terület lényegi, központi funkcióját tölti be.” (242. o.).

Geográfia-elméletre vonatkozó mondanivalója összegzéseként a földrajzi elemzés *három fázisának* elvégzését javasolja: a vizsgálandó földrajzi régió behatárolását; az adott terület földrajzi diszciplínák alapján (fizikai, biológiai, ember-, és gazdaságföldrajzi) történő integratív elemzését; továbbá a végleges, regionális és globális szintézis elkészítését a földrajz integráló módszerével (244. o.).

¹⁶⁸ Vintilă Mihăilescu: *Geografie teoretică*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968.

Mihăilescu továbbra is tevékenyen részt vett földrajzi monográfiák, tankönyvek elkészítésében, melyekben fellelhetők a háború előtti klasszikus geopolitikai eszmefuttatások. Akadémiai székfoglalóját is Mehedinți, illetve Vâlsan munkásságáról készítette.¹⁶⁹

Nemzetállam – Belső geopolitika

Az előzőekben láttuk, hogy a földrajzi tényezőkön alapuló geopolitikai gondolkodás és a dinamikus szemlélet annak ellenére sem változott, hogy a szocialista időszakbeli értelmezés szerint a geopolitika olyan *tudománytalan teória*, amely szerint *az állam politikáját a földrajzi tényezők határozzák meg, nem pedig a gazdaságiak*.¹⁷⁰ Ez a megfogalmazás nyilván a szovjet tudománynak felelt meg, ugyanakkor a korszak román politikai gondolkodásában sajátos belpolitikai értelme(zés)t is nyert.

Az időszakra jellemző etnikai elnyomás, a kisebbségek áttelepítésre való „ösztönzése” és – mindemellett – létszamarányának statisztikai alapú megváltoztatása egybeesett a szocialista típusú településszerkezet átalakításával. A közigazgatási reformok a társadalom radikális átalakításának az eszközévé váltak, amit az etnikai arányok megváltoztatása mellett a város és a falu közti különbség csökkentésére, eltüntetésére vonatkozó politikai cél vezérelt.

Ezeknek a jelenségeknek az alapján a *belső geopolitika* (országon belüli – internal) irányzatát fedezhetjük fel, ami az eltérő nemzetiségi, vallási, szociális, ideológiai stb. jegyekkel rendelkező társadalmi csoportoknak egy államra gyakorolt hatásában határozható meg.¹⁷¹ Hasonló tartalmat, illetve a „belső” problémamegoldás egyik megoldási javaslatát véljük felfedezni a II. világháború előtti dinamikus földrajzi szemléletet, Mehedinți, Vâlsan és Mihăilescu eredményeit tovább vivő tanulmányban, amely Románia tájféldrajzi beosztásának újragondolását javasolta. Ezt oly módon kell végrehajtani, hogy az egész ország földrajzi egységén belül a kisebb földrajzi térségek úgy legyenek meghatározva, hogy tükrözzék a bekövetkezett idő- és térbeli dinamikai változásokat.¹⁷²

A *Román Kommunista Párt XII. Kongresszusán pedig* Ceaușescu fogalmazta meg kívánalmait a román geográfiával szemben az 1981-1990. közötti időszakra, középtávon pedig egészen 2000-ig. A terv ösztönözte az alkotó gondolkodást és a *tudomány hatékonyabb*

¹⁶⁹ Vintilă Mihăilescu: *Gândirea geografică românească în secolul nostru*. Editura Academiei Republica Socialistă România, București, 1975.

¹⁷⁰ Ana Canarache – Vasile Breban: *Mic dicționar al limbii Române*. Editura Științifică, București, 1974. 293. o.

¹⁷¹ V.ö: Aymeric Chauprade – François Thual: *Dicționar de geopolitică*. Corint, București, 2003. 437-443. o.

¹⁷² Valeria Velcea – Lucian Badea: *O propunere de regionare fizico-geografică a teritoriului României*. Terra. 1979/3. 12-15. o.

kötődését a társadalom fejlődéséhez és termelésbe történő integrálásához, többek között a nyersanyag- és a hazai energiafelhasználás, valamint a társadalom-politika és a történeti-archeológia területén.

A kongresszus eredményeit összefoglaló tanulmány szerint, mivel Mehedinți földrajza a négy geoszféra statikus és dinamikus kapcsolatát kutatta, a grémium is arra az álláspontra helyezkedett, hogy *az ember és a környezete közti kölcsönhatást rendszerszerűen, struktúrájában, dinamikájában és funkcionalitásában kell vizsgálni.* A társadalmi-gazdasági fejlődés kapcsán első helyen szerepeltették az ipar, a mezőgazdaság és más gazdasági ágak harmonikus fejlesztését, valamint a népesség és a gazdaság közti viszony elemzését. Azt is megállapították, hogy *a kortárs geográfia már nem leíró jellegű,* ezért részt vesz a nemzeti és regionális szintű térszervezésben, ezzel olyan geodemográfiai és geogazdasági tanulmányokat dolgoz ki a terület és a lakosság „szisztematizálására”, amelyek *középpontjában a földrajzi táj legaktívabb tényezője, az ember áll.* A terv ugyanakkor a területi átalakítások (hegesztések – „suduri”) aránytalanságára, a szocialista iparosítás keretében folyó gazdasági szerkezetváltás és a települések megváltozott demográfiai helyzetének, hierarchiájának a veszélyeire is figyelmeztet. A jövőben a városiasítást és a fejlesztéseket a Kongresszus szerint úgy kell majd elvégezni, hogy az ország mindegyik régiója harmonikusan fejlődjön.

A földrajz oktatásának pedig – a többi tantárgy mellett – a tanulók *dialektikus-materialista és történeti felfogását* kell formálnia a párt, a haza és a nép iránti szeretet jegyében. A földrajz, a tanulók nemzetiségi hovatartozására vagy társadalmi-gazdasági szintjére való tekintet nélkül *alakítja ki és fejleszti a tudományos gondolkodást, és előmozdítja a mély forradalmi eszméket* az új gazdasági és politikai világrendben. Végül, a Földrajzi Társaságnak segítenie kell a tanári kart, amely a párt üzeneteit kézbesíti, valamint támogatnia kell az oktatás intézményét és a tankönyvkészítést. A tankönyveket úgy kell felépíteni, hogy *stimulálják a tanuló gondolkodását,* a hangsúlyt fokozatosan a problémamegoldásra helyezték és tegyék lehetővé magas tudású káderek kinevelését.¹⁷³

A hetvenes évek második felétől felerősödő etnikai elnyomás, a romániai magyarság homogenizálásának programja az 1980-as évek elejétől különösen intenzívvé vált. Eközben jelentek meg a Magyarország irányába kifejtett propaganda jellegű kiadványok,¹⁷⁴ a korábbi geopolitikai gondolkodásra jellemző román egységét és Erdély-koncepciót ismétlő művek.

¹⁷³ Ion Șandru – Vasile Cucu: Cercetarea și învățămîntului geografic în lumina documentelor congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român. Terra. 1979/4. 3-6. o.

¹⁷⁴ Az Erdély-témakörben megjelent propaganda célú román kiadványokra és a 80-as években felerősödő román nacionalizmus okaira lásd: Tóth Sándor: Jelentés Erdélyből II. Magyar Füzetek könyvei, h.n. 1989. 178. o. (74. jegyzet), ill. 79-133. o.

Ebben az időben kezdődött el a négykötetes *România Földrajza* (Geografia României) megjelentetése Lucian Badea főszerkesztésével, a román akadémiai kiadó jóvoltából. A vaskos mű igen alapos, tudománytörténeti és életrajzi adatait dolgozatunkban már több helyütt felhasználtuk. A természetföldrajzi szempontból is hasznos monográfiát véleményünk szerint áthatja a román geográfia dinamikus szellemi öröksége, másképpen, Románia földrajzi egységének, a klasszikus román geopolitikai gondolkodásnak a szelleme.

Kötetei és alcímei:

I. Fizikai földrajz, 1983.¹⁷⁵

II. Ember- és gazdaságföldrajz, 1984.¹⁷⁶

III. A Romániai Kárpátok és az Erdélyi-medence, 1987.

IV. A Kárpátok és a Kárpátokon túli területek, 1992.

A propaganda irodalom körébe soroljuk az erdélyi problémakört ismét feldolgozó könyvet,¹⁷⁷ melynek szerzője az – önállóan működő magyar és román egyetemekből 1959-ben – egyesített kolozsvári egyetem rektora. Ugyan méltányolja Mehedinți (1940) földrajzi és néprajzi eredményeit, de hiányolja a történeti, nyelvészeti és közigazgatási tényezők alaposabb említését, amit a témában született harmadik tanulmány¹⁷⁸ sem tudott pótolni, mert csak történeti dolgokkal foglalkozott. Az idő tehát – szerinte – eljárt felettük, ezen kívül „Ceaușescu elvtárs mély értelmű tanácsa”, illetve a történelmi materialista szemlélet is új megközelítést igényel: az erdélyi civilizációt már a román civilizáció részeként kell vizsgálni és értelmezni (7. o.). Erdély földrajzi jellemzőit illetően a szerző a várfal metafora mellett – a háború előtti nézeteket is túlszárnyalva – a Kárpátok „barátságos” arculatával magyarázza a települések 1200-1300 m magasság fölötti elterjedését, amiből az is következik, hogy az emberek számos átjárót nyitottak a hegyláncon keresztül. „Az erdélyi természeti táj egysége – amely a sokféleség és változatosság látványából ered – harmonikusan kiegészül és kiegészülve harmonikusan olvad egybe havasok, hegyek, dombok meg mezők, vizek, völgyek és berkes-legelős patakterek képével. Olyan festői a táj, hogy elbűvöli a szemet, és csodálatra indítja azokat, akik ismerik, értik és felfogják sokféle értelmét.”(9. o.)¹⁷⁹

¹⁷⁵ Szemlájére lásd: Nagy Józsefné: Geografia României I. Geografia fizică. Földrajzi Közlemények. 1988/1-2. 126-128. o.

¹⁷⁶ Szemlájére lásd: Hajdú-Moharos József: Betekintés egy szomszédos szocialista ország népesség- és gazdaságföldrajzába. Földrajzi Közlemények. 1988/3-4. 336-344. o.

¹⁷⁷ Ștefan Pascu: Mit jelent Erdély? Az erdélyi civilizáció a román civilizáció keretében. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984. (Eredeti mű: Ștefan Pascu: Ce este Transilvania? Civilizația transilvană în cadrul civilizației românești. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.)

¹⁷⁸ Ioan Lupaș: La Transilvania nel quadro geografico e nel ritmo storico romeno. K.n., București, 1940.

¹⁷⁹ A mű rövid kritikájára lásd: Bodor id.m. 197-208. o.

Szembeötlő idő- és tárgybeli összefüggésként a külföldi propagandát igazolja *Mehedinți Mit jelent Erdély?* című, eredetileg 1940-es könyvének a kiadása az Egyesült Államokban.¹⁸⁰ A kiadók célja az volt, hogy egyrészt ismertessék Románia földrajzi és történelmi körülményeit, másrészt pedig „... egy nemrégiben fellángoló sajátos revizionizmus adta az alkalmat: nevezetesen, az a tendencia, amely keretében bizonyos körök arra törekednek, hogy visszaállítsák az I. világháború előtti status quo-t, és visszaállítsák az osztrák-magyar dualizmus határait.” A könyv nem másról szól, mint hogy Erdély minden szempontból (vízrajzi, klimatikus, antropogeográfiai, etnográfiai, történelmi stb.) Románia része (12. ábra).

2.4. Geopolitikai elméletek a rendszerváltás után

A Ceaușescu-rezsim bukása után nem sokat váratott magára az ország földrajzi sajátosságait elemző, s végül – Mehedinți és de Martonne munkája nyomán – Románia, illetve a román nép és föld egységéről, komplexitásáról ismét tanúbizonyságot tevő feldolgozás.¹⁸¹ A román rendszerváltás azonban azt is megelőlegezte, hogy a geopolitikai gondolkodás hamarosan újabb kihívások elé fog nézni. A bipoláris világrend felbomlása, majd a közeli Jugoszlávia szétesése új lehetőségeket kínál majd. Románia mindenesetre egyet előreléphetett az országok nagyság szerinti sorrendjében, néhány évi „habozás” után pedig, az 1990-es évtized közepétől egyértelművé vált az *európai, euro-atlanti integráció* prioritása.

A délszláv térség instabilitása a nemzetiségi szétbomlás esélyét is megmutatta, ami véleményünk szerint a román geopolitika és katonai irányzatának aktivitását erősítette fel. A földrajzi tényezők katonai tevékenységre gyakorolt hatását, valamint Románia egységének hadtörténelmi vonatkozásait – még a rendszerváltás előtt – tárgyaló munkához¹⁸² kapcsoljuk *a román haderő, illetve a román hadtudomány geopolitikai gondolkodásban játszott szerepét* igazoló, a Nemzetvédelmi Minisztérium gondozásában – 1940 után ismételtlen – kiadott történelmi és földrajzi feldolgozást. *A román történelmi és etnikai tér* címet viselő könyv hátoldaláról, amely gazdag térképes vázlatokkal kiegészítve felöleli az egész román történelmet, Gh. I. Brătianu ismerős szavai köszönnek vissza a *Geopolitica și Geoistoria*

¹⁸⁰ Simion Mehedinți: *What is Transylvania?* Romanian Historical Studies, Miami Beach, Florida, 1986. A mű az eredeti *Ce este Transilvania?* (Biblioteca Revistei Române, București, 1940.) német fordításának az angol változata, fordította Dora Kennedy.

¹⁸¹ Ion Mac: *Specificul spațiului geografic Românesc.* Studia Univ. Babeș-Bolyai. Geographia, 1990/1. 3-8. o. A szerző geomorfológus, részt vett a *Geografia României* szerkesztésében.

¹⁸² Mihai Cucu: *Factorul geografic în acțiunile militare.* Editura Militară, București, 1981.

(1941/1.) hasábjairól. A szerkesztők már a bevezetőben előrebocsátják, hogy *Románia területi egysége természetes határaiban rejlik*, ami bármiféle változás következzen is be az európai rendben, mindig is így fog maradni. Az ország 1940. évi területi veszteségeit így kommentálja: „A román nép területi és politikai egységét [...] újból megcsorbították anélkül, hogy az *etnikai, nyelvi, vallási, geopolitikai, gazdasági* stb. viszonyokat figyelembe vették volna.”¹⁸³

A katonai irányzatot erősítve sok geopolitikai jellegű írásnak biztosított megjelenési lehetőséget a *Revista de istorie militară* hadtörténeti folyóirat, amely a *Viața Militară* (Katonai Élet) c. folyóirat mellékletéből (*Lupta întregului popor*) született 1990-ben. Későbbi főszerkesztője, *Petre Otu*, geopolitikai tárgyú tanulmányokat, könyveket is írt, illetve a *Román Hadtörténeti Tanács* elnökeként is tevékenykedett.

A folyóirat írásai többségéből rendre kiolvashatók geopolitikai vonások. Gyakran visszaköszön az 1930-as évek erős nemzeti hangvétele, azonban a – külföldi (lett légyen az magyar) fülnek esetleg – szélsőségesnek tűnő megnyilatkozásokat leginkább „csak” idézve közlik. Sok tanulmány születik a nagy román államférfiakról, akik ki tudták használni Románia kedvező geopolitikai helyzetét,¹⁸⁴ másrészt pedig azokról a történelmi kudarcélményekről (főleg 1940), amelyeknek éppen az ország *kiemelkedő geopolitikai helyzete* volt az oka.

1995-től *Geopolitikai és történelmi összefüggések* (*Interferențe geopolitice și istorice*) címmel önálló rovat indult, melynek elnevezését valószínűleg a világháború alatt megjelent román geopolitikai folyóiratra (*Geopolitica și Geoistoria*), ezzel együtt a geotörténelem analógiájára való utalás szándéka ihlette. A lap szellemiségét ennek megfelelően áthatja a Románia geopolitikai jelentőségét és európai kötődését, külpolitikai céljai jogosságát bizonyító gondolatmenetek és történelmi összefüggései sora.¹⁸⁵

¹⁸³ Lucian Petre: *Spațiul istoric și etnic românesc* I. Editura Militară, București, 1992. 57. o. (T.S. kiemelése)

¹⁸⁴ Néhány cikk ezekben a témákban: A három román fejedelemség Vitéz Mihály alatti egyesítésének (1600) geopolitikai környezetéről lásd Petre Otu: *Contextul geopolitic European la cumpăna secolelor XVI și XVII*. 2000/2. 6-8. o., a Balkán-háborúk geopolitikájára Mihai Macuc: *Principiul naționalităților și geopolitica Balcanilor la cumpăna veacurilor XIX și XX*. 1996/6. 39-42. o., Valeriu Florin Dobrinescu: *Ion I. C. Brătianu diplomatul unirii*. 1997/1. 36-39. o.

¹⁸⁵ Úgy tűnik, hogy az érvrendszerük ugyanazon, a két háború közötti időszakra jellemző elméleti síkon fogalmazódtak meg. Néhány jellemző tanulmány (csak magyar fordításban): *A román tér és Európa*. 1994/3., *A Duna aktuális politikai és stratégiai összefüggései*. 1996/1., *A NATO és az európai biztonság*. 1998/1., *Áramlatok és tendenciák a mai geopolitikában*. 1999/1., *Új biztonsági stratégiák az euro-atlanti térségben a XXI. század elején*. 2000/1., stb.

Geopolitika – civilizáció – integráció

A geopolitika szociológiai kapcsolatára a két háború között (A. Golopenția személyében) már akadt példa, viszont eddig egyetlen olyan nagyszabású szociológiai-geopolitikai szintézissel sem találkoztunk, mint *A határ szociológiája és geopolitikája*.¹⁸⁶ A Bukaresti Egyetem szociológusai értelmezésében a határ nem elválasztó vonal, hanem olyan komplex jelenség, amit politikai, kulturális, gazdasági, társadalmi, civilizációs stb. tényezőként kell vizsgálni. Az alapos munka a két világháború közti román geopolitikai gondolkodás fontosabb, határokra vonatkozó nézeteit is tartalmazza, a műből azonban az 1990-es évek közepének egyik román szempontból legfontosabb ügyét, az *integrációval összefüggő*, a Kárpátokat civilizációs határként megjelölő *Huntington-i elmélet kritikáját* ragadjuk ki. Az amerikai szerző ugyanis azt vetítette előre, hogy a jövő konfliktusainak forrását a civilizációs, kulturális különbségek fogják okozni. Románia számára azért volt kellemetlen ez a világszerte ismerté vált elmélet, mert Huntington a nyugati civilizáció keleti határvonalát éppen Románián keresztül, a Kárpátok hegylancát követve rajzolta meg,¹⁸⁷ ami ellen – mint az előzőekben láttuk – sok román geopolitikai szakértő tett erőfeszítéseket.

A román szociológusok a vallási hovatartozással *érvelnek*. Szerintük az amerikai tudós véleménye, térképe nem helytálló, mert az 1500. évi helyzetre vonatkozik és alapvetően a német expanzió határát jelöli, de azért sem, mert a nyugati és a keleti kereszténység határa a Debrecen – Maros-torkolat vonal, hiszen Erdély 80%-a ortodox, 20%-a pedig katolikus vagy unitárius. A Kárpátok geopolitikai határként történő megjelenítése pedig szintén „durva” tévedés, mert így összemosná a latin népeiséget a szláv-mongol népeiséggel, sőt, mint ahogy arra már Mehedinți is rámutatott, a Dnyeszteren túl már egy másik világ van. Következésképpen *Románia nem csak Erdély révén sorolható Közép-Európába*. A szerzők az iszlám határát sem a hegylánccal azonosítják, hanem a török birodalom terjeszkedését vizsgálva, a Dunával. Mindebből azt a konklúziót vonják le, hogy a nyugati kereszténység ellentétéként az ortodoxiát nem lehet az iszlámmal egyesíteni, ráadásul Huntington éppen a Dácia és Itália, illetve a két nép közti faji-nyelvi folytonosságról, a nyugati és a keleti latinitás egységéről feledkezett meg (351-354. o.).

¹⁸⁶ Bădescu – Dungăciu id.m.

¹⁸⁷ Samuel Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 254. o.. A téma korábbi publikálására lásd: u.ő: The clash of civilizations? Foreign Affairs 1993/3. 22-28. o.

A civilizációs különbség tagadása az integrációs törekvések kapcsán közvetlenül is előtérbe került és *Elena Zamfirescu*, román diplomata koncepciójában ugyancsak a közép-európaisággal ötvöződött. Eszerint *Románia Közép-Európába, pontosabban Dél-Közép-Európába tartozik*. De nem azért, mert Erdély Románia része, hanem azért, mert a Balkán északi határa a Duna. A szerző Magyarországot és Romániát egyazon geostratégiai térségbe sorolja, mint amely *összekötőkapocs*, valamint *a közép-európai stabilitás letéteményese*. Összességében azzal érvel, hogy Közép-Európába azok az országok sorolhatók, amelyek átmeneti geopolitikai helyzetben vannak a Nyugat és Oroszország között, történelmi átalakulásban vannak az egyik szerkezeti berendezkedésből a másikba, rendelkeznek keleti politikai örökséggel és modernizációjuk a nyugat felől érkezik. A Huntington-i civilizációs határvonalat tulajdonképpen azzal utasítja el, hogy manapság Európa minden állama világi és nem teokratikus berendezkedésű, ezért a 20. század végén már nem kellene vallási, kulturális törésvonalakról beszélni.¹⁸⁸

Civilizációs kérdésekkel is foglalkozik az 1996-ban napvilágot látott *Románia történelmi-földrajzi atlasza*, amely abból a – szerzők szándékából fakadó – célból került összeállításra, hogy „... feltárják a Kárpátok, a Duna, valamint a Fekete-tenger térségében elhelyezkedő Románia jellegzetességeit, illetve a földrajzi pozíciójából származó következményeket, amelyek Közép-, Kelet- és Dél-Európa itt érvényesülő hármas kölcsönhatásából erednek.¹⁸⁹ Később kifejtik, hogy Románia elhelyezkedése *kedvező terepet nyújtott a világ nagy civilizációinak találkozására*, ami egyben kifejezi a történelem folyamát végigszelő gazdasági és politikai érdekeket is. Románia *kedvező geostratégiai helyzete* egyformán keltette fel Kelet- és Nyugat-Európa figyelmét, így *Románia területe geopolitikai értelemben fontos tényező*.

Az évtized közepétől felerősödő katonai geopolitikai irányzat, illetve az ország integrációja mellé a földrajzosok is felsorakoztak. *Vasile S. Cucu* a Duna geotörténelmi, geopolitikai szerepéről írt, ezzel párhuzamosan pedig a Duna és a Fekete-tenger, azaz Románia geopolitikai szerepének átrendeződéséről.¹⁹⁰

¹⁸⁸ V.ö: Vogel Sándor: Az Euro-Atlanti integráció és a román Közép-Európa-felfogás. In: Európai Tükör. Műhelytanulmányok. Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport kiadványa. 21. é.n. 97-108. o. Eredeti forrása: Elena Zamfirescu: Mapping Central Europe. Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, 1996.

¹⁸⁹ Cornelia Bodea et al. (szerk.): România. Atlas istorico-geografic. Editura Academiei Române, București, 1996. 9. o.

¹⁹⁰ Vasile S. Cucu: The Danube – a geographical axis of Central and South-Eastern Europe. Revue Roumaine de Géographie 1996/Tome 113-118. o.

Petre Deică és *Valeria Alexandrescu*, a négykötetes földrajzi monográfia társszerzői is tollat fogtak, hogy Románia geopolitikai helyzetét értékeljék. Cikkük elején leszögezik, hogy a két világháború közti román geopolitikai iskola és szakértői (Rădulescu, Mehedinți, Tufescu, Conea stb.) sokat foglalkoztak az ország geopolitikai helyzetének értékelésével, de nem úgy, mint a korabeli „német expanziós vagy a magyar revansista” koncepciók. *A román geopolitika védelmi jellegű volt, mert a nemzeti területet védte.* A szerzők továbbmennek, és párhuzamot vonnak Románia akkori és jelenlegi geopolitikai helyzetével, amit (Conea; 1944 alapján) azzal indokolnak, hogy útkereszteződéses pozíciójánál fogva *az országot most is minden irányból nyomások érik.* Tudniillik, nemcsak a négy szereplő, Nyugat-Európa, a korábbi Szovjet Birodalom, a Visegrád Csoport és a Balkán, hanem az ezek közötti határok is képlékenyek. Ez a helyzet, szerintük, Románia számára most is a *történelmi rendeltetés és a földrajzi helyzet közti dilemmát jelenti:* Európa keleti vagy nyugati feléhez csatlakozzon? A megoldást a tradicionális szereplők bevonásával, egy új hatalmi egyensúly kialakításában látnák, de elismerik, hogy azok súlya ma már nem a régi. A cikkben ugyancsak említik a Moldovai Köztársaság helyzetét, amely a Kelet és a Nyugat között cirkulál, és azért nem tud Romániához és Nyugat-Európához közelebb kerülni, mert a transznyisztriai enklávét, mint orosz hídfő helyzete nincs megoldva.¹⁹¹

Deică nem sokkal ezután publikált egy tanulmányt a Kárpát-medencei magyar geopolitikai koncepciókról.¹⁹² Az I. világháború után kialakult magyar (Cholnoky Jenő, Teleki Pál) nézetek ellenében megállapítja, hogy *a medence földrajzilag nem egységes*, mert van két kijárata, ugyanakkor, ami Romániát illeti, *a Kárpátok nem etnikai határ.* Röviden áttekinti a szocialista korszak *magyar Erdély-percepcióját*, amelyben Kádár Jánost idézi az 1966-os IX. MSZMP kongresszusról („Trianon egy imperialista diktátum volt”), majd kortárs magyar szerzők (Dávid Zoltán, Tóth József, Kocsis Károly, Kocsis-Hodosi Eszter, Horváth Gyula, Süli-Zakar István) és egyes intézetek tevékenységére utalva megállapítja, hogy *a magyar gondolkodásban a Kárpát-medence ma is geopolitikai jelentéssel bír.* Ma már nem Nagy-Magyarország visszaállítása, hanem a magyar kisebbség támogatása érdekében és ebben a kampányban a legtöbbször alkalmazott érvelése az, hogy Magyarország meg tudja akadályozni Kelet-Európa európai integrációját.

¹⁹¹ Petre Deică – Valeria Alexandrescu: Romania's geopolitical position within the present international context. *Revue Roumaine de Géographie* 1997/Tome 33-40. o. A szerzők a Földrajzi Intézet Emberföldrajz Tagozatának munkatársai, ezt a tanulmányt egy szófiai tudományos ülésen (The Geographical Space – an Investment for the 21st Century, 1997) adták elő.

¹⁹² Petre Deică: Le sens géopolitique du „Bassin Carpatique”. *Revue Roumaine de Géographie* 1999-2000/45-52. o. A tanulmány a *Civilizáció és geopolitika a Kárpát-medencében* címmel a Román Akadémia, a román haderő vezérkara és a Manfred Wörner Alapítvány szervezésében rendezett tudományos konferencián került előadásra (1999. október 11-12.).

2.5. Összefoglalás

A román *geopolitikai iskolát* alapvetően geográfusok és a geográfiához kapcsolódó, annak eredményeit felhasználó vagy támogató (történelem, szociológia, statisztika, néprajz) tudományterületek képviselői alapították meg a 19. század végén, a 20. század első felében. Mivel zömmel a nyugati geopolitikai gondolkodás alapelemeinek, módszereinek átvételét és romániai földrajzi, történelmi, társadalmi sajátosságokhoz történő adaptálását figyelhetjük meg, a geopolitikát a román politikai gondolkodást érő nyugati *modernizációs* hatásként, eszmeáramlatként is felfoghatjuk.

Az I. világháborút követő békerendszer tapasztalatai a román geográfia számára is azt a tanulságot hordozták, hogy a földrajz politikaformáló hatású lehet a nemzetközi konfliktusok megoldásában, ezért folytatták és Nagy-Románia területi integritása megszilárdítása érdekében növelték a geopolitikai érvrendszerek kidolgozásának intenzitását. A román geopolitikai iskola kialakulásának intézményi háttérét és keretét az 1875-ben megalapított *Román Földrajzi Társaság*, valamint – a román államiság területi bővülését szorosán követő – regionális *egyetemi földrajzi tanszékek* alkották.

A szocialista időszak nem nyomta erősen rá a bélyegét a román geopolitikai gondolkodásra, burkoltan tovább lehetett folytatni. Ennek véleményünk szerint nem a román geopolitikai koncepciók marxista, dialektikai hasonlósága, hanem a román politikai gondolkodás nemzeti jellegének a háború után is dominánsan megmaradó nemzeti jellege volt az oka, amelybe könnyen beilleszthetők voltak az autochton és az ország különutas politikáját megmagyarázni képes földrajzi elméletek is.

A Ceaușescu-rezsim bukása után a geopolitika nyíltan jelenhetett meg és belső tartalmát tekintve nem tapinthatók ki lényeges változások a korábbi koncepciókhoz képest. A rendszerváltás utáni időszak integrációs- és biztonságpolitikájában ezért egy viszonylag érett, már korábban kidolgozott érvrendszer került kinyilvánításra.

Az érvrendszerek alapelemei alapján folyamatosság mutatható ki a – jellemzően – *földrajzi determinista német*, valamint az ezzel alapvetően ellentétes *társadalom- és emberközpontú francia* geopolitikai iskola 19-20. századfordulón uralkodó nézeteinek román földrajzi környezetre adaptált változataiban. A földrajzi determinizmus domináns hatását a francia iskolára jellemző történeti (geotörténelmi) és társadalom-, illetve emberközpontú (szociológiai, néprajzi) kapcsolódások sem csökkentik. Sőt! Összességében a román geopolitikai gondolkodás interdiszciplináris jellegét támasztják alá, az elméleti alapokat megvizsgálva pedig sajátos módon az rajzolódik ki, hogy a román geopolitikai

gondolkodásban a két irányzat nem kizárja, hanem erősíti egymást. Az *alkalmazott* érvrendszereken belül lényegében a román föld és a román nép egysége, egyenrangú szerepe, ezzel összefüggésben Románia jelentősebb *természetföldrajzi tényezőinek és jellemzőinek*, másrészt a román *társadalmat* jellemző tulajdonságoknak az ország politikáját együttesen befolyásoló szerepe nyilvánul meg.

Az eszmetörténeti feldolgozás alapján a román geopolitikai iskola alapvetően a következő *természetföldrajzi* tényezőkre épít: 1) Románia három markáns földrajzi jellegzetessége, a Kárpátok, a Duna és a Fekete-tenger, 2) az ország Európán belül elfoglalt relatív földrajzi helyzete, valamint 3) a változatos domborzat, mint a román nemzeti léthez kapcsolódó földrajzi környezet, miliő.

Az *emberföldrajzi* alapokat illetően elsősorban a román kultúra és civilizáció latin gyökerei, illetve különböző módokon a görög-keleti vallás kerül hangsúlyozásra, amely egyrészt a nemzeti egysége tényezője, másrészt külpolitikai jelentéseket is hordozva például keresztény kapcsolódási pont Huntington-hoz képest (kontra mohamedán), de sajátos viszonyt jelent a nyugati kereszténységet képviselő NATO-val szemben. Ez megfigyelhető a Nyugat-Balkán térségében az 1990-es években lezajlott háborúk és a máig kiható feszültség (Koszovó elismerése) kapcsán, amely arra a sajátos jelenségre utal, hogy a románok a szerbekhez érzelmileg (azaz empatikusan) viszonyulnak, a Nyugathoz viszont pragmatikusan.¹⁹³

¹⁹³ Boia (2001) id.m. 178. o.

3. Földrajzi és geopolitikai motívumok a kortárs román politikai gondolkodásban

Régi érvek új köntösben.

3.1. Az integrációs román földrajzi érvrendszer

Az 1990-es évek közepétől Románia külpolitikai törekvéseit alapvetően az euro-atlanti és az európai integráció határozta meg. A román integrációs politika a következő három fő tényezőn alapult:

- kulturális értékek: Románia földrajzilag, történelmileg és tradícióin keresztül is az európai civilizációhoz tartozik;
- stratégiai okok: Románia számára biztonsági garanciát csak a NATO/NYEU képes biztosítani;
- gazdasági okok: az ország biztonságának és védelmének garantálása sokkal kevesebbe kerül NATO-tagként, mint azon kívül, az EU tagság pedig hozzájárulna az ország gazdasági fejlődésének meggyorsításához, amivel egyben kiküszöböli a belső természetű, biztonságot veszélyeztető kockázatokat (például elégedetlen tömegek).

A politikai, diplomácia eszközök alkalmazása mellett az integrációs törekvések egyik, ha nem a legfontosabb szerepe a haderőre hárult. Ennek megfelelően magát a haderőt, az alkalmazandó eljárásokat a nyugati minták alapján kezdték el átszervezni. Azonban nemcsak a szervezetet, hanem a vezetési rendszert is modernizálták, eközben pedig igyekeztek a reformokat a demokratikus intézményrendszer keretében, a civil kontroll tiszteletben tartásával végrehajtani.

A katonai-politikai döntéshozók fő célja – hasonlóan a többi NATO-ba törekvő országokéhoz – az volt, hogy az új nemzetközi környezethez igazodó, rugalmas szervezeti felépítésű, az ország biztonságát garantálni képes és a többnemzetiségű műveletekben is tevékenykedni képes erő kerüljön kialakításra. A nyugati típusú stratégia-alkotási minta is átvételre került. 1999-ben napvilágot látott az első nemzeti biztonsági stratégia, amelyet – részstratégiaként – *Románia Katonai Stratégiájának*¹⁹⁴ elfogadása követett 2000-ben.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Strategia Militară a României. www.mapn.ro/strategiamilitara/index.htm (2009. január 2.)

A katonai koncepciót most nem kimondottan katonai, honvédelmi jellegénél,¹⁹⁶ hanem a román diplomácia egyik eszközének fogunk fel, aminek sajátosságát már csak (kettős) minősítése is sejtetni enged: „a román katonai stratégia aktív-védelmi jellegű”. Külpolitikai (kommunikációs) értelemét tehát egyrészt a nyugati mintát követő elkészítésében látjuk, másrészt a szövetség biztonsági felfogásának importálásában, és megfordítva, a román koncepció lehetőség szerinti exportálásában a közös euro-atlanti biztonsági felfogásba.

A dokumentum kidolgozói valószínűleg belátták, hogy bármilyen fejlettségű haderővel és koncepcióval is rendelkezhet Románia, a korábban már többször bevált indok, a földrajzi helyzete határozza meg alapvető hozzájárulási képességét a Szövetség feladataihoz. Ez a stratégia elején, a biztonsági környezet leírása során kerül rögzítésre egy négyes útkereszteződés felvázolásával és lényegretörő, világos jellemzésével. Eszerint Románia a következő térségek találkozásánál fekszik:

- Közép-Európa, amely a regionális prosperitás várományosa;
- Délkelet-Európa, amely instabilitást generál;
- a Független Államok Közössége (FÁK), amely identitásválsággal küzd, és végül
- a Fekete-tenger, amely a közép-ázsiai energiaforrások tranzit zónája, ezáltal a NATO számára stratégiai fontosságú.

A dokumentum más helyen közvetlenül nem utal a földrajzi tényezőkre, viszont további kulcsmomentuma a román stabilitás, illetve Románia regionális értelemben vett stabilitásának hangsúlyozása, ami a 3.2. alfejezetben bemutatott biztonsági stratégiának is az egyik fő motívuma.

A katonai stratégia elfogadásával összhangban, a kormányprogram külpolitikai részeként, egy *komplex érvrendszer* került megfogalmazásra a román integrációra vonatkozó *kulcsüzenetekkel, érvekkel és román jövőképpel*.¹⁹⁷ Az alábbiakban bemutatott külpolitikai program elemei közül – a stabilitás, mint biztonság alapeleme mellett – lényegében a *földrajzi hivatkozások* az egyetlen kézzel fogható érvek. A többi mondanivaló véleményünk szerint inkább a pszichológiai nyomásgyakorlás (hadviselés) eszközeire emlékeztet.

¹⁹⁵ Bár azóta újabb tervezet is készült (2005), ez a katonai stratégia van még ma is érvényben. Ráadásul, azóta már két újabb nemzeti biztonsági stratégia is megszületett, s újabban (2008) elfogadásra került a két szintet összekötő nemzeti védelmi stratégia (strategia națională de apărare) is.

¹⁹⁶ V.ö: Héjja István (szerk.): A környező országok védelempolitikájának, katonai erőinek jellemzői. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2000., u.ő: A környező országok biztonsági és katonai stratégiái. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2001.

¹⁹⁷ www.mae.ro (2001. május 2., T.S. kiemelései.)

Kulcsüzenetek:

1. Románia bízik abban, hogy a prágai csúcs (2002) alkalmával meghívást kap a csatlakozásra, ennek érdekében tovább gyorsítja a szükséges feltételek megteremtését.
2. Románia akkor lesz kész a csatlakozásra, amikor a NATO kész lesz Romániát integrálni.
3. A koszovói válság során Románia megmutatta, hogy képes a NATO-val együttműködni válságkezelő műveletekben, azaz bizonyította, hogy a Szövetséggel együtt kész a kockázatvállalásra, hozzájárulva Európa biztonságához és stabilitásához. A NATO számíthat Romániára, úgy ahogy Románia is számít a NATO-ra.¹⁹⁸
4. *A román gazdaság felfelé ívelő szakaszban van*, ami lehetővé teszi, hogy kiegészítő forrásokat különítsenek el a fegyveres erők reformjának megvalósítására. A NATO-csatlakozás előkészítése lökést ad az egész román társadalom modernizálásához is. A kormány odafigyel arra, hogy a források elosztásakor egyensúlyt tartson a haderő, illetve a többi szektor (egészségügy, oktatás, környezetvédelem) fejlesztése között.
5. A biztonság terén Románia *prioritással kezeli a délkelet-európai regionális együttműködést* és továbbra is *részt vesz a konfliktusok megelőzésében és elszigetelésében*. Előmozdítja továbbá a nyugati értékeken alapuló együttműködést egy olyan térségben, ahol a válságok megoldásának nem mindig ezek voltak a megszokott eszközei.
6. Románia elsődleges szerepet szán az euro-atlanti közösség tagjaival és a NATO-tagságra pályázó országokkal folytatott *partneri viszonyának* erősítésére.

Érvek:

1. Románia egy működő többpárti demokrácia, amely már rendelkezik a működő piacgazdaság és a potenciális növekedés alapvető feltételeivel. Az új román kormány elkötelezett egy radikális reformprogram útján, amelynek célja a gazdasági felemelkedés, a munkanélküliség és a szegénység elleni küzdelem, a

¹⁹⁸ Ez az üzenet, különösen az utolsó mondata kísértetiesen emlékeztet Lucian Boia előzőleg (11. o.) már idézett gondolatára: „... Romániának szüksége van Európára, mert csak ez biztosíthatja stabilitását és fejlődését; de Európának is szüksége van Romániára, hisz ez az ország a Kelet kapuja, innen ellenőrizhető a Balkán.” Kántor id.m. 36. o.

bürokrácia csökkentése, a korrupció és a bűnözés elleni küzdelem, valamint az EU- és a NATO-csatlakozás meggyorsítása.

2. Az utóbbi években a demokrácia és a jogállamiság megszilárdítása terén tett előrelépések megerősítik, hogy Románia befogadta és elősegíti a NATO-tagállamok által is osztott demokratikus értékrendet. Ez a folyamat akkor lesz visszafordíthatatlan, amikor Románia a NATO tagja lesz.
3. Az 1996. és 2000. évi parlamenti, illetve elnökválasztások utáni hatalomváltás demokratikus módon ment végbe, ami a politikai osztály érettségének, valamint a társadalom demokratikus véleménynyilvánításának bizonyítéka. Ez az a dimenzió, amely *hozzá fog járulni a nemzeti kisebbségek problémáinak európai módon történő megoldásához.*
4. *Románia felvétele a NATO-ba jelentős hozzájárulás lenne az európai stabilitás és biztonság megteremtéséhez, mivel a demokratikus biztonság egy hosszú távú befektetés kontinensünk biztonsága érdekében.*
5. *A biztonság és stabilitás Európájának megteremtése csak az e kulturális és civilizációs térséghez tartozó összes állam részvételével valósulhat meg.*
6. Az újfajta biztonsági kockázatok közös fellépést és erőfeszítést igényelnek. *Románia azok közé az államok közé tartozik, amelyek rendelkeznek a szükséges képességekkel és politikai akarattal az ilyen jellegű feladatok végrehajtására.*
7. Románia nem pazarolhat el még egy évtizedet azzal, hogy ne a Nyugat horgonya legyen. Európa nem lesz teljes és szabad Románia nélkül.
8. A NATO-csatlakozás lehetőséget nyújt majd Romániának, hogy előmozdítsa a szomszédos *délkelet-európai államokkal való együttműködését*, mivel példaként fog szolgálni a régió átalakulásban lévő országai számára.
9. *Földrajzi helyzetéből, területéből, népessége nagyságából, katonai és politikai képességéből adódó regionális súlya* következtében Románia meg fogja sokszorozni a Szövetség válságkezelő tevékenységét a régióban.
10. Délkelet-Európa a biztonság szempontjából nehéz folyamaton megy keresztül. *Romániának lehetősége van arra, hogy katalizátora legyen a régió országai közti viszonyok jobbításának.*

Perspektívák:

- *Románia fő stabilitási tényezővé válik Közép- és Délkelet-Európában, ami jószomszédi kapcsolatainak fejlesztésén keresztül kerül kifejezésre.*

- *Stratégiai partnerséget alakít Magyarországgal.* A két ország közötti kapcsolatok a történelmi megbékéléstől eljutnak az autentikus partnerségig. Mindkét ország NATO-tagsága magának a Szövetségnek is nyereség lenne.
- *Stratégiai partnerséget alakít Lengyelországgal.* A két ország lehet a Szövetség északi és déli szárnyai közötti tartóoszlop.
- *A Szövetség keleti dimenziója lesz,* mivel Ukrajnával és a Fekete-tenger keleti partjainál fekvő államokkal már megkötötte az alapszerződéseket. Hasonló szerződések megkötése van folyamatban a Moldovai Köztársasággal és Oroszországgal is.
- *Háromoldalú együttműködési formák keretében*¹⁹⁹ egyaránt hozzájárul a biztonsági célkitűzések megvalósításához.
- *Kiegyensúlyozott kétoldalú kapcsolatokat* tart fenn Délkelet-Európa összes államával.²⁰⁰
- *Aktív regionális és szubregionális együttműködési politikát folytat.*
- *Fontos geostratégiai pozíciót foglal el, mivel az Észak-, Közép- és Délkelet-Európa közötti kapocs, rendelkezik mintegy 1000 km-nyi hajózható Duna-szakasszal, és mert a Fekete-tenger partján, valamint a Kaukázus - Közép-Ázsia kereskedelmi útvonalon fekszik.*
- *Románia valós képességgel rendelkezik ahhoz, hogy megerősítse a NATO déli szárnyát,* amely rendkívüli mértékben van kitéve különböző kockázatoknak.
- *Meghatározó katonai képességgel bír.* A többi, volt VSZ-tag kandidáló országhoz hasonlóan Románia, illetve a román katonai infrastruktúra függ a legkevésbé a keleti piac termékeitől.²⁰¹
- *A román haderő emelt szintű interoperabilitása,* amelyet már három békefenntartó zászlóalj teljesítménye is kifejezett Boszniában, Angolában és Albániában, és amelyet bizonyít az 1997-ben felállított gyorsreagálású erő, valamint a román-magyar közös zászlóalj tevékenysége.
- *A fegyveres erők feletti civil kontroll megszilárdítása megtörtént,* védelempolitikában való érvényesülése teljes mértékben megvalósul.

¹⁹⁹ [A dokumentum szerint:] Románia-Görögország-Bulgária, Románia-Törökország-Bulgária, Románia-Lengyelország-Ukrajna, Románia-Magyarország-Ausztria, Románia-Moldova-Ukrajna.

²⁰⁰ [A dokumentum szerint:] Törökország, Görögország, Szlovénia, Bulgária, Albánia, Macedónia, Horvátország, Jugoszlávia.

²⁰¹ T.S. megjegyzése: A keleti piac minden bizonnyal orosz piacot jelent, de ezt érdekes módon csak az angol változatból tudtuk pontosítani, ahol a „keleti piac” helyett „orosz ellátás” szerepel.

- *Románia NATO-ba való felvételének költségei elviselhetők.* A Lengyelország, Magyarország és Csehország felvételének költségvonzatát vizsgáló NATO-tanulmányok azt mutatják, hogy nem növelték jelentősen a Szövetség kiadásait. A román haderő interoperabilitását, valamint a csatlakozásra elkülönített alapokat figyelembe véve megjósolható, hogy Románia felvételének körülményeiben a pénzügyi vonatkozások jelentik a legkisebb erőfeszítéseket.

3.2. A nemzeti biztonság földrajzi meghatározottsága

Azzal párhuzamosan, hogy a bipoláris szembenállás után a nagy kiterjedésű háborúk, konfliktusok valószínűsége minimalizálódott, fokozatosan az aszimmetrikus fenyegetések, a terrorizmus jelentette biztonsági kihívások kerültek előtérbe. A nemzetközi közösség biztonsági felfogása azonban csak a 2001. évi USA-beli terrorista támadások következtében alakult át gyökeresen. A terrorizmus ellen megindított, Amerika-vezérelt (majd NATO keretekben folytatódó) háború megindítása Románia számára nemcsak újabb kihívást, de lehetőséget is jelentett és ezt földrajzi helyzetére apellálva ismét igyekezett, igyekszik előnyére váltani.

A beteljesült NATO-tagság (2004) kétségtelenül a román külpolitika egyik húzó ágazatává vált, és természetes módon összefüggött az EU-csatlakozási törekvésekkel is. A nemzetközi katonai szerepvállalások ugyancsak lehetővé tették a külföldi bemutatkozást és bizonyíthatták, jó döntés volt Románia integrálása. A NATO-csatlakozás évében mintegy 1700 fő teljesített szolgálatot külföldi (ENSZ, EBESZ, NATO, EU és egyéb koalíciós) missziókban, ami pedig a terrorizmus elleni elkötelezettséget illeti, Irakban és Afganisztánban több mint 1200 román katona szolgált.²⁰²

A NATO-csatlakozást követő román *nemzeti biztonsági stratégia* 2006-ban került jóváhagyásra.²⁰³ Alcíme: *Az európai Románia, az euro-atlanti Románia: egy jobb életért egy biztonságosabb és virágzóbb demokratikus országban.* A koncepció már egy önbizalommal teli ország benyomását kelti, az EU-tagságot is már quasi tényként kezeli. Készítői egy olyan átfogó elgondolásnak szánták, amely nemcsak a nemzetközi biztonság területeit érinti, hanem foglalkozik annak belügyi, intézményi és állampolgári vetületeivel is.

²⁰² www.mae.ro (2006. május 15.)

²⁰³ Strategia de Securitate Națională a României. www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf (2006. augusztus 1.)

A koncepció romániai megítélése alapvetően két – nem egyszer belpolitikai törésvonalak mentén megfogalmazott – szélsőség között mozgott. A *pozitív*, elfogadó vélemények arra mutatnak rá, hogy az új elgondolás sikeresen egyesíti az ország érdekeit és céljait, azokat jól helyezi el az auro-atlanti biztonság viszonylatában, ezen felül pedig kézbe veszi saját sorsának, térségének irányítását. A *Biztonság- és Védelemstratégiai Tanulmányok Központjának* (Bukarest) egyik doktorandusz munkatársa szerint az új Stratégia „... megfogalmazza a nemzetbiztonsági szektor átalakításának vízióját és alapelveit [...], a dokumentum aktuális és tükrözi országunk jelenlegi aspirációit.”²⁰⁴

A *negatív* kritikát oldaláról a volt külügyminiszter *Adrian Severin*, az *Ovidiu Șincai Intézet* (Bukarest) koordinációs igazgatója is megszólalt. Az Intézet ugyanis még az eredeti, 39 oldalas tervezetet véleményezte, amely kiterjedt a formai, tartalmi és stílusbeli jegyekre, valamint a készülő koncepciót összehasonlították az előző román biztonsági stratégiával (2002), az Európai Biztonsági Stratégiával (2003), valamint az amerikai (2002), az orosz (2000) és a lengyel (2003) hasonló jellegű dokumentumokkal. Az Intézet összességében a dokumentumot szakmailag kifogásolhatónak – többek között a kormányzásba beavatkozóan, belpolitikailag megosztónak, partizánnak, szisztematikus helyett neo-totalitáriusnak és populistának – értékelte és újbóli elkészítésére tett javaslatot. A *Nemzeti bizonytalanság stratégiája* címmel megjelent újságcikkben Severin úgy nyilatkozott, hogy a tervezet „... szókészlete amerikai, nyelvtana orosz, s hogy mire gondol, azt nyelvtana és mondatszerkesztése együttesen mutatja meg.”²⁰⁵ A Stratégia elkészítéséért felelős Elnöki Hivatal végül is egy – az eredeti változathoz képest árnyalatnyi különbségeket felmutató – 33 oldalas, módosított változatot tett a *Legfelső Védelmi Tanács* asztalára, amelyet a grémium 2006. április 17-én egyhangúan fogadott el.

A tizenkét fejezetből álló koncepcióban szereplő *földrajzi tényezők mellett* ezúttal is fontosnak tartjuk hangsúlyozni az *érzelemre ható kommunikációs elemeket*. *Traian Băsescu* államfő nyitó mondataiban egyfajta bátorító módon úgy fogalmaz, hogy a román nép történetének egyik *újabb* döntő pillanatát éli, hiszen az 1989. decemberi forradalom után másfél évtizeddel már túl van a totalitáriánus államból a demokráciába való átmenet korszakán, és az európai és euro-atlanti értékeket is magáévá téve szilárdan elkötelezett a morális megújulás, az intézményi modernizáció és a polgári felelősségvállalás iránt.

²⁰⁴ Cristian Băhnăreanu: Strategia de Securitate Națională a României – o nouă viziune europeană și euro-atlantică. Impact Strategic, 2006/3. 78. o. (A folyóirat honlapja: http://impactstrategic.unap.ro/reviste/cup_20.html)

²⁰⁵ Idézi: Adrian Ilie: Strategia insecurității naționale. Curierul Național, 2006. március 10.

Megfogalmazza, hogy történetének ebben a döntő pillanatában a román népnek egy realista és pragmatikus nemzeti projektre van szüksége, amely összekapcsolja az egyéni kezdeményezést a modern polgári felfogással és a felelős kötelezettségvállalással. Az új nemzeti biztonsági stratégia nagy lépést jelent ebbe az irányba, és végső soron az egyén, illetve élete és családja biztonságát szolgálja.

A koncepció főbb geopolitikai és földrajzi vonatkozásai
(részletek a dokumentumból)²⁰⁶

A román nemzeti értékek az Alkotmányból eredeztethetők, a román identitást meghatározó elemek: a demokrácia, a szabadság, a törvényesség elsőbbsége és a törvény előtti egyenlőség, az emberek méltóságának, alapvető jogainak tiszteletben tartása, a polgári felelősségtudat, a politikai pluralizmus, a magántulajdon és piacgazdaság, szolidaritás a demokratikus nemzetekkel, a nemzetközi béke és kooperáció, a civilizációk közti párbeszéd és érintkezés. Ezek az értékek biztosítják az egyéni és a nemzeti értékek közötti harmonikus kapcsolatot. Megvalósulásuk garanciát jelent a nemzeti szuverenitásra és függetlenségre, az állam nemzeti, egységes és oszthatatlan karakterére, valamint a nyelvi, kulturális és spirituális életközösségen alapuló egységre, minden állampolgár és közösség identitásának tiszteletben tartásával. A *biztonságot és prosperitást*, melyek egymástól elválaszthatatlan fogalmak a mai modern világban, csak a nemzeti érdekek komplex garantálása biztosíthatja.

A román nemzeti érdekek röviden a következők: teljes jogú EU-tagság és felelősségteljes NATO-tagság; a román állam integritásának, egységességének, szuverenitásának, függetlenségének és oszthatatlanságának fenntartása; versenyképes, dinamikus és teljesítményorientált piacgazdaság kiépítése; az oktatási rendszer radikális modernizációja, valamint a humán, a tudományos és technológiai potenciál hatékony felhasználása; az állampolgárok jólétének, a lakosság élet- és egészségügyi színvonalának növelése; a kultúra, a nemzeti identitás és a spirituális élet megszilárdítása és védelme az európai identitás létrehozásában való aktív részvétel összefüggésében.

²⁰⁶ A szöveg forrására és értékelésére lásd: Tóth Sándor: A biztonság regionalizálódása és a regionális biztonság román paradigmája. Új Honvédségi Szemle 2007/6. 12-33. o. (T.S. kiemelései), és lásd még: Sándor Tóth: The Romanian paradigm of regional security. AARMS 2008/2. 385-390. o. Erre és korábbi román biztonságpolitikai koncepciókra lásd: Ara-Kovács László – Tóth András: A kelet-közép-európai országok geostratégiája. In: Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris, Budapest, 2007. 339-341. o.

A biztonsági környezet

Globális szinten a világ továbbra is nagymértékben konfliktusos jellegű marad. A konfliktusok motorja ugyanúgy tetten érhető az erőforrásokhoz való hozzáférés és piaci elosztási mechanizmusai vonatkozásában, mint az etnikai, vallási, kulturális és ideológiai természetű identitásbeli különbségekben.

A mai biztonsági környezet *elsődleges befolyásoló jelensége a globalizáció*, amely ugyanúgy jelent lehetőséget, mint új kockázatokat és fenyegetéseket. Ebben a környezetben egyetlen ország sem tud izolálódni vagy semleges maradni, egyik sincs biztonságban és egyik sem akar a globális folyamatokon kívül maradni. A nemzetközi biztonság egyre inkább oszthatatlan jelleget ölt, míg a nemzetközi közösség egyre inkább tudatában van a ráháruló feladatoknak. Alapvetően a globalizáció jelenti a gazdasági fejlődés és prosperitás reális esélyét, ugyanakkor csak azon országok számára garantál kedvező tendenciát, amelyek képesek az adódó lehetőségek kihasználására, viszont a kimaradás a legnagyobb kockázatot eredményezheti.

Ezzel összefüggésben tehát egész térségeket érint az instabilitás, a konfliktus, a szegénység és a frusztráció, s ez hozzájárul az újabb kockázatok és fenyegetések generálásához, illetve elterjedéséhez. Az említettek némelyike Románia biztonságára is befolyással van. Regionális szinten, Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában, továbbra is fennállnak vagy intenzívebbé válnak a régi vitákból eredő etnikai vagy vallási, területi, szeparatista vagy a meglévő határokat kétségbe vonó feszültségek, valamint számolni kell a határokon átnyúló bűnözéssel.

A kommunizmus felszámolása és a demokrácia bevezetése, valamint a NATO és az EU bővítése kedvező feltételeket teremtett az új demokráciák integrálásához az euro-atlanti prosperitás és biztonság térségébe. Ezek a jelenségek, kiegészülve Románia geopolitikai helyzetével, jelentős stratégiai lehetőséget biztosítanak az ország számára: a NATO-tagságot; betagozódást az EU gazdasági, politikai, kulturális és biztonsági térségébe; stratégiai partnerséget az USA-val; a fekete-tengeri térség szerepének és súlyának növekedését az európai biztonsági és energetikai kérdések tekintetében; Románia biztonsági és védelmi intézményeinek emelt szintű interoperabilitási fokát a NATO- és az EU-országok hasonló szervezeteivel.

Kockázatok és fenyegetések

Románia a kockázatokat és fenyegetéseket NATO-, illetve EU-tagként fogja fel. Bár egy klasszikus háború, egy konvencionális katonai agresszió valószínűsége nagyon kicsi, kockázatának figyelmen kívül hagyása mégis nagymértékben sebezhetővé tenné a saját biztonságát és a felvállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítését biztosító képességét. Ebbe a kategóriába tartoznak azok a kockázatok is, amelyek a két szervezet keleti határát képező román határszakaszok biztonságát és védelmét érintik. Románia nemzeti biztonságát, illetve az európai és euro-atlanti országgént értelmezett értékeit és érdekeit, a következő alapvető kockázatok és fenyegetések veszélyeztethetik: *a nemzetközi terrorizmus; a tömegpusztító fegyverek elterjedése; regionális konfliktusok; a transznacionális szervezett bűnözés.*

Biztonságos és virágzó jövő a románok számára: az építkezés útjai

Az értékek és érdekek elősegítésének, a kitűzött célok megvalósításának útjai:

- a nemzetközi biztonság megteremtésében való aktív részvétel prioritásainak rögzítése;
- Románia új, európai és euro-atlanti identitásának kialakítása;
- a regionális biztonság és stabilitás új paradigma szerinti értelmezése;
- dinamikus vektori szerep vállalása a fekete-tengeri térség biztonságában;
- a belbiztonsági problémák megoldásának hatékony és adekvát megkezdése;²⁰⁷
- a jó kormányzás, mint a nemzeti biztonság építésének alapvető eszköze;
- versenyképes és teljesítményorientált gazdaság – a nemzeti biztonság tartóoszlopa;
- a nemzeti biztonság felelősségi köréhez tartozó intézmények átalakítása;
- a stratégiai infrastruktúrák fejlesztése és védelme.

²⁰⁷ A dokumentum elfogadását övező belpolitikai, az elnök és a kormányfő közti konfliktus – a demokratikus és helyes kormányzásra célozva – ebben a koncepcióban is artikulálására kerül. Ezeket, illetve a belügyi, belbiztonsági részeket nem közöljük, de felsorolásukat mindenesetre fontosnak tartottuk.

A nemzetközi biztonságban való részvétel prioritásai

A román biztonságpolitika a fő hangsúlyt a *demokrácia előmozdítására, a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni küzdelemre* helyezi, ezzel megteremti a globalizáció előnyeiből való részesedés és a lehetőségek kiaknázásának alapvető feltételeit. A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben Románia a NATO, az EU és más, közös célokkal bíró nemzetközi szervezet keretében fog tevékenykedni, a konszenzust vagy a koncentrált erők többségét követve.

A tevékenység kiterjed a demokrácia elősegítésére és megszilárdítására, a kormányok, illetve a védelmi és biztonsági intézmények támogatására, a multinacionális műveletekben való részvételre, valamint a megelőzés, a megghiúsítás és a konfliktus utáni újjáépítés komplex feladataira. A közös tevékenységre irányuló konszenzus hiányában, Románia – mély demokratikus meggyőződése és létérdeke, valamint a veszély természetének, küszöbön állásának és méretének felelős értékelése alapján – olyan multinacionális műveletekben fog részt venni, amit racionális politikai döntések, alkotmányos alapelvek és együttműködési szerződésekből fakadó kötelezettségek alapoznak meg.

A *tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni küzdelem* a világ békéjének és stabilitásának egyik legfőbb követelménye. A hadászati nukleáris arzenál csökkenése és a proliferáció ellenes nemzetközi egyezmények jelentős sikerei ellenére az emberi civilizáció és az élet ilyen eszközökkel történő megsemmisítésének veszélye még mindig nagy. Ugyanakkor tovább nő annak a kockázata, hogy a tömegpusztító fegyverek összekapcsolódnak a nemzetközi terrorizmussal, illetve felelőtlen rezsimek támogatják a nukleáris terrorizmust.

A *proliferáció ellenes* programokban való részvétel a hagyományos tevékenységek (politikai, diplomáciai, fegyverzet- és exportellenőrzési egyezmények) újradimenzionálásában, illetve a nemzeti mechanizmusok, folyamatok NATO-, EU-, ENSZ- és NAÜ-konform harmonizálásában fog megvalósulni. Az idevonatkozó főbb célkitűzések: Románia hozzájárulásának növelése a nemzetközi közösség erőfeszítéseivel a tömegpusztító fegyverek leszerelésére és tiltására vonatkozó nemzetközi szerződések szigorú betartásában; az exportellenőrzési, valamint a nukleáris, bakteriológiai, kémiai, vegyi és radiológiai anyagok illegális átadását tiltó rezsimek, megállapodások erősítése; részvétel a tömegpusztító fegyverekhez való illegális hozzájutás megakadályozásában.

Az új európai és euro-atlanti identitás építése

Románia európai és euro-atlanti állammá építése a prioritások egy másik irányát jelenti, amelybe be kell kapcsolódnia a közhivatalok és a biztonsági intézmények politikai, szervezeti és pénzügyi erőfeszítéseinek. Továbbra is az Észak-atlanti Szövetség – az új kockázatokhoz és fenyegetésekhez folyamatosan alkalmazkodó, érték- és érdekközösségre alapított szervezet – marad a demokratikus biztonság garantálására képes elsőrendű kollektív védelmi struktúra. *Románia eddigi történelmében a NATO-nyújtotta – euro-atlanti szolidaritást kifejező – biztonsági garanciák a legszilárdabbak.* Az utóbbi évtizedben a Szövetség bizonyította az új kockázatokkal és fenyegetésekkel szembeni életképességét, valamint képességét a változásra, bővülésre. Románia számára a tagországokkal, valamint a békepartnerségi programban és a regionális együttműködési kezdeményezésekben résztvevő országokkal való együttműködés garantálja az euro-atlanti térség és a szomszédos zónák biztonságának megerősítését, illetve a kockázatok, költségek és előnyök igazságos elosztását.

Románia intenzívebben fog törekedni az EU biztonsági struktúráihoz való illeszkedésre, amennyiben a szervezet olyan közös kül-, biztonság- és védelempolitikát folytat, amely – a meglehetősen komplex folyamat belső nehézségein túl – a transzatlanti együttműködés fejlesztését és megszilárdítását részesíti előnyben.

Románia tudatában van annak, hogy az euro-atlanti közösség biztonsága oszthatatlan, a transzatlanti kapcsolat pedig ennek az alapja. Ebből a megközelítésből következik, hogy Románia aktívan támogatja ennek a kapcsolatnak az építését és dinamizálását, a Szövetség mélyreható átalakulásának szükségességét, a NATO és az EU funkcionális kiegészíthetőségét biztonsági és védelmi téren, valamint a képességek, vezetési struktúrák, stratégiák és doktrínák párhuzamosságainak, megkettőzöttségének és konkurenciájának elkerülését. A két szervezet tagországaival való együttműködést Románia nemzeti értékei és érdekei szerint fogja megvalósítani, amelyek összhangban vannak mindkét demokratikus szervezet értékeivel és érdekeivel, a NATO és az EU tevékenységének alapelveivel.

A román NATO- és EU-csatlakozási folyamat alapvetően módosítja az ország státuszát és stratégiai identitását. Ebből a nézőpontból *Románia európai és euro-atlanti identitásának fejlesztése, illetve a geostratégiai potenciáljának megfelelő profil kialakítása strukturális szintre fog áthelyeződni és felgyorsul.* A tagság, kötelező módon, mindkét szervezet esetében magában hordozza egy specifikus és aktív romániai szerepkör fokozatos körvonalazását, valamint a szerepkör ellátásához szükséges források biztosítását.

Ebben az értelemben Románia arra törekszik majd, hogy biztonsági vonatkozásban *tökéletesítse a két szervezet közötti politikai és stratégiai összhangot*. Románia támogatni fogja a NATO politikai és konzultációs fórumként szolgáló szerepének növelését, továbbá az EU biztonsági és védelmi dimenzióinak fokozását. Románia aktív részt fog vállalni a Szövetség döntéshozatali és koncepcionális tevékenységében, valamint katonai erők felajánlásával teljesíti a vállalt kötelezettségeket, részt vesz a NATO-vezette válságkezelő műveletekben, a terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek elterjedésének leküzdésében, továbbá a béke és demokrácia építésében.

Az EU-t illetően Románia támogatni fogja a közös kül- és biztonságpolitika, illetve az európai biztonság- és védelempolitika fejlesztését, többek között a katonai képességekhez történő megnövelt hozzájárulással. A szomszédsági politika keretében Románia növelni fogja részvételét a demokrácia, a béke, a biztonság és prosperitás elősegítésében, továbbá növeli részvételét a regionális válságkezelő, valamint az energetikai és kereskedelmi útvonalak biztonságát célzó műveletekben. A kitűzött céloknak és alapelveknek elsőrendű prioritássá kell válniuk, hogy hozzájáruljanak egy stabil és biztonságos környezet megerősítéséhez a keleti, délkeleti, fekete-tengeri térségben. Nagyobb hangsúlyt fog fektetni a határok védelmére, így növeli Románia és az EU állampolgárainak biztonságát, ugyanakkor törekszik arra, hogy határait kooperációs és kommunikációs ponttá alakítsa át az EU szomszédságában lévő új demokráciák felé.

A regionális biztonság és stabilitás új paradigmája

Románia, mivel stratégiai jelentőségű zónában fekszik, *meghatározó szerepet kíván játszani Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa* vonatkozásában a NATO és az EU stabilizációs politikáinak definiálásában és alkalmazásában, valamint biztonsági együttműködési folyamatában. Az előző évtized elején Románia két instabil és konfliktusos térség fókuszában volt. A nemzetközi közösség megelőző stratégiájának hiánya azt eredményezte, hogy hosszantartóvá vált az erőszak az ex-jugoszláv térségben, a probléma megoldását célzó erőfeszítések pedig nélkülözték a koherenciát és a perspektívát. Az euro-atlanti közösség intervenciója és az utóbbi évek békefenntartó intézkedései jelentősen csökkentették a konfliktusok intenzitását a Balkánon, így – Románia és Bulgária NATO-ba történő felvételével együtt – a régió helyzete biztonságosabbá és stabilabbá vált.

Földrajzi közelségéből és regionális kapcsolataiból adódóan Románia elsőrendű érdekében áll a régió demokratizálása, gazdasági fejlesztése és az európai integráció felé orientálása, valamint Románia jelentőségének fokozása és a regionális biztonság letéteményeseként egy pro-aktív szerep vállalása. Ebben az összefüggésben a stratégiai erőfeszítések a Nyugat-Balkán és Románia keleti szomszédsága biztonsági problémáira fognak irányulni, oly módon, hogy mindkét régió fokozatosan beléphessen az európai és euro-atlanti integráció folyamatába. A biztonság területén megvalósuló regionális együttműködés lehetővé teszi a közösségi mechanizmusok tökéletesítését a stratégiai környezet értékelésében, a kockázatok és a megfelelő válságkezelő eszközök azonosításában. A törekvések harmonizálása és a tevékenységek NATO-, EU-erőfeszítéseknek megfelelő orientálása mellett, a regionális biztonság új paradigmájának fő kitételeit képezi a délkelet-európai államoknak, illetve vezetésüknek és nemzeti politikai erőinek, a régió biztonságát célzó felelősségének növelése, továbbá hozzájárulásuk fokozása a feszültség-, válság- és konfliktushelyzetek megoldásában. A regionális problémákat nagyrészt regionális keretek között kell megoldani. Románia régióbeli célja, hogy megerősítse a délkelet-európai államok európai perspektíváit, csökkentse a terrorizmus, a szervezett bűnözés és az illegális kereskedelem kapcsán jelentkező kockázatokat, valamint építse a hosszan tartó stabilitást.

Románia – a fekete-tengeri térség dinamikus vektora

Mint az EU határ- és a NATO tagországa, Románia legfőbb érdeke, hogy stabil, demokratikus és prosperáló államokkal legyen körülvéve, mivel csak ezzel válik lehetővé a béke és a megértés alapján álló kapcsolatok fenntartása, a regionális pluralista közösségek kialakítása, valamint a biztonság terén megnyilvánuló kiszámítható magatartás. Ennek a stratégiának a megkülönböztetett célja a biztonság és prosperitás klímájának megteremtése a Fekete-tenger zónájában. *Romániának alapvető stratégiai érdeke fűződik ahhoz, hogy a Fekete-tenger tágabb térsége stabil, demokratikus és prosperáló legyen, illetve szorosan kapcsolódjon az európai és euro-atlanti struktúrákhoz.* Ennek az érdekek alárendelve, országunk – mint a demokratikus biztonság, a stabilitás és a gazdasági prosperitás dinamikus vektorának – stratégiai célja egy erőteljesebb európai és euro-atlanti térségbeli szerep ösztönzése. *Mivel három különös fontosságú zóna – Európa, Közép-Kelet és Közép-Ázsia – kereszteződésében fekszik, a Fekete-tenger térsége az energiaforrások tranzit zónája és az aszimmetrikus kockázatok, konfliktusok megjelenésének helyszíne, ezért jelentős hatással van az euro-atlanti biztonságra.*

Azon túl, hogy tampon vagy periférikus zónának tekintik, a Fekete-tenger térsége stratégiai jelentőségű kapocs, amely az euro-atlanti közösséget (mint a biztonság szolgáltatóját és az energia fogyasztóját) *a Közép-Kelet – Kaszpi-térség – Közép-Ázsia övezettel összekötő folyosón helyezkedik el*. Energetikai szempontból a Fekete-tenger térsége elsőszámú tranzit zónája és – jelentős mértékben – forrása az európai energiafogyasztásnak, a prognózisok pedig súlyának jelentős növekedését jelzik előre a következő évtizedekben.

A Fekete-tenger térsége Európa azon része, amely a leginkább bővelkedik szeparatista konfliktusokban, feszültségekben és vitákban. A Moldovai Köztársaság keleti részén (Dnyeszter-menti térség), Kelet- és Észak-Grúziában (Abházia és Dél-Oszétia), Nyugat-Azerbajdzsánban (Nagorno-Karabah) és Dél-Oroszországban (Csecsenföld és más észak-kaukázusi autonóm köztársaságok, területek) tapasztalható szeparatista konfliktusok, valamint a kisebb kiterjedésű és intenzitású szeparatista mozgalmak, területi és határvitákból eredő feszültségek súlyosan fenyegetik a térség biztonságát, illetve megteremtik az erőszakos szembenállás újjáéledésének veszélyét.

A fenti kockázatok és fenyegetések elleni fellépés a Fekete-tenger menti államok elsőrendű felelőssége. Ezeknek az államoknak olyan kül-, bel- és biztonságpolitikát kell kidolgozniuk, hogy a saját határokon belül semlegesítsék a negatív jelenségeket és távol maradjanak a szeparatista mozgalmak, az extrémista vagy terrorista szervezetek, valamint a törvénytelen tevékenységek támogatásától. A Fekete-tenger menti államoknak együtt kell működni a térségbe vetett bizalom növelésében, valamint a hagyományos fegyverzetek csökkentésére vonatkozó kötelezettségek teljesítésében és a más államok területén illegálisan állomásoztatott katonai erők visszavonásában.

Az euro-atlanti biztonság oszthatatlan jellegéből és a térségben érdekeltiséggel bíró összes entitással – beleértve a NATO-t és az EU-t – szembeni egyenlő mérce alkalmazásából kiindulva, Románia *a Fekete-tenger térségét a nemzetközi demokratikus közösség felé nyitott geopolitikai térként értelmezi*, amely érinthet szövetséges, partneri és baráti államokat. Románia támogat tehát egy Fekete-tengeri térségre vonatkozó euro-atlanti stratégiát, amelynek alapja az EU felelősségi körének kiterjesztése a térség stabilizálásában és újjáépítésében, a NATO és a békepartnerségi program hozzájárulásának megszilárdítása, továbbá bizonyos amerikai műveleti képesség térségbeli jelenléte.

Románia számára elsőbbséget élvez az együttműködési folyamatok harmonizálása és hatékonyá tétele, a hegemonikus versengés vagy kísértések megelőzése és egy új együttműködési fórum létrehozása minden érdekelt demokratikus állam és szervezet között. Ezért Románia szorgalmazza a Fekete-tengeri Fórum a Párbeszédért és Partnerségért

létrehozását, amely elősegíti a demokráciát és a gazdasági fejlődést, az energetikai biztonságot, a bizalom erősítését, a stabilitás, a béke és biztonság megszilárdítását. Románia szorosán együtt fog működni a Fekete-tenger menti és közeli államokkal, valamint az euro-atlanti közösség tagállamaival, ezzel egyidőben pedig támogatni fogja a térség euro-régióvá történő nyilvánítását, ami megkönnyíti az együttműködés EU-tagországokkal, serkenti az energetikai és szállítási infrastruktúra fejlesztését, segíti a kereskedelmet és a befektetéseket, valamint tökéletesíti a piacgazdaság mechanizmusait. A befagyott konfliktusok megoldása érdekében Románia arra törekszik, hogy azokat az elsőszámú biztonsági szereplők napirendjén tartsa, előmozdítsa a politikai és diplomáciai stratégiai lépéseket és hatékonyabb részt vállaljon a békés eszközökkel történő megoldásukhoz.

A Románia és a Moldovai Köztársaság közötti speciális kapcsolatok tekintetében, a történelmi, nyelvi és kulturális közösségből következő őszinte felelősségnek, valamint az „egy nemzet – két állam” alapelvnek és az európai szomszédsági politika szellemének megfelelően, különleges figyelmet fogunk szentelni a Moldovai Köztársasággal folytatott együttműködésre. Romániának politikai és morális kötelessége ennek az államnak a támogatása a modernizációs folyamat véghezvitelében, a demokratizálódásban és az európai integrációban, továbbá, hogy mindent megtegyen szuverenitásának és területi egységének – politikai, gazdasági és diplomáciai – támogatása, valamint a biztonság és prosperitás térségének kiterjesztése érdekében. Ezt a célt követve továbbra is figyelemmel kísérjük a szeparatista konfliktus fejleményeit a Moldovai Köztársaság keleti körzeteiben, aktívan hozzájárulunk az életképes – a régió demokratizálódása és demilitarizálása alapján álló – megoldások azonosításához és támogatjuk az EU és az Egyesült Államok határozott részvételét a békefolyamatban.

A fekete-tengeri térségbeli együttműködés folyamatában a gazdasági dimenziók előtérbe kerülnek, így Románia olyan kül- és gazdasági együttműködési politikát fog folytatni, amely biztosítja részvételét a demokráciát, a biztonságot és stabilitást nagyban befolyásoló gazdasági projektekben. Törekedni fog arra, hogy fejlessze azokat az energetikai és szállítási folyosókat, amelyek *gazdasági és kereskedelmi szempontból összekötik a fekete-tengeri térséget az euro-atlanti közösség országaival*, valamint lehetővé teszik a térség tengeri és folyami képességeinek legjobb kihasználását, egyben figyelmet fordít a dunai - fekete-tengeri ökoszisztéma környezetvédelmére és multifunkcionalitásának helyreállítására.

3.3. Földrajzoktatás és geopolitika

... A román állampolgár a biztonságpolitika elsődleges kedvezményezettje, tehát joga és kötelezettsége is a biztonságpolitikához való aktív hozzájárulás. A biztonság tekintetében az állampolgárnak, mint a demokratikus államot megalapozó állampolgári és szabadságjogok legitim letéteményesének, Alkotmány biztosította, elidegeníthetetlen jogai és kötelezettségei vannak, melyeket az állampolgári nevelés keretében kell harmonizálni, végső soron az autentikus és mély patriotizmus lényegeként. – Ez a gondolat a bemutatott biztonsági stratégia utolsó monda, így be is vezeti az oktatással foglalkozó alfejezetet.

A 2. fejezetben, különösen a két világháború közötti időszakra vonatkozóan, a román geográfusok tevékenysége kapcsán már találkoztunk a *földrajz és a nemzettudat-építés* kapcsolatával, a földrajzoktatás jelentőségének felismerésével.²⁰⁸ Az ország geopolitikai helyzetének sajátosságai számos alsó- és felsőtagozatos földrajz tankönyvben megjelentek, egyrészt szöveges magyarázatokkal kimondottan politikai földrajzi, emberföldrajzi vagy geopolitikai értékelések formájában, de ugyanúgy alkalmaztak különböző ábrákat is, amelyek azért tanulságosak, mert különösebb kommentár nélkül is kifejezők, „mondanivalójuk” általában jobban is rögzül a száraz tananyagnál.²⁰⁹ A mai korszerű oktatás természetesen hasonló didaktikai eszközöket és módszereket használ, azonban a vizsgálatunk tárgyát képező középiskolai tankönyvek esetén az ábrák átvételétől eltekintünk, ellenben igyekszünk azokat a részeket bemutatni, amelyek a geopolitikai jelentéstartalmat hordoznak.

A *9. osztályos földrajzkönyv* (Fizikai földrajz: A Föld – az emberek bolygója)²¹⁰ a Föld világegyetemben elfoglalt helyéről, domborzatának, légkörének, vízrajzának és bioszférájának jellegzetességeit írja le. Hagyományos emberföldrajzi vagy geopolitikai gondolat kísérletre csak a könyv utolsó fejezete adhat alkalmat, amely az emberi társadalom kialakulásában és fejlődésében a földrajzi környezet szerepét igen jelentősnek tartja. Ez három tényezőt keresztül kerül röviden bemutatásra: 1) a népességnek a földfelszínen a domborzati, klimatikus és természeti erőforrások viszonyai függvényében történő

²⁰⁸ Az 1920-30-as évek magyarországi földrajzoktatására, illetve az I. világháború okozta traumával kapcsolatos nemzetnevelés összefüggéseire lásd: Sipos Anna Magdolna – Nagy Miklós Mihály: Földrajzoktatás a válságos évtizedekben. Magyar Pedagógia 1998/1. 41-57. o.

²⁰⁹ Lásd a mellékletek változatos ábráit, amelyek közül a legtöbb tankönyvekben jelent meg. A száraz tananyag kapcsán a 16. ábrára hívjuk fel a figyelmet, amelyet egy tankönyv hátlapján fedeztünk fel. A feljegyzést puskának is szánhatták, mindenesetre arról bizonyosan árulkodik, hogy bár a tanuló íráskészsége még nem volt teljesen kiforrott, a határhosszak pontos ismeretét már a 6. osztályban megkövetelték tőle.

²¹⁰ Octavian Mândruț: Geografie fizică: Pământul – planeta oamenilor. Manual pentru clasa a IX-a. Corint, București, 2004.

eloszlásában, 2) a természeti erőforrások kiaknázásának képességében, különösen gazdasági összefüggésben, valamint 3) a mezőgazdasági tevékenységben, amely mindkét előző tényező meglétét felételezi. A mezőgazdaság kapcsán ugyanakkor azt is megtanulhatjuk, hogy az erőforrások kihasználásával az emberi tevékenység a természeti környezet megváltozását is okozhatja (116. o.).

Az *Emberföldrajz* (Geografie umană)²¹¹ alcímet viselő 10. osztályos tankönyv bevezetője világossá teszi, hogy az előző évfolyam természetföldrajzi alapismereteire építkezve a természet és az ember, illetve a földrajzi környezet és a társadalom kapcsolatának megértését kívánja segíteni. A tankönyv a politikai földrajzot, a népesség- és településföldrajzot, a gazdaságföldrajzot, valamint ezeknek a világgazdasági és geopolitikai államszerveződésekre gyakorolt dinamikus hatását kívánja bemutatni, beleértve a globális geopolitikai kérdéseket, az Európai Uniót és a romániai csatlakozás földrajzi vonatkozásait.

²¹¹ Octavian Mândruț: *Geografie umană*. Manual pentru clasa a X-a. Corint, București, 2008. (A 2008. évi kiadás ugyanazaz mint az eredeti, 2005. évi, mely(ek)ben Románia még nem EU-tagként szerepel.) Megjegyezzük ugyanakkor, hogy a magyar földrajzoktatásban ez a témakör (tananyag) hasonló tartalmi elemekkel a *társadalomföldrajz* kategóriáját fedi, bár a tankönyv magyar nyelvű változata a *humán földrajz* címet viseli (Octavian Mândruț: *Humán földrajz*. Corvin Kiadó, Déva, 2005.). Az eltérő fordítással, terminológiával kapcsolatban mindenesetre ismét jellezzük, hogy nem vagyunk meggyőződve az *emberföldrajz*, ill. a *társadalomföldrajz* (egységesen) helyes – sokszor szinonimaként értelmezett – magyar rendszertani, szakirodalmi használatáról, de természetesen elfogadjuk a magyarországi tankönyvek természetföldrajz-társadalomföldrajz párosítását. Viszont fordítási technikánkhöz ragaszkodva a IX. osztályos könyv alcímét, a „*geografie fizică*”-t sem természetföldrajznak, hanem *fizikai földrajznak*, a „*geografie umană*”-t pedig (továbbra is) *emberföldrajznak* fordítjuk. Utóbbihoz a következőket tesszük hozzá: 1) A német tudományterületről származó *antropogeográfia* szóalakat a román és a magyar nyelv, illetve geográfia is honosította, emellett saját nyelvén *emberföldrajz*, ill. *geografie umană* elnevezéssel illetve. 2) A II. világháború után az emberföldrajz kompromittálódása, valamint elméleti és (ELTE) tanszéki átalakulása következtében nálunk lényegében társadalomföldrajzra változott. 3) Ahogy vizsgált tankönyvünk mutatja, a román földrajzban (és más nyelvterületeken, országokban, például *Human Geography*) hasonló tartalommal és elnevezéssel él tovább az eredeti szóalaknak, tehát az emberföldrajznak megfelelő kategória. 4) Mindemellett létezik a román *geografie socială* is, amelynek így nem a társadalomföldrajz lenne a magyar megfelelője, hanem annak egy része, a *szociálgeográfia*, vagy a *szociális- vagy a társadalmi földrajz*. Mindezek alapján Vofkori László (2003; 215-217. o.) idevonatkozó passzusában, a *társadalomföldrajz* címszó (amely alatt régies kifejezésként szerepel az emberföldrajz) *román megfelelőjeként*, a *geografie socială* mellett a *geografie umană*-t is felsorolnánk. A magyar társadalomföldrajzi értelmezésekre, diskurzusokra lásd: Beluszky Pál: Magánjelentés a (társadalom) földrajzról. *Tér és Társadalom* 1989/1. 49-65. o., valamint Vita a társadalomföldrajz mai helyzetéről. (Hozzászólások Dr. Beluszky Pál vitaindító előadásához). *Tér és Társadalom* 1989/2. 75-79. o., ezen kívül: Tóth József: A társadalomföldrajz tudományrendszertani helye, a társadalom és természet kölcsönhatása, a társadalmi-gazdasági tér értelmezése. In: Tóth József – Vuics Tibor: *Általános társadalomföldrajz I. Dialóg* Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998. 17-43. o., Probáld Ferenc: Megjegyzések a magyar természeti földrajz jövőképehez. *Magyar Tudomány* 2001/5. www.matud.iif.hu/01maj.html (2009. február 18.), Mészáros Rezső: A társadalomföldrajz és a regionális földrajz Magyarországon. *Magyar Tudomány* 2006/1. www.matud.iif.hu/2006-01.pdf (2009. február 18.), u.ő: A társadalomföldrajz belső vívódásai a 21. század elején. *Földrajz Közlemények* 2007/1-2. 1-10. o., Varga Gábor: Földrajztanítás és földrajzi műhelyek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. http://5mp.eu/fajlok/vargagabor/foldrajz_tortenetelte_www.5mp.eu_.pdf (Kézirat) (2009. február 18.)

A *politikai földrajzi fejezet* rövid elméleti áttekintéssel kezdődik (7. o.), amely szerint a politikai földrajz nagy vonalakban az emberi társadalom és a földrajzi térsége közti viszonyt, röviden, az államokat tanulmányozza. Vizsgálja az államhatárokat, a nemzeteket, a nemzetiségeket, a választási magatartást, a belső és nemzetközi konfliktusokat, az állami berendezkedést, az államok világoceánra gyakorolt hatását, az időszakosan lakott területeket, az országcsoportokat, valamint más, ezekhez kapcsolódó problémákat.

„A politikai földrajz a mindennapi életünk részét képezi, amit a médiából áradó ilyen típusú információhalmaz is bizonyít.” (7. o.) Az Uniós csatlakozás révén pedig Románia földrajzi térsége, ezzel összefüggésben pedig a politikai földrajz is új dimenziót kap.

A népesség- és településföldrajzi fejezet után a gazdaságföldrajzi, végül *a világ gazdasági és geopolitikai szerveződése*i következnek mindössze 18 oldalon. Gyakorlatilag a 11. osztályos tananyagot készíti elő az országok szerveződési kritériumainak rövid leírásával, nagyobb részt az Európai Unió történetével, tagjainak rövid jellemzésével. A román csatlakozás kapcsán arra hívja fel figyelmet, hogy földrajzi és természeti potenciálja kapcsán Románia nagyon fontos az EU számára és – legalábbis egyelőre – a szervezet keleti határa lehet. Ennek a helyzetnek az elsődleges jelentősége abban áll, hogy *Romániával az Unió közelebb kerül a fekete-tengeri - kaszpi-tengeri - közel-kelti térséghez, Románia pedig ki is szeretné ezt a lehetőséget használni Konstanca dunai - fekete-tengeri - összekötő szerepének növelésével.*

Az integráció – nemzeti érdekeket befolyásoló – problematikusságára rámutatva a tankönyv felteszi a kérdést, hogy:

- az EU valójában milyen mértékben lesz demokratikus struktúra;
- hogyan tud ellenállni a nemzeti gazdaság a közösségi nyomásnak;
- az EU egy föderáció lesz, mint ma, vagy pedig a régiók és az emberi közösségek egységesülnek;
- milyen lesz a nemzeti és a nemzetek feletti döntési mechanizmus kapcsolata;
- tudja-e majd az EU a jólétet biztosítani a periférikus államoknak;
- hogyan tud Románia hozzájárulni az EU közösségi szelleméhez és hogyan tudja megőrizni kulturális, nemzeti identitását;
- milyen lesz a viszonya az EU-nak a keleti és a déli szomszédos országokkal.

(116. o.)

A *11. osztályos könyv korunk világának problémáival* foglalkozik.²¹² Az első fejezet a természeti környezet elemeit és az ezek közti kölcsönhatásokat, összefüggéseket tárgyalja, valamint érinti a különböző földrajzi tájakat és a környezetkárosító tevékenységeket, és a környezetvédelmi szempontokat. A második témája az egyes országok területi csoportosulásaként értelmezett *regionalizáció*, valamint az értékek, normák, javak, termékek és információk elterjedésére vonatkozó a *globalizáció*, amit korunk népességi változásainak és a természeti erőforrások átalakulásának, gyakorlatilag a természet és a társadalom viszonyának a sajátosságait bemutató harmadik rész követ.

A *negyedik fejezet* foglalkozik kimondottan geopolitikával, pontosabban a „*gazdasági és a geopolitikai rendszer*” ismertetésével. A világ jelenlegi geopolitikai struktúráját, az Egyesült Államokra utalva unipolárisnak nevezi, ugyanakkor a multipoláris fázisba való átmenettel is jellemzi egyes nagyobb országok (Kína, Oroszország stb.) és országcsoportok (EU) erősödő demográfiai és gazdasági súlya miatt.

A „Kelet-Európa geopolitikája” címet viselő, kék színnel kiemelt rész Paul Claval (Corint, 2001) véleményét adaptálja: A közép és kelet-európai országok felkészültek arra, hogy megfizessék az Unióba lépés árát, bármennyi legyen is az. Az Európai Unió azt az előnyt hordozza magában, hogy az egységesítés létrehozása mellett – nem úgy, mint a kommunista rezsimek – a kisebb nemzetiségek emberi és demokratikus jogait is garantálja, megduplázza. Ezek az országok az Unió keleti és délkeleti irányú bővítésével tudnak majd szerkezetileg átváltozni (86. o.).

A tankönyv az országok és szervezetek lehetséges csoportosításaira ad *kritériumokat*, köztük a gazdasági, a geopolitikai, a belső kohéziós (EU), kulturális (nyelv, vallás), katonai (NATO), összetett (statisztikai, gazdasági, területi), valamint általános fejlettségi mutatókat különbözteti meg. *Az összetett kategóriában Romániát – Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Magyarország mellett – Közép-Európába sorolja* (90. o.). Ezek után esettanulmányok formájában kerül ismertetésre a jelentősebb államok (USA, Oroszország, Japán, Kína stb.) geopolitikai helyzete, beleértve a gazdasági, demográfiai, földrajzi, kulturális és civilizációs tényezők elemzését.

A fejezet zárásaként definíció-szerű meghatározásokat találunk: „A geopolitika az államok közötti viszonyok tudománya. Elméleti és gyakorlati vizsgálati tárgyát az állami vezetés szintjén megjelenő állásfoglalások, opciók és döntések együttese képezi, melyeknek célja, a saját helyzet jövőre nézve optimalizált meghatározása a más területi szerveződésekkel

²¹² Octavian Mándruț: Geografie. Probleme fundamentale ale lumii contemporane. Manual pentru clasa a XI-a. Corint, București, 2006.

(államok, régiók, szervezetek, csoportosulások) fennálló kapcsolatrendszer egyes elemeire vonatkozóan.”²¹³

„A geostratégia a döntően katonai természetű tradicionális opciók és döntések összességét jelenti, amelynek célja egy állam aktuális nemzetközi helyzetének a megerősítése; a fogalom katonai jelentéstartalma napjainkra kiszélesedett, így egyre nagyobb mértékben foglal magába gazdasági dimenziókat (például a szűkös erőforrásokhoz és piacokhoz történő hozzáférés stb.).”²¹⁴ A tankönyv a különböző társadalmi és kulturális jelenségekkel, úgymint a civilizációval, a társadalmi mozgásokkal, vallásokkal, a „mondializációval” és a nyugatiasodással foglalkozó fejezettel zárul.

A 12. osztályos tankönyv Európa, Románia és az Európai Unió földrajzi összefüggéseit, hasonlóságait tekinti át,²¹⁵ sok tekintetben a 10. osztályos anyag egyes részeinek ismétlésével, bővebb kifejtésével. Gyakorlatilag az *első fejezet* teszi ki a könyv felét (57 oldal). Arra helyezi a hangsúlyt, hogy Románia és Európa földrajzi tere („spațiul geografic”) hogyan kapcsolódik egymáshoz *fizikai-* (domborzat, vízrajz, klíma, növényzet stb.) és *emberföldrajzi* (benne népesség-, település-, gazdaság-, közlekedés-, politikai, társadalmi és kultúrföldrajzi) szempontok alapján.

A tananyag szerint a közös csatlakozási felület a Kárpátok, a Duna, a Fekete-tenger, a Pannon-síkság, következésképpen *Románia kárpáti, dunai, fekete-tengeri, pannóniai és közép-európai országnak is tekinthető*, amelyben a pannóniai jelző a domborzat és a vízhálózat Pannon-síksághoz és Közép-Európához való kapcsolódását, nyitottságát jelenti.

Fizikai földrajzi alapon Románia egy kárpáti, dunai, pannóniai és fekete-tengeri térként van definiálva, amely Európa délkeleti részén helyezkedik el, de Közép-Európához csatlakozik. Ennek a földrajzi térnek az elsődleges *emberföldrajzi* jellegzetességét az adja, hogy egy újlatin népesség által lakott területet takar, amely a keleti romanitást testesíti meg. (8-10. o.) Az emberföldrajzi rész elején fontos definíciókat találunk. A *politikai földrajz* meghatározása szerint ez a földrajznak az államokkal, mint területi entitásokkal, az államok

²¹³ „Geopolitică – știință a «relațiilor dintre state», având ca obiect ansamblul de opinii, opțiuni și decizii adoptate la nivelul conducerii statelor asupra unor elemente legate de interacțiunea cu alte sisteme teritoriale (state, reguini, organizații, grupării) cu scopul asigurării unei optimizări a poziției proprii în viitor.” (110. o.) Mândruț (2008) id.m. (tehát a 10. osztályban) 104. o.

²¹⁴ „Geostrategie – ansamblu de opțiuni și decizii tarđionale de natură preponderent militară care își propun să consolideze în timp poziția internațională a unui stat; de la această accepțiune militară s-a trecut, în prezent, la o înțelegere mai largă a termenului care implică o dimensiune economică mai pregnantă (de exemplu, accesul la resurse, mai ales la cele deficitare, la piețe de desfacere etc.)” U.o. és Mândruț (2008) id.m. 104. o.

²¹⁵ Octavian Mândruț: Geografie. Europa – România – Unuinea Europeană: propleme fundamentale. Manual pentru clasa a XII-a. Corint, București, 2007.

közti térbeli, illetve az állam és az emberi társadalmak közti viszonyokkal foglalkozó ága.²¹⁶ A *történeti földrajz* egy olyan köztes tudományos tevékenység, amely kronológiai nézőpontból mutatja ki az emberi közösségek és a létet biztosító természeti környezet közti kapcsolatok alapelemeit.²¹⁷ Az állam, a föderációs állam és határ meghatározása mellé kerül a *nemzeti állam*, ami egy olyan független állam, amelyben a lakosság többsége egy bizonyos nemzetiséghez tartozik.²¹⁸

A román állam kialakulásának főbb momentumait is megismerhetjük egy kiemelt részből, amelyek a következők:

- egy többségben lévő román típusú (eredetét tekintve a római Dácia tartományhoz köthető) nép kialakulása és folyamatos jelenléte Európa ezen térségében;
- Munténia és Moldova egyesülése (1859), mint Románia kialakulásának a kezdete, amit Dobruzsza integrálása követett (1878);
- az összes román területek egységes államba történő egyesítése (1918) és a modern Románia megteremtése;
- a jelenlegi határok rögzítése a II. világháborút követően. (U.o.)

Ugyancsak az emberföldrajzi részhez tartozik a *Román-alföld és a Pó-síkság összehasonlítása*. A különbségek a domborzati térképen csak közelebb hajolva láthatók, ezeket alapvetően a környező hegységek és a folyók eltérő jellege adja. A Duna nagyobb a Pónál, és szembeötlő különbség az is, hogy a romániai alföldön egy nagyváros, a nagyra „pirosított” Bukarest van a centrumban, míg a másikon több kisebb a periférián. Az alföldek gazdasági fejlettsége mellett hasonlóságként értékelődik a térképen nem látható népesség [ezért emberföldrajzi ez az értékelés!], amely mindkét esetben a neolatin családhoz tartozik, és amelyeket a szlávok egyformán hívnak (55. o.). Külön alfejezet foglalkozik még Románia *szomszédaival*, melyeket egyenként jellemez a *fizikai földrajz, az emberi erőforrások, a gazdasági struktúra, a földrajzi térszerkezet, az Európában játszott szerep, végül a fontosabb geopolitikai problémák* oldaláról. Ezen túl érinti a Romániához fűződő földrajzi, gazdasági és történelmi kapcsolatukat is (58-64. o.).

²¹⁶ „Geografie politică – ramură și preocupare a geografiei care se ocupă cu studiul statelor (ca entități teritoriale), a relațiilor spațiale dintre acestea, precum și cu raporturile dintre state și comunitățile umane.” (32. o.) és Mândruț (2008) id.m. 8. o.

²¹⁷ „Geografie istorică – preocupare științifică de interferență, care își propune să redea cronologic aspecte principale ale relației dintre comunitățile umane și mediul lor de existență.” U.o. és Mândruț (2008) id.m. 100. o.

²¹⁸ „Stat național – stat independent în care majoritatea locuitorilor aparține unei anumite națiuni.” (34. o.) és Mândruț (2008) id.m. 8. o., ahol a definició azzal egészül még ki, hogy: „Ha az államot csak egyetlen nemzetiség lakja, akkor egységes nemzetállamnak lehet nevezni.” („Când se consideră că există o singură națiune, statul poate lua titulatura de stat național unitar.”)

A második fejezet az Európai Unió kialakulását, országait, különböző statisztikai adatait írja le, amit Románia azon sajátosságai követnek, melyeket az *Uniónak lehetnek fontosak*:

- a területi és demográfiai dimenzió;
- az európai viszonylatban jelentős természeti erőforrások (megművelhető földterület, szén, földgáz);
- az EU földrajzi határa;
- a neolatin populáció számbeli túlsúlyára, ami hasonló az EU latin országokéhoz;
- a Fekete-tenger felé nyitott térség (Bulgáriával együtt) biztosítja az EU-nak a jövőbeli gazdasági kapcsolatok lehetőségét a kaszpi-tengeri energiaforrások tekintetében;
- a nemzetközi migrációs hullámok miatti kedvezőtlen helyzet. (88. o.)

Ez a rész a Románia és az EU közötti *interdependenciákat* is vizsgálja, amelynek földrajzi metszetét *a Kárpátokhoz, a Dunához, a Fekete-tengerhez és a bio-klimatikus viszonyokhoz* köti. A *gazdasági metszetét* alapvetően az EU, valamint a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országok konvergencia modelljeinek az átvétele jelenti, a *kulturális összefüggéseket* pedig a *történelmi, nyelvi és az egyes országokkal folytatott privilegizált kapcsolatok* képviselik. (U.o.)

A harmadik fejezet az Európai Unió globális viszonyokhoz mért gazdasági, geopolitikai helyzetét elemzi, viszont itt találjuk meg Románia „geostratégiai helyzetének” jellemzését és problémáit is:

- a. *Katonai szempontból* Románia a NATO tagja, a tagországok stratégiai partnere, viszont *közel van a világ második legnagyobb hatalmához* (Oroszország), és viszonylag *messze van a szuperhatalomtól* (USA) és *más nagyhatalmaktól* (Franciaország, Kína stb.).
- b. A világ számára jelenleg fontos *természeti erőforrásokban* (olaj, földgáz) Románia mérsékelt kapacitásokkal rendelkezik, de a kaszpi-tengeri új lelőhelyek tekintetében jó helyen fekszik.
- c. Románia véleménye nem feltétlenül egyezik a nagy geopolitikai szereplők vagy más országok véleményével, ugyanakkor álláspontja jól ismert a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem és az illegális migráció vonatkozásában. Románia a különböző nemzetközi szervezetek tagjaként aktívan szerepet játszik a világ problémáinak megoldásában. (101. o.)

A negyedik fejezet Románia és Európa szociális (településtípusok, nyelvi, nemzetiségi, vallási diverzitás, társadalmi dinamika stb.) és kulturális földrajzi tényezőit, beleértve a történeti és kultúrtájak jellemzését is, a román történeti földrajzi tájak felsorolását pedig (Munténia, Dobruzsza, Moldova, Bukovina, Máramaros, Erdély, Olténia, Bánság) a *földrajzi tér és a kultúrtájak* magyarázatai között találjuk meg (109. o.).

Mit üzen a román földrajz?

Az előző tankönyvek, illetve a középiskolás tananyag összefoglalása helyett, ugyanakkor részben az egész dolgozatunk mondanivalóját összegezve és megelőlegezve egy olyan tankönyvet vizsgálunk meg, amely természetéből adódóan tömör, memorizáló, de egyben számonkérő is: a Román Oktatási Minisztérium gondozásában megjelent *Geografia României c. feleletválasztós tesztgyűjteményt*.²¹⁹ A tesztkönyvből azokat a legjellemzőbb kérdéseket válogattuk ki, amelyek céljaink szerint alátámasztják a geopolitikára, a geopolitikai látásmódra nevelés jelenlétét a kortárs román földrajzoktatásban. A kiválasztott kérdések főszövegben való szerepeltetését azért tartjuk fontosnak, mert tartalmuknál fogva ugyan az előzőleg tárgyalt földrajzkönyvek összefoglalását adják, viszont a helytelen választási lehetőségekkel (félígazságokkal) együtt sok esetben a klasszikus román geopolitikai reflexeket idézik, melyeket a hallgatók minden bizonnyal már korábban is hallhattak, illetve ezúttal is helyesnek vélhetnek.²²⁰

A következőkben bemutatásra kerülő kérdések első csoportjában *A természeti környezet alapvető kérdései; Románia földrajzi és geopolitikai helyzete* c. alfejezetből válogattunk, melyekből a román politikai, geopolitikai gondolkodás egyik sarkalatos pontja, a földrajzi tájolás kérdésköre rajzolódik ki. A magyarázatok ezúttal is rugalmasan, útkeresztződés-képekkel, történelmi, gazdasági és geopolitikai szempontok megjelenítésével párosulnak. A könyv legelső kérdése kapcsán mindjárt az szúr szemet, hogy a földrajzi helyzetet és a nagyságot egy válaszban kell megadni, valamint az, hogy a II. világháború előtt uralkodó nézet, a *délkelet-európai közepes állam* választásának lehetősége – nyilván nem véletlenül – nem áll fenn. Románia közép-európai státusza az integrációs törekvések, illetve eredmények egyértelmű hozadéka, bár itt a kérdés megfogalmazása, a kettős fejezetcím tükrében és ellenére, legalább kétértelmű.

²¹⁹ Silviu Neguț – Florina Bran (szerk.): *Geografia României*. Meteor Press, București, 2005. A tesztek elemzésére lásd még: Tóth Sándor: *Mit üzen a román földrajz? A földrajz tanítása*. 2007/1. 13-20. o.

²²⁰ A kérdéseket eredeti számozással, oldalszám hivatkozás nélkül, saját fordításban szerepeltetjük. A megoldó kulcs szerinti *helyes megoldásokat* dőlt betűvel emeltük ki.

1. Földrajzi helyzete és nagysága alapján Románia

- a) délkelet-európai kis állam;
- b) dél-európai közepes állam;
- c) *közép-európai közepes állam;*
- d) közép-európai kis állam;
- e) kelet-európai közepes állam.

7. Románia területe:

- a) 237 500 km²;
- b) 238 391 km²;
- c) 230 400 km²;
- d) 217 580 km²;
- e) 259 500 km².

8. A múltban a román térséget a következő nagyhatalmak érdekei keresztezték geopolitikai értelemben:

- a) Makedón Birodalom, Római Birodalom, Oszmán Birodalom;
- b) Cári Birodalom, Kínai Birodalom, Brit Birodalom;
- c) *Oszmán Birodalom, Cári Birodalom, Habsburg Birodalom;*
- d) Oszmán Birodalom, Makedón Birodalom, Kínai Birodalom;
- e) Osztrák-Magyar Birodalom, Oszmán Birodalom, Kínai Birodalom.

9. Mely térségek átmeneti zónájában fekszik a teljes mértékben szuverén Románia?

- a) *a Nyugat (USA, Kanada, Nyugat-Európa) és a volt Szovjetunió térsége;*
- b) a Nyugat (Németország, Franciaország) és a Kelet (Japán);
- c) a Nyugat (USA, Kanada) és a Kelet (Kína);
- d) a Nyugat (Nagy-Britannia, Franciaország) és a Kelet (Kína);
- e) a Nyugat (USA) és a Kelet (a volt Szovjetunió térsége)

10. Kiterjedése, lakossága, valamint civil és katonai potenciálja alapján, melyik körök kereszteződésében fekszik Románia?

- a) *a Közép-Európa köré kibővítve írt kör és a Balkán köré kibővítve írt kör;*
- b) a Közép-Európa köré kibővítve írt kör és a Balkán térség köré szorosan írt kör;
- c) a Közép-Európa köré szorosan írt kör és a Balkán térség köré kibővítve írt kör;
- d) a Nyugat-Európa köré kibővítve írt kör és a Független Államok Közössége köré kibővítve írt kör;
- e) a Nyugat-Európa köré kibővítve írt kör és a Független Államok Közössége köré szorosan írt kör.

11. Melyik fontosabb geogazdasági és geostratégiai tengelyek kereszteződésénél található Románia?

- a) Észak-Dél tengely, Nyugat-Kelet tengely, Északnyugat-Délkelet tengely, tengerek tengelye, folyók és csatornák tengelye;
- b) olaj tengely, Nyugat-Kelet tengely, Északnyugat-Délkelet tengely, tengerek tengelye;
- c) *Nyugat-Kelet tengely, Északnyugat-Délkelet tengely, tengerek tengelye, folyók és csatornák tengelye;*
- d) Északnyugat-Délkelet tengely, technológiai tengely, folyók és csatornák tengelye;
- e) tengerek tengelye, folyók és csatornák tengelye, Nyugat-Kelet tengely, a NATO tengelye.

12. Melyik tengelyen koncentrálódik az Európa felé vezető Kaszpi-tengeri energia út?

- a) a NATO tengelyén;
- b) a Varsói Szerződés tengelyén;
- c) az Európai Unió tengelyén;
- d) a folyók és csatornák tengelyén;
- e) *a tengerek tengelyén (Kaszpi-tenger, Fekete-tenger, Földközi-tenger).*

14. A folyók és csatornák tengelye összeköti

- a) a Fekete-tengert a Kaszpi-tengerrel;
- b) a Fekete-tengert a Földközi-tengerrel;
- c) a Fekete-tengert a Balti-tengerrel;
- d) *a Fekete-tengert az Északi-tengerrel;*
- e) a Fekete-tengert a La Manche-sal.

Románia, mint kárpáti, dunai, fekete-tengeri és közép-európai ország címmel következik egy alfejezet, amelyben a közép-európaiság, illetve a három természeti tényező és tulajdonképpen geopolitikai jelentőséggel bíró összegüknek a többszöri ismétlését találjuk. A logika világos, mindhárom tényező stratégiai értékű, arányosan oszlanak el az ország területén, ami a korábbi elméletek szerint történelem- és eredetformáló jelentőségű. Mivel ezek a természeti elemek kötődnek Európához, így Románia is kötődik Európához, egész pontosan Közép-Európához.

A *Kárpátok* nemcsak földrajzi értelemben központ, hanem a genezis színhelye, természeti kincseiben, nyersanyag-kínálatában rejlik a román gazdaság potenciálja. Érdekesség számba mennek a 22. és a 23. kérdés opciói, amelyek a két világháború közti geopolitikai elméleteket színesítették, most azonban nem helyesek. Megjelenésük, választhatóságuk ugyanakkor gondolatébresztő módon hat, érzelmi hatásokat válthat.²²¹

Hasonlóan fontos gazdasági és geopolitikai értelemben a Duna is, viszont a két kérdés feltevése (34., 36.) a határok tekintetében elgondolkodtató, ami azzal szembesít, hogy Magyarország az egyetlen szomszéd, akivel nem képez határt. A fekete-tengeri kijárat (41.) természetesen *Dobrudsza* román fennhatóságára, illetve az így megszerzett előnyösebb geopolitikai pozícióra utal, amely a két fejedelemség (1859) és Nagy-Románia (1918) egysége között került Romániához.

A domborzat, a természeti környezet alapjai és az emberi tevékenységek c. kérdéscsoportban a természetföldrajzi alapú geopolitikai koncepciókat – a két világháború előtti elméletekhez hasonlóan – ezúttal is kiegészíti a térszíni változatosság hangsúlyozása. Ezzel – bár explicit módon nem kerül kifejezésre – a kérdések magukban hordozzák az átjárható Kárpátokat magába foglaló, egységes Románia fogalmának, harmonikus természeti miliőjének képzetét (22., 25., 45., 48., 51.).

16. Az országunkat definiáló európai jelentőségű természeti tényezők:

- a) *a Kárpátok, a Duna, a Fekete-tenger;*
- b) *a Fekete-tenger, a Duna-delta, a Kárpátok;*
- c) *a Duna, a Balkán-félsziget és a Kárpátok;*
- d) *a Duna-delta, a Balkán-félsziget, a Duna;*
- e) *a Fekete-tenger, a Duna-delta és a Balkán-félsziget.*

17. Földrajzi elhelyezkedése alapján milyen országgént definiálható Románia?

- a) *kárpáti – dunai – fekete-tengeri és közép-európai;*
- b) *kárpáti és dunai – balkáni;*
- c) *balkáni és kárpáti – fekete-tengeri*
- d) *változatos térszíni formájú és gazdag vízkészletű;*
- e) *körkörös hidrográfiai hálózatú és magas domborzatú.*

²²¹ Például a 23. b) válasz, amelyben felfedezhető a román irodalom egyik legszebbnek tartott leírása Erdélyről. V.ö: Nicolae Bălcescu: *A románok Vitéz Mihály Vajda idejében*. Kriterion, Bukarest, 1974. 245-246. o.

22. Melyik állítás igaz az alábbiak közül?

- a) *Románia kárpáti ország;*
- b) A Kárpátok a forrása az egész romániai vízhálózatnak;
- c) A Kárpátok jelentős akadálya a fekete-tengeri áramlatoknak;
- d) A Kárpátok nagy magassága és alacsony fokú tagoltsága révén biztosítja az élet, a védelem és a gazdasági fejlődés feltételeit;
- e) A romániai Kárpátokban nincsenek lakott területek.

23. Románia kárpáti ország, mert

- a) a Kárpátoknak centrális pozíciója van;
- b) a Kárpátok várfalként fogja körbe az Erdélyi-medencét;
- c) a Kárpátok csak Románia területén nyúlik el;
- d) *a kárpáti a román föld „genetikai” (nyersanyagok keletkezése, tektonikus energia) vonatkozására utal;*
- e) a Kárpátok Románia területének felét teszik ki.

25. Melyik elsődleges természeti tényező járult hozzá a román nép megszületéséhez és kialakulásához?

- a) a Duna;
- b) *a Kárpátok;*
- c) a Fekete-tenger;
- d) a síkságok;
- e) dombok és fennsíkok.

34. Melyik négy országgal képez közös határt a Duna-folyó?

- a) *Moldovai Köztársaság, Bulgária, Szerbia és Montenegró (Jugoszlávia), Ukrajna;*
- b) Szerbia és Montenegró (Jugoszlávia), Magyarország, Bulgária, Ukrajna;
- c) Bulgária, Ukrajna, Moldovai Köztársaság, Oroszország;
- d) Magyarország, Ukrajna, Bulgária, Oroszország;
- e) Szerbia és Montenegró (Jugoszlávia), Bulgária, Ukrajna, Oroszország.

36. Melyik országgal nem képez közös határt a Duna?

- a) Bulgária;
- b) Szerbia és Montenegró (Jugoszlávia);
- c) *Magyarország;*
- d) Ukrajna;
- e) Moldovai Köztársaság.

41. Melyik évtől jött létre a fekete-tengeri kijárat, mint a kereskedelem és hajózás megteremtője?

- a) 1918; b) 1859; c) 1829; d) 1878; e) 1989.

45. Románia domborzatát meghatározó fő jellemzők:

- a) *változatosság (komplexitás), szimmetria, arányosság;*
b) nagy magasságok, változatosság (komplexitás), arányosság;
c) arányosság, átjárhatatlanság, aszimmetria;
d) átjárhatatlanság, síkságok túlsúlya, változatosság (komplexitás);
e) hegyek túlsúlya, szimmetria, változatosság (komplexitás).

48. A domborzati szintek eloszlásának aránya:

- a) 35% hegyek, 45% dombok és fennsíkok, 20% síkságok;
b) *28% hegyek, 42% dombok és fennsíkok, 30% síkságok;*
c) 30% hegyek, 35% dombok és fennsíkok, 35% síkságok;
d) 36% hegyek, 33% dombok és fennsíkok, 31% síkságok;
e) 32% hegyek, 38% dombok és fennsíkok, 30% síkságok.

50. A Kárpátokban eredő folyók olyan völgyhálózatot alakítanak ki, amely

- a) az Erdélyi-medence irányába szétfelé („divergál”), a külső területek felé pedig összetart („konvergál”);
b) a Szub-Kárpátok felé összetart, a Román-alföld és a Nyugati-alföld felé pedig széttart;
c) *az Erdélyi-medence irányába összetart, a külső területek felé pedig szétfelé;*
d) az Erdélyi-medence és a külső területek felé is sugárirányú;
e) az Erdélyi-medence és a külső területek felé is szétfelé tart.

51. A Kárpátokat többek között az is jellemzi, hogy

- a) 1500 m átlagmagasságú és nagymértékben tagolt;
b) 1500 m átlagmagasságú és közepesen tagolt;
c) 750 m átlagmagasságú és kismértékben tagolt;
d) 950 m átlagmagasságú és kismértékben tagolt;
e) *950 m átlagmagasságú és nagymértékben tagolt.*

A Románia Európában és a jelen világban; Románia és Európa c. részben a területi és lakosságadatok együttes említése a gazdasági és katonai potenciállal még a legelső kérdést is felülmúlja. Az összetett kérdések megfogalmazásából az is kivehető, hogy Románia nem tekinti magát azonos térségbelinek a jóval nagyobb, de gazdasági és politikai szempontból instabilabb Ukrajnával. Mindez regionális ambíciók kifejezésére enged következtetni, ami – az előzőekben ismertetett biztonsági stratégia célkitűzéseit követve – a stabilitás és biztonság letéteményeseként a tesztsorból is kitűnik (1037-1039.).

1031. Területe alapján hányadik helyet foglalja el Románia az európai kontinensen?

- a) 11; b) 25; c) 20; d) 13; e) 18.

1032. Területe és lakosságszáma alapján mekkora ország Románia?

- a) nagyon kicsi; b) kicsi; c) nagyon nagy; d) nagy; e) közepes.

1033. Lakosságszáma alapján hányadik helyen van Románia Európában?

- a) 6; b) 10; c) 15; d) 18; e) 25.

1037. Területét és lakosságszámát nézve Románia térségének legjelentősebb országa, ugyanúgy, mint

- a) *gazdasági és katonai potenciálja alapján;*
b) *természeti és demográfiai potenciálja alapján;*
c) *gazdasági és társadalmi potenciálja alapján;*
d) *környezeti potenciálja alapján;*
e) *nyersanyagforrásai alapján.*

1038. Gazdasági és katonai potenciálját, valamint területét és lakosságszámát is tekintetbe véve Románia

- a) *regionális instabilitási tényező;*
b) *regionális konfliktus-zóna;*
c) *a térség stabilitási és biztonsági tényezője;*
d) *jövőbeli konfliktusforrás;*
e) *gazdasági kiegyensúlyozó tényező.*

1039. Románia a térség stabilitási és biztonsági tényezője

- a) a konfliktusok hiánya, valamint a szociális-gazdasági élet több területén megvalósuló pozitív fejlemények miatt;
- b) az etnikai konfliktusok és a gazdasági recesszió miatt;
- c) a gazdasági szerkezetváltás és az infláció miatt;
- d) a szociális feszültségek és a munkanélküliség miatt;
- e) a makroökonómiai stabilitás miatt.

A következő kérdéscsoport témája az *Európai Unióhoz és a NATO-hoz történő csatlakozás*, valamint az ország regionális együttműködését tárgyaló *Románia részvétele az euro-régiókban*. Mint ahogy az integrációs politikában szerepelt a földrajz, tesztünkben is megjelenik az integráció. Az üzenet világos: Románia az Európai Unió (EU) tagjává válhat, hiszen előfordult már, hogy gyengébb felkészültségű országok is csatlakoztak. A csatlakozás ténye nem, csak időpontja volt (2006-ban) kis ideig vitatott, de a választási lehetőség (1054.) egyértelműen a 2007-et sugallja.

A román geopolitikai gondolkodás rugalmasságára, jó helyzetkihasználó képességére utal az 1062. kérdés, mely abból indul ki, hogy a merényletek következtében az amerikai érdekek a Közel-Kelet irányába felerősödtek, ezért – legalábbis román nézőpontból – Románia, mint útkereszteződés, megkerülhetetlen ország a terrorizmus elleni sikeres hadműveletek végrehajtásában. Ezek a momentumok összhangban vannak az előző két, de főképpen a 3.2. fejezetben tárgyalt román geopolitikai célkitűzésekkel.

Nézetünk szerint a katonai kérdések földrajzi szempontból történő szerepeltetése nem csupán tényszerű közlés, hanem jelzi egyrészt a román hadügy külpolitikai jelentőségét, társadalmi elfogadottságát, másrészt pedig a román hadügy földrajzi meghatározottságát, a – geopolitika katonai részterületének is felfogható – geostratégiai szemlélet létjogosultságát.

1053. Mikor adta be Románia, Magyarország és Lengyelország mellett, az Európai Unió csatlakozási kérelmét és lett egyben a szervezet társult tagja?

- a) 1957; b) 1990; c) 1995; d) 2002; e) 2003.

1054. Melyik évben válhat Románia az Európai Unió teljes jogú tagjává?

- a) 2007; b) 2015; c) 2025; d) 2050; e) 2004.

1055. Európai Uniós csatlakozásuk időpontjában a legkevésbé fejlett európai országok közé sorolták

- a) Németországot és Nagy-Britanniát;
- b) Franciaországot és Olaszországot;
- c) Svédországot és Finnországot;
- d) Belgiumot és Hollandiát;
- e) *Görögországot és Portugáliát.*

1056. Románia első aláírója volt 1994-ben

- a) az Európai Uniós csatlakozásnak;
- b) *a Partnerség a Békéért programnak;*
- c) a NATO-csatlakozásnak;
- d) a közös európai fizetőeszközhöz való csatlakozásnak;
- e) az euro-atlanti integráció ellenzésének.

1057. Milyen folyamat a hidegháború?

- a) aktuális;
- b) a két világháború közötti;
- c) jövőbeli;
- d) *lezárult;*
- e) az Európai Uniós integrációval kezdődő.

1058. Az országunk elleni fenyegetések

- a) elmúltak;
- b) csökkentek;
- c) *veszélyesebbé váltak;*
- d) súlyosbodása nem volt érzékelhető az utóbbi évtizedben;
- e) távol vannak Romániától.

1059. Mely szervezetek koordinálták azokat a többnemzeti hadgyakorlatokat, amelyekben Románia részt vett?

- a) *NATO és ENSZ;*
- b) SECI²²² és EBESZ;
- c) Visegrádi Csoport és CEFTA;
- d) UNESCO és IMF;
- e) UNEP és FAO.

²²² SECI: Southeast European Co-operative Initiative (Délkelet-európai Együttműködési Kezdeményezés – T.S. megjegyzése).

1060. Melyik fegyveres konfliktusban vett részt Románia békefenntartó erőkkel?

- a) Egyiptom; b) Izrael; c) *Koszovó*; d) Észak-Korea; e) Csecsenföld.

1062. Melyik terrorista támadás után vált még inkább jelentőssé Románia geostratégiai helyzete?

- a) Oroszország (1990);
b) *USA (2001)*;
c) Kína (1977);
d) India (1995);
e) Izrael (1956).

1065. A regionális kooperáció egyik állomása

- a) *az európai integrációnak*;
b) az euro-atlani integrációnak;
c) a Közép-és Kelet-Európába történő integrációnak;
d) a nemzetközi szervezetekbe történő integrációnak;
e) a világgazdaságba történő integrációnak.

1067. Az euro-régiók hozzájárulnak

- a) *az etnikai feszültségeinek határterületeken történő csökkenéséhez és a térség stabilitásának fenntartásához*;
b) a határokon átnyúló konfliktusok felerősítéséhez;
c) a nemzeti határok lezárásához;
d) az instabilitás fenntartásához a határterületeken;
e) a konfliktusok felerősödéséhez a határterületeken.

3.4. Összefoglalás

A bemutatott kül- és biztonságpolitikai koncepciók alapján a nemzetközi közösséget érő különböző típusú kihívások kezelésében Románia a biztonság területén keresi a hatékony együttműködés és közreműködés lehetőségét. A fejezetben vizsgált kül- és biztonságpolitikai koncepciók kiindulópontjai alapvetően Románia *útkereszteződéses* helyzetén, a *Duna és a Fekete-tenger hangsúlyozásán* és gazdasági, katonai potenciáljának hangsúlyozásán alapulnak. Az ország saját, régió belüli stabilitásának és együttműködési készsége mellett a külföldi katonai részvételt helyezi előtérbe, ugyanakkor regionális súlyát és presztízsét gyakorlatilag oly módon igyekszik növelni, kihasználni, hogy földrajzi helyzetéből és demográfiai, katonai potenciáljából adódóan az országot, illetve közvetlen térségét a konfliktusok centrumába helyezi.²²³

A találó módon megfogalmazott román „vektori” szerep a Fekete-tenger „nyitott” geopolitikai jellemzésével mutat analógiát, ami – Gh. I. Brătianu korabeli értelmezését továbbfejlesztve ma – azt jelenti, hogy a térség, illetve Románia kész szállást adni a nyugati (NATO) katonai erőknek és a nyugati civilizációnak, és készen áll a biztonság és prosperitás továbbadására, exportálására a tőle keletebbre lévő államoknak. Oroszország és a közel-keleti térség növekvő hatalmi súlya és jelentősége, valamint az USA, a NATO és az EU világpolitikai szereplése olyan bonyolult geopolitikai helyzetet eredményezett, amelyben a román külpolitika sikeresen manőverezhet hagyományos taktikai érzékével,²²⁴ s mindehhez a klasszikus geopolitikai érvrendszere jól bevált formulákat kínál.

A középiskolai *földrajz tankönyvek* ugyancsak megerősítik feltételezésünket a román geopolitikai gondolkodás földrajzi, földrajztudományi összefüggéseiről. A bemutatott tananyag nemcsak integrálja az aktuális külpolitikai törekvéseket, de (geo)történelmi megvilágításba is helyezi a román földrajzi tér sajátosságait. A geopolitika középiskolai oktatása a társadalom geopolitikai és biztonságpolitikai felkészültségét alapozza meg, amely mögött egy céltudatos oktatáspolitikai szándék fedezhető fel a földrajzi környezet determináló hatásainak szuggesztív pedagógiai módszereinek igénybevételével. A katonai és biztonságpolitikai kérdések román földrajzoktatásban történő megjelenése kapcsán ugyan

²²³ Ara-Kovács – Tóth id.m. 341. o.

²²⁴ Borsi-Kálmán (2004) id.m. 180. o.

nem mutatható ki közvetlen párhuzam a katoná államok oktatási rendszerével²²⁵, viszont mindenképpen jelzésértékű az ilyen típusú témakörök tantervi szerepeltetése.

A földrajz és a geopolitika közötti határvonal homályos elfedése (inkább összemosása) és párhuzamos oktatása dinamikus, oknyomozó látásmódra nevel. A patriotizmus és a nemzettudat formálását nemcsak a külpolitikai vonatkozású tételek segítik, hanem a nemzeti identitás jegyében megfogalmazott, mögöttes vagy átvitt értelemben kifejezett utalások Románia földrajzi egységére, természetes határaitra, a Kárpátok és a változatos domborzat eredetalkotó képzetére.

Románia integrációs törekvései kapcsán a közép-európaiság már nem számít újdonságnak, azonban ezt a képet kiegészítve *újszerűnek tetszik Románia pannóniai kötődése* (12. osztályos tankönyv), amely által *Románia még inkább nyugati irányba helyezi át földrajzi és geopolitikai pozícióját*.

Az Unió csatlakozással kapcsolatban lényeges momentumnak tartjuk a Románia által felkínált földrajzi pozíciós és gazdasági előnyöket, ugyanakkor annak az aggodalomnak az explicit megfogalmazását (10. osztály), hogy az Európai Unió milyen mértékben lesz demokratikus, föderációs vagy egységes, és mennyire lesz befolyással Románia nemzeti szuverenitására, identitására, kultúrájára. Tulajdonképpen, hogy miként fogja érinteni és korlátozni Románia sajátos geopolitikai helyzetét a közös politika.

²²⁵ „A totális katoná államoknak totális pedagógiájuk van, ami funkcióját tekintve a hatalom közvetítő közege. [...] A társadalom legnagyobb és a legveszélyesebb kockázati tényezőjévé az ember vált, ezért a biztonság soha nem volt ennyire az oktatás függvénye.” Harai Dénes: *Katonadolog? Gondolatok a katoná antropológiájáról a gépesített háborúk során*. Masszi Kiadó, Budapest, 2003. 117. o.

4. Összegzett következtetések

Románia földrajzi helyzete és természetföldrajzi adottságai, valamint a – koronként változó és különböző intenzitású, de mindenképpen potenciális – környező nagyhatalmi struktúra és érdekek azt támasztják alá, hogy az ország nemcsak *természetföldrajzi*, hanem *geopolitikai* értelemben is átmeneti helyzetben, *útkereszteződésben* fekszik. A román geográfia és tudományos élet képviselői felismerték ennek a speciális helyzetnek a földrajztudományhoz köthető sajátosságait, ami végső soron – a dinamikus történelemfelfogásból kinőve, azt kiegészítve és részben felváltva – a nyugati földrajzi, illetve geopolitikai irányzatok honosításához vezetett. A geopolitikai diszciplínát a román politikai gondolkodást érő nyugati modernizációs hatásként, eszmeáramlatként is felfoghatjuk, mivel zömmel a nyugati geopolitikai gondolkodás alapelemeinek, módszereinek átvételét és a romániai földrajzi, történelmi, társadalmi sajátosságokhoz történő *adaptálását* figyelhetjük meg.

Az I. világháborút lezáró békerendszer Románia számára kedvező tapasztalatai a román geográfia számára azt a tanulságot hordozták, hogy a földrajz politikaformáló hatású lehet a nemzetközi konfliktusok megoldásában, ezért folytatták és Nagy-Románia területi integritása megszilárdítása érdekében növelték a geopolitikai érvrendszerek kidolgozásának intenzitását. Az eszmetörténelmi feldolgozás alapján megállapítható, hogy *a román geopolitikai iskolát* alapvetően a *román földrajztudomány* német és francia egyetemeken végzett jelentősebb képviselői (S. Mehedinți, G. Vâlsan stb.), a román történetírás jeles alakjai (N. Iorga, Gh. I. Brătianu), valamint a földrajzi irányzathoz kapcsolódóan más tudományterületek (szociológia, néprajz, statisztika) személyiségei alapították meg a 19. század második felétől kezdődően. A román földrajzi és geopolitikai iskola más tudományágak eredményeit integrálva képes az ország *geopolitikai helyzetének értékelésére*, illetve geopolitikai szerepének és törekvéseinek meghatározására, de a *történelmi földrajzi* (geotörténelmi) diszciplína révén alkalmassá vált a múltbeli folyamatok összefüggéseinek vizsgálatára, a román eredettel (kontinuitás) összefüggő történetírás téziseinek alátámasztására is.

A román geopolitikai iskola kialakulásának intézményi hátterét és keretét az 1875-ben megalapított *Román Földrajzi Társaság*, valamint – a román államiság területi bővülését szorosán követő – regionális *egyetemi földrajzi tanszékek* alkották. A román földrajzi iskolához kötődő geopolitikai iskola alapvetően a természet- és társadalomföldrajzi diszciplínák különböző mértékű vegyítésével, egyesítésével alakult ki.

A 20. század elején az egyik legerjedtebb és legeredményesebb(nek vélt) magyarázó elmélet szerepében a geopolitika (a földrajzzal együtt) sikeres tudománnyá tudott válni Romániában. Az érvrendszerek alapján közvetve megállapítható, hogy – a román társadalomtudomány más területeihez hasonlóan²²⁶ – a román földrajztudomány és geográfus értelmiség jelentős része a *román államhoz és nemzeti céljaihoz lojális* hozzáállást mutat(ott).

A két világháború közti román geopolitikai kutatások gyakran konvergensek, koherensek, komplementerek és a témakörök különböző szempontok szerinti vizsgálata alapján konstansak is voltak,²²⁷ de véleményünk szerint ez a sajátosság ugyanúgy érvényes a szocialista és a rendszerváltás utáni, kortárs időszakra is. Az elméletek és érvrendszerek lényegükben napjainkig *nem változtak*, csak az uralkodó politikai viszonyokhoz, biztonságpolitikai környezethez, geopolitikai helyzethez alkalmazkodtak.

Folyamatosság mutatható ki a – jellemzően – *földrajzi determinista német*, valamint az ezzel alapvetően ellentétes *társadalom- és emberközpontú francia* geopolitikai iskola 19-20. századfordulón uralkodó nézeteinek román földrajzi környezetre adaptált változataiban. A *földrajzi determinizmus* domináns hatását a francia iskolára jellemző történeti (geotörténelmi) és *társadalom-, illetve emberközpontú* (szociológiai, néprajzi) kapcsolódások sem csökkentik. Sőt! Összességében a román geopolitikai gondolkodás *interdiszciplináris* jellegét támasztják alá, az *elméleti* alapokat megvizsgálva pedig sajátos módon az rajzolódik ki, hogy a román geopolitikai gondolkodásban a *két irányzat nem kizárja, hanem erősíti egymást*. Az *alkalmazott* érvrendszereken belül lényegében a román föld és a román nép egysége, egyenrangú szerepe, ezzel összefüggésben Románia jelentősebb *természetföldrajzi tényezőinek és jellemzőinek*, másrészt a román *társadalmat* jellemző tulajdonságoknak az együttese nyilvánul meg.

Az érvrendszerek jellege mellett a román *geopolitikai aktivitás* intenzitása sem változott számottevően, mivel hasonló érvkészletű elméletek születtek a szocialista és a rendszerváltás utáni időszakban is. Az aktív földrajzi-geopolitikai gondolkodásnak és folyamatosságnak véleményünk szerint abban rejlik az oka, hogy a konfliktusok, háborúk végül is (utólag) szentesítették a román földrajz alapú elképzeléseket, legalábbis jó részüket. Például a két fejedelemség egyesülését, majd kiegészülését Dobrudzsával, Erdéllyel és Besszarábiával (illetve részeikkel), valamint a II. világháború utáni kompromisszumos megszilárdulását, végül a legutóbbi időkig a térségbeli területi átrendeződések, feloszlások (Szovjetunió, Csehszlovákia, Jugoszlávia) elkerülését! Különösen igaz ez az integrációs

²²⁶ Lőrincz D. József: A társadalomtudományok helyzete Romániában 1989 után. Regio 2000/1. 238. o.

²²⁷ Bădescu – Dungăciu id.m. 104. o.

törekvések kapcsán megszületett közép-európai Románia-koncepcióra, az ennek kapcsán kibontakozó Huntington-i civilizációs elmélet vallási alapú tagadására, valamint belpolitikai értelemben a nemzetállami felfogás alátámasztására.

A földrajzi érvrendszeren alapuló geopolitika annak ellenére vagy éppen attól függetlenül lett és maradhatott elismert tudomány (módszer) Romániában, hogy a földrajzi tényezőknek tulajdonított maximális igények, ideális helyzetek (határok) valójában sohasem, még Nagy-Románia esetében sem valósultak meg, így a diszciplína létjogosultsága és az ország fokozatos növekedése, majd megszilárdulása közötti ok-okozati viszony csak a nagyhatalmi érdekek és politikák együttes figyelembevételével állapítható meg. Úgy véljük, hogy ezt a visszasságot mindmáig táplálja Románia eredményes részvétele a NATO (USA) közel-keleti érdekérvényesítésében, így a klasszikus geopolitikai elemek továbbra is hatékony mozgatórugói lehetnek a román politikai gondolkodásnak.

A román geopolitikai gondolkodás érvkészletének, -rendszerének szemléltetésére és összefoglalására két *általánosító modell* felállítását tartjuk célszerűnek, amelyek tartalmazzák a román földrajz alapú érvrendszerek legstabilabb bázisait. Az *első modellben (a)* a román geopolitikai koncepciókban szereplő *két meghatározó földrajzi diszciplína*, a természet- és a társadalomföldrajz tényezőit gyűjtjük össze, illetve hozzájuk rendeljük a kutatásaink során tapasztalt geopolitikai jelentésüket, értelmezésüket. Így a jelentősebb *természetföldrajzi* tényezők közé alapvetően a *Kárpátok*, a *Duna*, a *Fekete-tenger*, valamint Románia *térszíni szerkezete és útkereszteződéses helyzete* tartozik. A *társadalomföldrajzi* kategóriában alapvetően a románság *népességszáma, görög-keleti vallása és latin eredete, nyelvisége* hordoz geopolitikai jelentést.

a. Geopolitikai konnotációkat viselő földrajzi diszciplínák és tényezői szerint

Természetföldrajz:

- Relatív földrajzi helyzet – útkereszteződés, védőbástya, nem keleti és nem Balkán
- Területi jellemzők (nagyság, forma) – középhatalom, hadászat
- Térszíni (domborzati) változatosság – eredet
- Földrajzi egység – földrajzi harmónia, miliő
- Duna, Tisza, Dnyeszter (Bug) és Fekete-tenger – a románság területi kiterjedésének természetes határai
- Kárpátok – a román terület centruma, átjárható, összeköt, nem elválaszt
- Duna – az „európai” kötődés földrajzi motívuma, összeköt és nem elválaszt
- Fekete-tenger – gazdasági és geostratégiai kapocs, fordítótálca

Társadalomföldrajz:

- Civilizáció, kultúra – „európai” ország
- Latinitás – európai ősök és rokonok
- Görög-keleti vallás – hasonló (empatikus) szomszédság, nem muzulmán
- Népeségszám – középhatalom
- Etnikai egység – nemzetállam

A *második modell (b)* felállítását a román geopolitikai gondolkodásban végig tapasztalható sajátos funkcióbeli *kettősség* indokolja, amely egyrészt az ország *nemzetközi* (külpolitikai) törekvéseivel, másrészt *nemzeti* (belpolitikai) egységével, nemzetállami létével összefüggésben értelmezhető. Az egyes funkciók vagy kategóriák természetesen nem mindig különíthetők el tisztán, például a latinitás vagy a földrajzilag egységes, oszthatatlan nemzetállam fogalma ugyanúgy hordozhat kül- és belpolitikai jelentést, viszont ebben az esetben előző modellel történő együttes vizsgálata is szükséges lehet. Hasonlóan komplex a *vallás* geopolitikai értelmezése, amely már önmagában is felveti a geopolitika román politikai gondolkodást befolyásoló nyugatias, modernizációs elemeinek keveredését a – társadalmi fejlődést is meghatározó – görög-keleti, tradíciókövető hatások érvényesülésével.

b. A román geopolitikai érvrendszer funkció szerinti felosztása

Nemzetközi (külpolitikai):

- nemzeti egység külpolitikai megteremtése, védelme
- a béke és a „különút” geopolitikája
- integráció (NATO, Európai Unió)
- gazdasági érdekérvényesítés
- védőbástya, ütközőzóna, útkereszteződés szerep
- geostratégiai, geogazdasági kapocs
- „Európai” kapcsolódás (latinitás, vallás, nem orosz, nem Balkán)

Nemzeti (belpolitikai):

- nemzetállam
- földrajzi egység
- etnikai egység
- eredet-elmélet
- román kultúra, civilizáció

A klasszikus román geopolitikai gondolkodás sajátosságait tetten értük a rendszerváltást követő NATO-csatlakozási román *külpolitikai évrendszerben* és a jelenleg is érvényben lévő *román katonai stratégiában*, valamint az új típusú fenyegetések tükrében született *nemzeti biztonsági stratégiában*.

Az alkalmazott földrajzi évrendszer lényegét a *Duna* kereskedelmi és civilizációs összekötő szerepe, valamint a *Fekete-tenger* biztosította kedvező hadászati helyzet jelenti, különös tekintettel az Oroszországhoz és egyes FÁK-államokhoz, illetve az Irakhoz és Afganisztánhoz kapcsolódó nemzetközi (NATO, USA) terrorizmus elleni küzdelemhez képest. A földrajzi meghatározottságot sugalló utalások Románia NATO-tagságával és regionális méretekben vett meghatározó katonai erejével, az Európai Unió tagságból fakadó presztízsével, valamint intenzív nemzetközi katonai szerepvállalásával párosulnak, ami végső soron, koncepcionálisan, egy térségbeli román vezetőszerp képében fejeződik ki.

A megfogalmazott elgondolások alapján úgy látszik, hogy a biztonsági kihívások közepette Románia magabiztosan mozog. A különböző geopolitikai helyzetekben jól feltalálja magát, amihez *kétségkívül hozzájárul egyrészt a földrajzi helyzete, valamint a klasszikus román geopolitikai iskola évrendszere, hagyományos elemeinek rutinszerű, újbóli elővétele*.

A kortárs román középiskolai földrajzoktatás kapcsán kitapintható mind az elméleti, mind pedig a Románia geopolitikai helyzetére, jellegzetességeire vonatkozó alkalmazott geopolitikai ismeretek oktatása. A geopolitikai jellegű utalások és tananyag különböző részleteibe illeszkednek ezzel egy szintézis-szerű, komplex geopolitikai képet állítanak fel az ország helyzetéről. A tananyagban felfedezhetők a román földrajztudomány geopolitikai irányzatának fontosabb motívumai, melyek közül legjellemzőbb a Kárpátok, a Duna és a Fekete-tenger hangsúlyozása, Románia nagysága, útkereszteződéses helyzete, valamint közép-európai státusza. Ezek a tényezők nemcsak külpolitikai értelemben, hanem például a Kárpátok centrális helyzetére és átjárhatóságára utalással a földrajzi értelemben egységes és harmonikus állam képzetében, a nemzetállami léthez kapcsolódva fejeződnek ki.

A megvizsgált középiskolai tananyag – lényegében a román geopolitikai gondolkodásra jellemzően – a geopolitika ideális államának a képzetét sugallja egy tudatos, versengő Románia képében, amely: közép-európai, de biztonsági szempontból a fekete-tengeri, délkelet-európai térséghez kötődik, annak vezető országa; középhatalom; európai jelentőségű természeti elemekkel rendelkezik; van tengeri kijárata; az európai és euro-atlanti integráció aktív szereplője; részt vesz a regionális stabilitás fenntartásában és támogatja a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelmet.

A geopolitikai tényezők – középiskolai – földrajzi oktatása összességében hozzájárul ahhoz, hogy a földrajzi ismeretekkel egyébként természetes módon párosuló hazához való kötődést egy sajátos, geopolitikai szemlélettel egészítse ki. Mivel ez az életkor érzelmileg az egyik legfogékonyabb, ezért feltételezhető, hogy az oktatott geopolitikai látásmód az ország különböző típusú szellemiségű és kulturális örökséget képviselő tagjainak gondolkodásmódját is *homogenizálja*, és egy *közös nemzettudati tényezőként* épül be a romániai társadalom szemléletébe, hazaszeretetébe, patriotizmusába.

Új tudományos eredmények

1. *Az értekezés keretében magyar nyelven közöltem és elemeztem a román geopolitikai gondolkodás földrajztudományhoz kötődő eszmetörténetének jelentősebb elméleteit, továbbá annotált irodalomjegyzék készítésével hozzájárultam a román geopolitikai iskolához kötődő szakirodalmi források megismertetéséhez.*

Bemutattam, hogy a román geopolitikai iskolát alapvetően a *román földrajztudomány* német és francia egyetemeken végzett jelentősebb képviselői, a román történetírás jeles alakjai, valamint a földrajzhoz kapcsolódó *más tudományterületek* (szociológia, néprajz, statisztika stb.) képviselői alapították meg. A különböző mélységben integrált társdiszciplínák segítségével a földrajztudományból kiinduló román *geopolitikai érvrendszer* képessé vált az ország geopolitikai helyzetének értékelésére, illetve geopolitikai szerepének és törekvéseinek meghatározására, ugyanakkor a történeti földrajzi (geotörténelmi) megközelítés révén alkalmassá vált a múltbeli folyamatok összefüggéseinek vizsgálatára, a román eredettel összefüggő történetírás téziseinek alátámasztására.

2. *A geopolitika történetének 19. századtól korunkig terjedő kronológiai feldolgozása alapján megállapítottam, hogy a román geopolitikai gondolkodást mind elméleti, mind pedig alkalmazott érvrendszerét tekintve a folyamatosság jellemzi.*

A folyamatosság a – jellemzően – *földrajzi determinista német*, valamint az ezzel alapvetően ellentétes *társadalom- és emberközpontú francia* geopolitikai iskola 19-20. századfordulón uralkodó nézeteinek román földrajzi környezetre adaptált változataiban mutatható ki. Az *elméleti* alapokat megvizsgálva sajátos módon rajzolódik ki, hogy a román geopolitikai gondolkodásban a két irányzat nem kizárja, hanem erősíti egymást. Az *alkalmazott* érvrendszereken belül lényegében a román föld és a román ember egysége, egyenrangú szerepe, ezzel összefüggésben Románia jelentősebb *természetföldrajzi tényezői*, másrészt a román *társadalmat* jellemző tulajdonságok nyilvánulnak meg.

3. *A román geopolitikai elméletek összefoglalására és csoportosítására két általánosító modellt állítottam fel, melyekben a geopolitikai konnotációkat viselő természet- és társadalomföldrajzi tényezőket, illetve nemzetközi és nemzeti funkciói szerint megkülönböztetett geopolitikai érvrendszert szemléltettem.*

Az első modell *természetföldrajzi* tényezői közé alapvetően a *Kárpátok*, a *Duna*, a *Fekete-tenger*, valamint Románia *térszíni szerkezete és útkereszteződéses helyzete* tartozik, melyek a koronként változó kül- és biztonsági környezettől függetlenül a román földrajz alapú érvrendszerek legstabilabb bázisai. A *társadalomföldrajzi* kategóriánál a románság *népességszáma*, *görög-keleti vallása és latin eredete*, *nyelvisége* hordoz geopolitikai jelentést. A *második modellben* ábrázolt geopolitikai érvek *nemzetközi* (külpolitikai) és *nemzeti* (belpolitikai) értelemben megkülönböztethető *funkciói* alapján a román geopolitikai törekvések két fő, helyenként egymást átfedő irányzata, a nemzetállami létezés és az ország külpolitikai jelentőségéhez kapcsolódó fogalomrendszere figyelhető meg.

4. *Kortárs külpolitikai dokumentumok, az érvényben lévő katonai és a nemzeti biztonsági stratégia ismertetése és elemzése során bizonyítottam azt a jelenséget, hogy napjaink román kül- és biztonságpolitikai törekvései a klasszikus román geopolitikai iskola jegyeit felhasználva meghatározó szerepet tulajdonítanak a földrajzi tényezőknek, helyzetnek.*

A törekvések és a geopolitikai helyzet hivatkozási alapjait *Románia nagysága és gazdasági potenciálja*, valamint a régióbeli és közel-keleti válságterületekhez való *földrajzi közelsége* alkotja. A fontosabb földrajzi motívumokat a *Duna* kereskedelmi és civilizációs összekötő szerepe, valamint a *Fekete-tenger* biztosította kedvező hadászati helyzet jelenti, különös tekintettel az Oroszországhoz és egyes FÁK-államokhoz, illetve az Irakhoz és Afganisztánhoz kapcsolódó nemzetközi (NATO, USA) terrorizmus elleni küzdelemhez képest. A földrajzi meghatározottságot sugalló utalások Románia NATO-tagságával és regionális méretekben vett meghatározó katonai erejével, az Európai Unió tagságból fakadó presztízsével, valamint intenzív nemzetközi katonai szerepvállalásával párosulnak, ami végső soron, koncepcionálisan, egy térségbeli román vezetőszerp képében fejeződik ki.

5. *Rámutattam arra a jelenségre, hogy a kortárs román középiskolai földrajzi tananyag a modern politikai földrajzi és geopolitika-elméleti ismereteket a klasszikus román geopolitikai iskola tanaival elegyíti, ezzel a román földrajzi környezet megismerésével együtt kiváltja a geopolitikai szemléletmód nemzettudati beágyazódását.*

A klasszikus román geopolitikai gondolkodás érvkészletéből leghangsúlyosabban a Kárpátok, a Duna és más folyók, illetve a Fekete-tenger, valamint Románia nagysága, útkereszteződéses és közép-európai státusza jelenik meg. Ezek a tényezők nemcsak külpolitikai (NATO- és EU-csatlakozás) értelemben, hanem például a Kárpátok centrális helyzetére és átjárhatóságára való utalással a földrajzi értelemben *egységes és harmonikus állam* képzetében, a nemzetállami létező kapcsolódva fejeződnek ki. Az oktatás által a földrajzi ismeretekkel párosuló *egységes geopolitikai szemléletmód* egységes nemzettudati tényezővé is válik, így az ország különböző típusú szellemiségű, kulturális örökséget képviselő tagjainak gondolkodásmódját is jó eséllyel homogenizálja. Az értekezés során elemzett, mind a négy középiskolai osztályban használt földrajz tankönyvek, ha nem is nyíltan egyetértve, de közvetett módon mégis megjelenítve visszatükrözik a román geopolitikai iskola fontosabb motívumait, mellyel – lényegében – Romániát egy európai jelentőségű, tengeri kijáráttal rendelkező középhatalomként, az európai és euro-atlanti integráció aktív szereplőjeként és a nemzetközi biztonság letéteményeseként ábrázolja.

A kutatás eredményeinek lehetséges felhasználási területei

1. A román geopolitikai gondolkodás történetének ismerete lehetővé teszi a magyar és a román politikai földrajzi, geopolitikai koncepciók összevetését, amelynek egyik sajátosságát az adhatja, hogy a két geopolitikai iskola történetileg sok hasonlóságot és közös elméleti alapokat hordoz, viszont más, gyakran ellentétes céllal megfogalmazott érvrendszereket alkalmaz.
2. A román geopolitika eszmetörténetének feldolgozása és forrásainak összegyűjtése megalapozhatja az iskola további kutatásának az elmélyítését és talán hozzájárul a napjainkban ritkaságszámba menő magyar geopolitika-elméleti diskurzusok folytatásához.
3. A román geopolitikai elméletek háttérének elemzése hozzájárulhat a másfél milliós magyar kisebbséggel rendelkező ország külpolitikai törekvéseinek értékeléséhez, a román politikai szándékok várható irányának előrejelzéséhez.
4. A kortárs biztonságpolitikai koncepciók földrajzi meghatározottságának jellemzői beépíthetők a térségre vonatkozó biztonságpolitikai értékelésekbe, háttérelvezésekbe.
5. A geopolitikai tényező nemzettudati beágyazódásának felismerése hozzájárulhat a kétoldalú kapcsolatok eredményes továbbviteléhez, valamint a magyar és a román külpolitikai, diplomáciai álláspontok harmadik félre történő hatásának, befolyásának előzetes megítéléséhez, különös tekintettel a nemzetközi szervezetekben történő együttes részvételre.
6. Az értekezés egyes elemei háttéranyagként felhasználhatók a biztonság- és védelempolitikai képzésben, valamint közvetlenül vagy közvetett módon a hadtudományi, földrajzi és történelmi oktatásban.
7. A román tankönyvi elemzések tapasztalatai alkalmazhatók a magyar középiskolai földrajzoktatásban, illetve geopolitikai tartalmának és mélységének esetleges újragondolásában.

Irodalomjegyzék*

Román, illetve román nyelvű *hivatkozott* források:

Könyvek:

BADESCU, Ilie – DUNGACIU, Dan: Sociologia și geopolitica frontierei I-II. (A határ szociológiája és geopolitikája.) Editura Floarea Albastra, București, 1994. 354, 357 o. A határok társadalomra gyakorolt hatásait vizsgálja a geopolitika különböző összefüggéseiben (elmélet, agresszió, globalizáció stb.), illetve elemzi a különböző nyugati és román határ-felfogásokat, iskolákat.

BĂLCESCU, Nicolae: A románok Vitéz Mihály vajda idejében. 2. kiadás. Kriterion, Bukarest, 1974. 443 o. A „48-as” román nemzedék egyik jelentős személyiségének főműve azért került az irodalomjegyzékbe, mert a román geopolitikában többször megjelenő harmóniát, szépséget tükröző leírását adja Erdélynek és a Kárpátok területének (245-246. o.). (A leírásra egyébként Girando: La Transylvanie. Paris, I. 35. oldalt adja meg hivatkozással.)

BODEA, Cornelia et al. (szerk.): România. Atlas istorico-geografic. (Románia történelmi és földrajzi atlasza.) București, 1996. 157 o. Az atlasz három része: területi és közigazgatási beosztás, térképes történelmi feldolgozások (19 térkép) és egyéb (gazdaság, etnikai stb.) térképek.

BOIA, Lucian: Romania. Borderland of Europe. Reaktion Books, London, 2001. 328 o. A szerző Romániát mutatja be földrajzi sajátosságaival és mentalitásbeli jellegzetességeivel együtt, nem titkolva kritikai élű meglátásait sem a román köztudatban élő mítoszokról, a román identitás-keresés zsákutcáiról. (Eredeti mű: România. Țară de frontieră a Europei. (Románia. Európa határországa.) Humanitas, București, 2001.)

BOIA, Lucian: Történelem és mítosz a román köztudatban. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest - Kolozsvár, 1999. 368 o. A román történetírás kritikája. A történelmi – és benne a földrajzi – mítoszokról.

BRĂTESCU, C. – MIHĂILESCU, V. – RĂDULESCU, N. Al. – TUFESCU, V.: Unitatea și funcționile pământului și poporului românesc. (A román föld és nép egysége és funkciói.) Tiparul „Cartea Românească”, București, 1943. 87 o. A román geopolitikai gondolkodás,

* Az idézett és felhasznált román, illetve nyelvű források címét fordította és annotálta Tóth Sándor. A hozzáfűzött megjegyzések az adott mű egészére vagy egy-egy jellemző, témánkkal kapcsolatos részletére vonatkoznak.

iskola egyik alapműve, a magyar propaganda ellensúlyozására adták ki. Az öt tanulmány a Mehedinți-i irányvonalnak megfelelő föld és nép egységének kidomborítására épül, s ennek strukturálódik a kötet mondanivalója. A természetföldrajzi egységtől az emberföldrajzi egységig, amit kiegészít Románia gazdasági és geopolitikai funkciója.

BRĂȚIANU, Georges I.: La mer Noire. Monachii, 1969. 394 o. Benne külön fejezet a tenger történeti és politikai földrajzáról.

BRĂȚIANU, Gheorghe I.: Originile și formarea unității Românești. Prelegeri Ținute la Școala Superioară de Război. București, 1942. 359 o. (Francia nyelvű kiadása: Origines et formation de l'unité Roumaine. Institute D'histoire Universelle „N. Iorga”, București, 1943.) A szerző történelmi, geopolitikai tanulmányai, a Hadi Főiskolán is előadta őket.

CHAUPRADE, Aymeric – THUAL, François: Dicționar de geopolitică. Corint, București, 2003. 532 o. Négy fejezetből áll: 1) országok geopolitikája ABC sorrendben értékelve (Románia esetén gyakorlatilag történeti áttekintést ad, amely alapján Moldova és Erdély kérdését még problémásnak tekinti, összességében azonban az országot geopolitikailag stabilnak értékeli), 2) dinamikus geopolitikai térképek, 3) geopolitikai koncepciók és fogalmak, 4) „geopolitikusok” elméletei. A mű fordítója, Șerban Dragomirescu utószavában a könyv kapcsán párhuzamot von a román geopolitikai iskolával, illetve megemlíti annak jelentősebb képviselőit, Mehedinți, Conea, Brătianu, Golopenția nevét (tehát azokat, akik a könyvből kimaradtak – T.S. megjegyzése).

CONEA, Ion – VELCEA, Ion: Scurtă prezentare geografică a Republicii Populare Române. (A Román Népköztársaság rövid földrajzi bemutatása.) Editura Științifică, București, 1957. 191 o. „Szocialista” földrajz, de a háború előtti gondolatok és egyes ábrázolások megmaradtak.

CRISTUREANU, T.: Hotarele statice și dinamice ale României. (Románia statikus és dinamikus határai.) Atelierele „Adevărul” S.A., București, 1935. 71 o. Geopolitika-elméleti szempontból nagyon érdekes könyv, már a címe is sok mindent elárul. A könyv megírásához a Londoni Egyetemről, C. A. W. Manningtól és L. G. Robinsontól kapott segítséget.

CUCU, Mihai: Factorul geografic în acțiunile militare. (A földrajzi tényező a haditevékenységekben.) Editura Militară, București, 1981. 335 o. Katonaföldrajz hadászati szinten, kvázi geostratégia, geopolitika. A szocialista lózungokat leszámítva igen értékes munka.

DAVID, Mihai D.: Considerațiuni geopolitice asupra statului român. (Geopolitikai megfontolások a román államról.) Tipografia Alexandru Țereb, Iași, 1939. 86 o. A Iași-i Egyetem professzorának műve arról, hogy Románia egy egységes, tökéletes formájú középhatalom.

IORGA, Nicolae: Ce este Sud-Estul European. (Mi jelent a délkelet-európai.) K.n., București, 1940. 14 o. Románia Kelet-Európa és a Balkán között van nemcsak földrajzi, hanem történelmi és civilizációs okok miatt is.

IORGA, Nicolae: Chestiunea Dunării. (A Duna kérdése.) Editura Societății „Neamul Românesc”, Valenii-de-Munte, 1913. 259 o. A folyó nem elválasztja, hanem összeköti a román népet. 25 leckét tartalmaz.

IORGA, Nicolae: Chestiunea Rinului. (A Rajna kérdése.) Editura Societății „Neamul Românesc”, Valenii-de-Munte, 1912. 272 o. A folyó szerepéről a körülötte élő népek történelmében, 24 lecke.

IORGA, Nicolae: Formes Byzantines et Réalités Balcaniques. Leçons faites à la Sorbonne. Quoi Voltaire, Bucarest-Paris, 1922. 190 o. A szerző meghívott tanárként tartott előadásai (6 lecke) Párizsban.

IORGA, Nicolae: Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești. (Határok és nemzeti terek. A román vitalitás alátámasztása.) Editura Porto-Franco, Galați, 1996. 356 o. Tanulmányok, előadások gyűjteménye. Mihai Ungureanu előszava szerint Iorga, Lamprecht tanítványaként, a történelmi szociológia iskoláját képviselte, amely szerint az állam a társadalom produktuma.

IORGA, Nicolae: Istoria învățământului românesc. (A román oktatás története.) Editura Casei Școalelor, București, 1928. 350 o. Az iskola a jövő letéteményese. A szerző áttekinti a román oktatás-történet fontosabb momentumait, tanárait, és érinti a román oktatásban megnyilvánuló külföldi, nyugati hatásokat is. Kiemeli az oktatás nemzeti jellegének fontosságát.

IORGA, Nicolae: Materiale pentru o istoriologie umană. (Adalékok az ember-történetíráshoz.) Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968. 373. A cím Iorga történelmi elemző módszerére utal, amennyiben a forrásokat összeveti, bírálja, majd egy szintézist hoz létre, és ezt a tárgyalt ókori államok (Egyiptom, Mezopotámia, Kína stb.) esettanulmányaiban alkalmazza.

IORGA, Nicolae: My American lectures. State printing office, Bucharest, 1932. 191 o. A Columbia Egyetemen (New York) tartott 13 előadása Románia és román nép bemutatásának céljával.

JINGA, Victor: Probleme fundamentale ale Transilvaniei. (Erdély alapvető problémái.) Ediția a II-a. Muzeul Județean de Istorie, Brașov, 1995. 789 o. Az Erdélyre vonatkozó magyar érvek és koncepciók elutasítása. A szerző alapvetően gazdaságföldrajzos, de elemzése ennél sokkal szélesebb körű.

MÂNDRUȚ, Octavian: Geografie. Europa – România – Uniunea Europeană: probleme fundamentale. (Földrajz. Európa – Románia – Európai Unió: alapvető problémák.) Manual pentru clasa a XII-a. Corint, București, 2007. 128 o. A tankönyv irodalomjegyzékében többek között szerepel M. Foucher, J. Lévy, E. de Martonne, V. Mihăilescu, P. Claval.

MÂNDRUȚ, Octavian: Geografie. Probleme fundamentale ale lumii contemporane. (Korunk világának aktuális problémái.) Manual pentru clasa a XI-a. Corint, București, 2006. 128 o. Tankönyv, irodalomjegyzékében többek között szerepel Z. Brzezinski, P. Claval, M. Foucher, Y. Lacoste.

MÂNDRUȚ, Octavian: Geografie fizică: Pământul – planeta oamenilor. (Fizikai földrajz: A Föld – az emberek bolygója.) Manual pentru clasa a IX-a. Corint, București, 2004. 120 o. Alapvetően leíró, alapozó jellegű tankönyv az első középiskolai osztály számára.

MÂNDRUȚ, Octavian: Geografie umană. (Emberföldrajz.) Manual pentru clasa a X-a. Corint, București, 2005. 120 o. A tankönyv témaköre a magyarországi társadalomföldrajzi tananyagnak felel meg.

MEHEDINȚI, Simion: Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unelte sale. (Egy nép etnográfiai meghatározása munkáján és eszközein keresztül.) Inst. De Arte Grafice „Convorbiri Literare”, București, 1920. 31 o. Akadémiai székfoglaló. A román nép erényeinek kifejtése, egyfajta munkaföldrajz.

MEHEDINȚI, Simion: Le pays et le peuple Roumain. Considérations de géographie physique et de géographie humaine. 2e édition. K.n., București, 1930. 136 o. A román föld és nép egysége jegyében. (Portugálul is megjelent: Ciombra, 1944.) (Kritikájára lásd: Tóth J. 1939)

MEHEDINȚI, Simion: Opere complete I. 1-2. rész. (Összes művei.) Biblioteca Enciclopedică, București, 1943. 277, 337 o. Az első rész földrajztudományi, a második pedig Romániára, egységre és geopolitikai helyzetére vonatkozó írásait tartalmazza.

MEHEDINȚI, Simion: Terra. Introducere în geografie ca știință. (Terra. Bevezetés a földrajz tudományába.) Editura „Națională” Ciornei, București, 1931. 511 o. A szerző egyik legfontosabb műve. Első fele elmélet, a második pedig alkalmazott geopolitika Románia egységéről.

MEHEDINȚI, Simion: What is Transylvania? (Mi jelent Erdély?) Romanian Historical Studies, Miami Beach, Florida, 1986. 124 o. A könyv a szerző eredeti művének (Ce este Transilvania? Biblioteca Revistei Române, București, 1940.) újabb kiadása, a feléledő magyar revizionizmus ellensúlyozására jelentették meg ismét az USA-ban.

MEHEDINȚI, Simion – MIHĂILESCU, Vintilă: Mișcarea geografică în România. (A földrajzi irányzat Romániában.) SOCEC, București, 1936. 37 o. A 60 éves földrajzi társaság beszámolójára készült, benne a román földrajztudomány tíz évet átfogó eredményeinek, publikációinak összefoglalása.

MEHEDINȚI, Simion – VÂLSAN, Gheorghe: România. SOCEC, București, 1935. 355 o. Földrajz és történelem felső tagozatosok számára, az első, kimondottan emberföldrajzi és politikai földrajzinak szánt tankönyv.

MERUȚIU, V. – DEJEU, P. (szerk.): România földrajza. Középiskolai használatra. „Új Világ Lapkiadó Vállalat, Cluj-Kolozsvár, 1920. 112 o. A Romániához került Kolozsvár egyik első magyar nyelvű földrajzkönyve, amelyet Fodor Ferenc is kézbe vett. Számos konkrét kifogása mellett a szerzők geográfia-elméleti felkészültségét is megkérdőjelezte: „... az emberföldrajz nem történelem-hamisítvány, még ha politikai földrajz címet adunk is neki.” (Lásd: Fodor Földr. Közl. 1920; 94. o.)

MIHĂILESCU, Vintilă: Geografie teoretică. (Elméleti földrajz.) Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968. 254 o. Geográfiaelméleti szempontból vizsgálja a földrajz különböző dimenzióit, ember- és gazdaságföldrajzi, analitikus-szintetikus, illetve regionális-globális megközelítési módjait. Következtetésként a földrajzi elemzés elvégzésére három fázist javasol, amit leginkább a szintetikus (integráló) földrajzzal lehetne jellemezni.

MIHĂILESCU, Vintilă: Gândirea geografică românească în secolul nostru. (Századunk román földrajzi gondolkodása.) Editura Academiei Republica Socialistă România, București, 1975. 18 o. Akadémiai székfoglaló Mehedinți és Vălsan munkásságáról. Pozitív értelmű értékelés, nem tagadja meg a régieket.

MIHĂILESCU, Vintilă: România. Geografie fizică. (Románia. Fizikai földrajz.) Ateliere Grafice SOCEC & Co., S.A., București, 1936. 278 o. A szerző egyik alapműve, a bukaresti előadás-sorozatának összefoglalása. Egység, határok, genesis, a végén népességi statisztikák. Ez nem fizikai földrajz!

NEGUȚ, Silviu – BRAN, Florina (szerk.): Geografia României. (Románia földrajza.) Meteor Press, București, 2005. 292 o. A négy nagy fejezet a középiskolás tananyag alapul, 1342 feleletválasztós kérdést tartalmaz. A tesztgyűjteményt felsőoktatási intézmények földrajz-, illetve gazdaságtudományi irányultságú karaira felvételiző hallgatóknak ajánlják.

PASCU, Ștefan: Mit jelent Erdély? Az erdélyi civilizáció a román civilizáció keretében.

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984. 258 o. Megírását Ceaușescu ihlette. Erdély a történelmi materializmus szerint is Romániához tartozik, a román civilizáció része.

PETRE, Lucian: Spațiul istoric și etnic românesc I. (A román történelmi és etnikai tér.) Editura Militară, București, 1992. 2. kiadás. (1. kiadás éve 1940.) A 20-as 30-as éveket jellemző történelem-felfogás.

POPP, Nicolae M.: Transnistria. Încercare de monografie regională. (Transznyisztria. Egy regionális monográfia-kísérlet.) K.n., București, 1943. 207 o. Ez a régió általában kiesik az érdeklődési területek fő áramlatából. A szerző egyébként a periférikus országrészekre lehetett specializál(ód)va, mert írt a jugoszláviai, bánági, krajnai, máramarosi román lakosság helyzetéről is.

SIMIONESCU, Ion: Lecturi geografice. (Földrajzi előadások.) Casa Școalelor, București, 1923. 140 o. A könyv a tudományos népszerűsítés keretében jelent meg. A szerző stílusa jól vegyíti a földrajz megkedveltetését az ország és népe bemutatásával.

SIMIONESCU, Ion: Țara noastră. Natură. Oameni. Muncă. (A mi hazánk. Természet. Emberek. Munka.) Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II.”, București, 1937. 513 o. Románia, illetve a román társadalom szinte minden területét (gazdaság, iskola, földterület stb.) átfogó elemzés a „sokat szenvedett román nép” iránti tisztelet jegyében. A szerző ekkor a Iași-i Egyetem professzora volt. Köszönet de Martonnak az objektív kutató munkájáért.

SIMIONESCU, Ion:

I. Între Dunărea și Mare. (A Duna és a Tenger között.) 1939. 121 o.

II. În lungul graniței. (Végig a határok mentén.) 1939. 147 o.

III. Printre dealuri și prin cîmpie. (A dombok között és az alföldön át.) 1941. 211 o.

IV. Prin munții noștri. (A hegyeinken át.) 1943. 235 o.

(Mind) Editura Cartea Românească, București. Elbeszélő jellegű földrajzi leírások a romániai tájak szépségét méltató igen szenvedélyes hangvételben és szép képekkel.

TUFESCU, Victor – GIURCĂNEANU, Claudiu – BANU, Aurel: Az RNK földrajza. Állami Tanügyi és Pedagógiai Kiadó, București, 1958. Tankönyv a 11. osztályosok számára, alapvetően természetföldrajz, ám az „útkereszteződés” jelleget kihangsúlyozzák.

VASILE-OZUNU, Mihail – OTU, Petre: Români în bătălia de la Stalingrad. (Románok a Sztálingrádi Csatában). Editura Ion Cristoiu, București, 1999. 299 o. Geopolitikai és diplomáciatörténeti utalásokkal gazdagított hadtörténet a román katona becsületének megvédésére.

VÂLSAN, George: Cetatea de muniți. (Sziklavár.) Casa școalelor, București, é.n. 65 o. Benne két tanulmány: Transilvania în cadrul unitar al pământului și statului român. (Erdély az egységes román föld és állam keretében.) és Carpații în România de azi. (A Kárpátok a mai Romániában.) A bécsi döntés következtében adták ki, ugyanaz a kiadó nyomtatta német és olasz, illetve francia és német nyelven. A szerző tagadja a természetföldrajzi érvelést. A második tanulmányt 1920. május 7-én adta elő egy konferencián, a Kolozsvári Egyetemen.

VÂLSAN, George: Cîmpia Română. (A Román-alföld.) Ateliere geografice SOCEC&Co., Societate anonimă, București, 1915. 260 o. A szerző doktori disszertációja, az első hazai (romániai) földrajzi értekezés. Leíró földrajz és geológia.

VÂLSAN, George: Conștiința națională și geografie. (A nemzettudat és a földrajz.) Ed. Revistei Satul și Școala, Cluj, 1937. 51 o. A nemzettudatot a földrajz ismeretéből kiindulva lehet a legjobban kialakítani.

VÂLSAN, George: O Știință Nouă. Etnografia. (Új tudomány. Az etnográfia.) Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1927. Nemcsak új tudomány, de tanítani is kell a földrajz és a történelem mellett. A román népnek ez sokat jelent, hozzájárul az egységes román nemzettudathoz.

Tanulmányok, folyóiratcikkek, egyéb források:

BĂHNĂREANU, Cristian: Strategia de Securitate Națională a României – o nouă viziune europeană și euro-atlantică. Impact Strategic, 2006/3. 76-78. o. A szerző az új (2006) nemzeti biztonsági stratégiát foglalja össze és méltatja. (A folyóirat honlapja: http://impactstrategic.unap.ro/reviste/cup_20.html)

[BRĂȚIANU, Gheorghe I. et al.]: Cuvânt înainte. (Előszó.) Geopolitica și geoistoria. 1941/1. 3-11. o. A szerkesztőség előszava a román geopolitikai gondolkodás előmozdítására. Románia európai szükségszerűség, a románok pedig geopolitikusoknak születtek.

BRĂȚIANU, Gheorghe I.: Geopolitica, factor educativ și național. (A geopolitika mint oktatási és nemzeti tényező.) Geopolitica și geoistoria. 1941/1. 13-17. o. A geopolitikát tanítani kell a társadalomnak, mert csak így érti meg a Románia körül zajló folyamatokat.

CANARACHE, Ana – BREBAN, Vasile: Mic dicționar al limbii Române. (Kis román értelmező szótár.) Editura Științifică, București, 1974. 848 o.

CONEA, Ion: O știință nouă. (Új tudomány.) In: Ion Conea – Anton Golopenția – M. Popa-Vereș: Geopolitica. (A geopolitika.) Editura Ramuri Craiova, 1939. 1-97. o. Conea írását, amelyben a geopolitika új tudománnyá történő előlépését kezdeményezi, ebben a kötetben is kiadták. (Először a Sociologie Românească c. folyóiratban jelent meg: Ion Conea: O știință nouă. 1937/9-10. 385-418. o.)

CONEA, Ion: Transilvania, inima pământului și statului românesc. (Erdély – a román föld és állam szíve.) Geopolitica și geoistoria. 1941/1. 18-34. o. A cím elárulja a mondanivaló lényegét.

CUCU, Vasile S.: The Danube – a geographical axis of Central and South-Eastern Europe. Revue Roumaine de Géographie 1996/Tome 113-118. o. A Duna geotörténelmi, geopolitikai szerepéről.

DEICĂ, Petre: Dezvoltarea geografiei umane și economice. (Az ember- és gazdaságföldrajz fejlődése.) In: Lucian Badea et al. (szerk.): Geografia României I. Geografie fizică. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983. 41-45. o. Geográfiatörténet.

DEICĂ, Petre: Fondatorii geografiei moderne românești. (A modern román geográfia megalapítói. In: Lucian Badea et al. (szerk.): Geografia României I. Geografie fizică. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983. 32-37. o. Rövid életrajzi és szakirodalmi áttekintés Mehedinți és néhány kollégájáról.

DEICĂ, Petre: Le sens géopolitique du „Bassin Carpatique”. Revue Roumaine de Géographie 1999-2000/45-52. o. A magyarokban még mindig él a Kárpát-medence geopolitikai jelentése, jelentősége.

DEICĂ, Petre – ALEXANDRESCU, Valeria: Romania's geopolitical position within the present international context. Revue Roumaine de Géographie 1997/Tome 33-40. o. Romániát ismét különböző geopolitikai nyomások érik, ami a történelmi rendeltetése és a földrajzi helyzete közti dilemmát éleszti újjá.

GOLOPENȚIA, Anton: Contribuția științelor sociale la conducerea politicii externe. (A társadalomtudományok hozzájárulása a külpolitikai vonalvezetéshez.) In: Ion Conea – Anton Golopenția – M. Popa-Vereș: Geopolitica. Editura Ramuri Craiova, 1939. 108-118. o. Egy ország értékelésénél komplexen kell vizsgálni és értelmezni a különböző jellemzőket.

GOLOPENȚIA, Anton: Însumare cu privire la definirea preocupării ce poartă numele de Geopolitică. (Összefoglalás a geopolitikai elnevezést viselő tevékenységek definiálására vonatkozóan.) In: Ion Conea – Anton Golopenția – M. Popa-Vereș: Geopolitica. Editura Ramuri Craiova, 1939. 98-107. o. Geopolitikai fogalomösszesítés a nyugati elméletekből kiindulva.

GOLOPENȚIA, Anton: Populația teritoriilor românești desprinse în 1940. (Az 1940-ben elszakított román területek lakossága.) Geopolitica și geoistoria. 1941/1. 35-49. o. Az elszakított országrészek lakosságának a fele román volt, és összességében több román került más országhoz, mint amennyi nem román Romániához. (Észak-Bukovina és Besszarábia 1940. június 28-án, Észak-Erdély augusztus 30-án, Dél-Dobruzsza pedig szeptember 7-én került el Romániától. – T.S. megjegyzése.)

HERBST, Constantin – RĂDULESCU, Ion: Istoria dezvoltării geografiei în România. In: Gherasimov, I. P. et al.: Monografia geografică A Republicii Populare Române I-II. Editura Academiei RPR, București, 1960. I. 15-62. o. Geográfia történeti összefoglalás.

IANCU, Mihai: Așezarea geografică, suprafața și granițele de stat ale R.P. Române. (In: Gherasimov, I. P. et al.: Monografia geografică A Republicii Populare Române I-II. Editura Academiei RPR, București, 1960. I. 12-14. o. Az útkereszteződésre épül, azonban a baráti országok szomszédsága biztosítja a békét, biztonságot.

IANCU, Mihai: Poziția geografică a R.P.R. și granițele. In: [Iancu Mihai et al.:] Geografia fizică a R.P.R. Institutul de Cercetări Geografice al R.P.R., Ministerul Învățământului, h.n., 1955. 8-28. o. A szerző a háború előtti módszerrel határnyomás jellegű együtthatókat is számol.

ILIE, Adrian: Strategia insecurității naționale. (A nemzeti bizonytalanság stratégiája.) Curierul Național, 2006. március 10. A frissen elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia körüli véleményekről.

MAC, Ion: Specificul spațiului geografic românesc. (A román földrajzi tér sajátossága.) Studia. Universitatis Babeș-Bolyai. Geographia. 1990/1. 3-8. o. Milyen szép is ez a Románia, amelynek részei „biztosítják az optimális egységet és funkcionalitást”.

MEHEDINȚI Simion: Pentru biserica noastră. (Egyházunkért.) In: U.ő: Către nouă generație. Biserica – școala – armata – tineretul. (Egy új generáció felé. Egyház – iskola – haderő – ifjúság.) Ateliere geografice SOCEC&Co., Soc. Anon., București, 1923. 29-75. o. A vallás fontos, hiszen a román lelkeség és egység egyik tényezője. Az esszékötet (348 o.) a szerző elképzeléseinek összefoglalása egy új román generáció építéséről. Címe önmagáért beszél.

MEHEDINȚI, Simion: România în marginea continentului; o problemă de geopolitică Românească și Europeană. (Románia a kontinens peremén; Románia és Európa geopolitikai problémája.) Geopolitica și geoistoria. 1941/1. 59-66. o. Speciális helyzetéből adódóan Oroszországot Románia képes feltartani.

MEHEDINȚI Simion: Semnele renașterei noastre. (Újjászületésünk jelei.) In: U.ő: Către nouă generație. Biserica – școala – armata – tineretul. Ateliere geografice SOCEC&Co., Soc. Anon., București, 1923. 309-321. o. Az előadás 1913-ban hangzott el Iași-i Nemzeti Színházban a Román Ortodox Társaság kongresszusán. Arról, hogy a román újjászületésnek a nyelv, a népzene, az építészet és a vallás nagyon fontos elemei.

MIHĂILESCU, Vintilă: Considérations Géographiques. In: Vulpe, Radu – Mihăilescu, Vintilă – Manuila, Sabin – Arbore, Al. P.: La Dobroudja. Academia Română, Bucharest, 1938. 7-33. o. Dobrudzsa szerepéről és értékéről, ami Romániának egy funkcionális kapcsolatot biztosít a Fekete-tengerrel.

MORARIU, Tiberiu – HERBST, Constantin – RĂDULESCU, Ion: Realizări în știința geografică R.P.R. în perioada 1947-1957. (A földrajztudományok eredményei az utóbbi tíz évben az R.N.K.-ban.) In: Institutul de Cercetări Geografice al R.P.R. (ö.áll.): Editura Științifică, București, 1958. 7-35. o. Rövid román földrajztörténet után a szovjet éra okozta szervezeti, tudománypolitikai változások összefoglalása.

OTU, Petre: Studiul geopoliticii la Școala Superioară de Război. (A geopolitika stúdiuma a Hadi Főiskolán). Revista de Istorie Militară 1995/6. 22-24. o. A geopolitika tantárgy volt a két világháború közötti években a katonatiszt képzésben. A tanulmány a fontosabb oktatott elméletekből válogat.

PAPIU, Ilarian: Emlékirat. Ellenpontok 1982/6. In: Tóth Károly Antal (szerk.): Ellenpontok. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000. 233-242. o. Az egyesült fejedelemségek geopolitikai helyzet-elemzése és a követendő stratégia ajánlása Cuza fejedelemnek.

PENTELESCU, Aurel: Zona Mării Negre în viziunea lui Gheorghe I. Brătianu. (A fekete-tengeri zóna, ahogy Gheorghe I. Brătianu látta.) Revista de Istorie Militară 1997/5-6. 51-55. o. A történész geopolitikai nézetei a „fordítótálcáról”.

POP, Grigor. P.: Geografia umană la universitatea din Cluj, în perioada 1919-1994 (I). (Emberföldrajz a Kolozsvári Egyetemen 1919-1994 között.) Studia. Universitatis Babeş-Bolyai. Geographia. 1994/2. 3-17. o. Az egyetem földrajzi tanszékéről, benne többek között Válsán és Conea tevékenységéről.

POPA-VEREŞ, M.: Cedările noastre teritoriale. Dezorganizarea economiei transporturilor. (Területi veszteségeink. A gazdasági szállítási rendszer szétesése.) Geopolitica și geoistoria. 1941/1. 50-58. o. A szerző azt nehezményezi, hogy országa háború eleji szétesésével a gazdasági és közlekedési hálózata is szétesett, ami meggátolja a Haushofer-elmélet szerinti ideális élettér létezését, ami Nagy-Románia esetében még létezett.

POPA-VEREŞ, M.: Schemă, privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naționale. (Útmutató a nemzeti érdekek szempontjából végzett geopolitikai kutatásokhoz.) In: Ion Conea – Anton Golopenția – M. Popa-Vereş: Geopolitica. Editura Ramuri Craiova, 1939. 119-133. o. A román geopolitikai gondolkodás se túl elméleti, se túl militáns ne legyen, de biztosítsa a nemzeti (külpolitikai és gazdasági) érdekek érvényesítésének az alapját.

RĂDULESCU, N. Al.: Considerațiuni geopolitice a României. (Geopolitikai megfontolások Romániáról.) Revista Geografică Româna 1940/1. 23-36. o. Románia egységét vízrajza is alátámasztja.

RĂDULESCU, N. Al.: Poziția geopolitică a României. (Románia geopolitikai helyzete.) Revista Geografică Româna 1938/1. 14-42. o. Románia nem Balkáni, hanem európai ország.

RĂDULESCU-MOTRU, Constantin: A román nép pszichológiája. In: Pászka Imre: Román eszmetörténet 1866-1945. Aetas – Századvég, h.n., 1994. 111-123. o. A fiatal román nemzeti pszichének fontos a földrajzi kötődés.

STRATEGIA de Securitate Națională a României. (Románia Nemzeti Biztonsági Stratégiája.) www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf (2006. augusztus 1.)

STRATEGIA Militară a României. (Románia Katonai Stratégiája.) www.mapn.ro/strategiamilitara/index.htm (2009. január 2.)

ȘANDRU, Ion – CUCU, Vasile: Cercetarea și învățămîntului geografic în lumina documentelor congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român. (A földrajz kutatása és tanítása a Román Kommunista Párt XII. kongresszusán született dokumentumok fényében.) Terra. 1979/4. 3-6. o. Ceaușescu számít a földrajzra!

VELCEA, Valeria – BADEA, Lucian: O propunere de regionare fizico-geografică a teritoriului României. (Javaslat Románia területének tájféldrajzi beosztására.) Terra. 1979/3. 12-15. o. Figyelembe kell venni a dinamikai változásokat.

VLAD, Sorina: Revista Geografică Română – moment important al publicisticii geografice. (A Revista Geografică Română – a földrajzi publicisztika jelentős szakasza.) Analele. Universităţii de Vest din Timişoara. 1995. 9-15. o. A folyóirat életéről, munkatársairól, köztük az általunk tárgyalt geográfusokról is. A folyóirat cikkeit téma szerint is csoportosítja.

Román, illetve román nyelvű *felhasznált* források:

Könyvek:

ALEXANDRESCU, Sorin: Paradoxul român. (A román paradoxon.) Editura Univers, Bucureşti, 1998. A román kultúra jellegét az határozza meg, hogy Románia mindig is egy nagy kereszteződése volt Közép- és Kelet-Európának, illetve a Balkánnak, valamint a latin, a szláv és a magyar hatásoknak.

ANTIPA, Grigore: Chestiunea Dunării. (A Duna kérdése.) Cultura Naţională, Bucureşti, 1924. A Duna komplexitásának földrajzi, gazdasági, jogi, pénzügyi és politikai vonatkozásait mutatja be. A szerző földművelésügyi miniszter volt. 37 o.

ANTIPA, Grigore: Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice. (A Duna, valamint tudományos, gazdasági és politikai problémái.) Librările „Cartea Românească” și Pavel Suru, Bucureşti, 1921. A Chestiunea Dunării rövidebb változata. 191 o.

ANTONESCU, Ion: Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor. (A románok. Eredetük, múltjuk, áldozataik és jogaik.) Editura CLIO, Bucureşti, 1990. 111 o. Történelem sok geopolitikai, történeti földrajzi (geotörténelmi) érveléssel.

BADEA, Lucian et al. (szerk.): Geografia României I-IV. (Románia Földrajza.) Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1983, 1984, 1987, 1992. (utóbbi kiadója már Editura Academiei Române) 662, 543, 655, 579 o.

BOGZA, Geo: Tablou geografic. (Földrajzi kép.) Editura tineretului, Bucureşti, 1954. 61 o. Népszerűsítő jellegű kiadvány. Románia az európai kontinensen, Kelet-Nyugat, Észak-Dél között fekszik. Harmonikus egysége a hegyeknek, domboknak, vizeknek és síkságoknak.

BRĂTIANU, Constantin I.: Însemnătatea Chartei Țării pentru Stabilirea Regimului Cadastral în România. (Az országtérkép jelentősége Románia katasztrális rendszerének felállításában.) Bucureşti, 1901. 42 o. A szerző a haderőt is bevonná a térképkészítésbe.

BRĂȚIANU, Constantin I.: Însemnătatea Chartei Țării pentru apărarea națională. (Az országtérkép jelentősége a nemzetvédelem számára.) București, 1902. 54 o. Térképek kellenek a hadakozáshoz, használatukat pedig oktatni kell.

BRĂȚIANU, Constantin I.: Însemnătatea istoriei naționale din punctul de vedere militar. (A nemzeti történelem jelentősége katonai nézőpontból.) București, 1905. 47 o. A tábornok, geodéta, topográfus (1844-1910) akadémiai székfoglalója, aki a román katonai és civil térképészet kiemelkedő személyisége volt.

BRĂȚIANU, Constantin I.: [Románia régi térképei]. k.n., București, 1906. 13 térk.

CANTEMIR, Dimitrie: Moldova leírása. Kriterion, Bukarest, 1973. 223 o. Az elsők között számon tartott román történelem-földrajz könyv, amelyet a fejedelem 1716-ban írt.

CEAUȘESCU, Ilie: From the Dacian State to Socialist Romania. Military Publishing House, București, 1985. 211 o. Románia „2000 éves csodálatos” történelme.

CEAUȘESCU, Ilie : Independența poporului român. (A román nép függetlensége.) Editura Militară, București, 1986. 365 o. Románia függetlenségének szükségszerűségéről, ami a román kül- és belpolitika lényegét képezi.

CEAUȘESCU, Ilie: Transilvania. Străvechi pămînt românesc. 207 o. (Erdély. Ősi román föld.) Editura Militară, București, 1988. 2. kiadás. „A mai dinamikus és prosperáló, egységes területen létező Románia [...] bármikor kész alapvető érdekei megvédésére.”

CEAUȘESCU, Nicolae: Contribuția României la realizarea unui sistem trainic de securitate și cooperare în Europa. (Románia hozzájárulása a tartós biztonsági és együttműködési rendszerhez Európában.) Editura Politică, București, 1979. 215 o. Románia szerint mindenkinek mindenkivel együtt kell működni politikai hovatartozástól függetlenül.

CEAUȘESCU, Nicolae: Făruirea statului național unitar român. (Az egységes nemzeti román állam megteremtése.) Editura Politică, București, 1983. 141 o. A szokásos román történelem szocialista szemüvegen át, a végén a szintén szokásos „függetlenség megvédése”.

CEAUȘESCU, Nicolae: Románia nemzetközi politikája – az összes népekkel való béke, barátság és együttműködés politikája. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 269 o. Románia cselekvően vesz részt a nemzetközi problémák megoldásában is.

CHIPER, Aurel (szerk.): Studii social-politice asupra fenomenului militar contemporan. (Társadalompolitikai tanulmányok a katonaság aktuális jelenségeiről.) Editura Militară, București, 1979. 192 o. A román külpolitika, haderő és társadalom összefüggéseiről.

CIOLAN, I.N. – DIACONESCU, Em. – APOLZAN, P.N. – RADU, D.: Geografia României pentru clasa VI-a primară. (România földrajza a 6. osztályosoknak.) Editura „Națională-Ciornei” S.A.R., București, é.n. 92 o.

COCEA, Pompei – DAN, Rodica-Ana – MARC, Dumitru – BENA, Nicolae: Geografie. (Földrajz.) Manual pentru clasa a X-a. Editura Sigma, București, 2005. Napjaink egyik 10. osztályos földrajzkönyve. Mindjárt a legelső oldalon Mehedinți tevékenységének méltatása és 1928-as, 4. osztályos könyvének a képe található.

COMAN, Ion et al.: Concepția politico-militară a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind apărarea independenței patriei noastre socialiste. (Nicolae Ceaușescu elvtárs katonapolitikai koncepciója szocialista hazánk függetlenségének megvédésére.) Editura Militară, București, 1983. 362 o. Erre az időszakra jellemző mű, fő cél a SZU elleni védelem.

CONEA, Ion: L'unità geopolitica dello stato romeno. Associazione „Amizia Italo-Romeno”, București, 1940. 32 o. „A tegnapi Magyarország nem, de a mai Románia geopolitikai egység.”

CONSTANTINESCU, Al. C. – DONA, H.: La République Populaire Roumaine. București, 1948. 64 o. Az ország szocialista hangvétellő bemutatása, útkereszteződés jellegének hangsúlyozásával.

DRĂGAN, Josif Constantin: Istoria Romanilor. (A románok története.) Editura Europa Nova, București, 1993. 335 o. Román történelem, a szocializmusnak már csak négy oldal jutott.

FILITTI, Ioan D.: Politica externă a României și atitudinea ei în conflictul european. (Románia külpolitikája, valamint hozzáállása az európai konfliktushoz.) București, 1915. 87 o. Amennyiben szükséges, Romániának a semlegesség helyett inkább Németország mellé kellene állnia, mert a német „magasabb civilizáció”.

GHEORGHE, Florian – POPESCU, Mihai – ROTARU, Ion: Prezențe militare în știința și cultura românească. (Katonák a román tudományban és kultúrában.) Editura Militară, București, 1982. 303 o. A nem (csak) katonai tudományos témákkal foglalkozó katonák tevékenysége, művei összefoglalása.

GHEORGIU, N. – SIMIONESCU, I.: România. Curs inferior. Editura „Cartea Românească”, București, 1942. 260 o. Alsó tagozatos földrajztankönyv.

GHERASIMOV, I. P. et al.: Monografia geografică A Republicii Populare Române I-II. (A Román Népköztársaság földrajzi monográfiája.) Editura Academiei RPR, București, 1960. 744, 512 o. Szovjet földrajzosokkal koprodukcióban készített vaskos mű. Az első kötetben

Románia természetföldrajza, földrajztudománya és -története, a másodikban „gazdaságföldrajz mint a szocializmus építésének új diszciplínája”. Azért szépen hozza a háború előtti román földrajzozokat, de a geopolitikáról nincs említés. Az alaplívek közé sorolom.

GRIGORAȘ, Iulian: Politica de securitate a României în secolul XXI. (Románia biztonságpolitikája a 21. században.) Záródolgozat. ZMNE, Budapest, 2004. Gyakrolatilag a katonai és a biztonsági stratégia összefoglalása, elemzése. 65 o.

IANOVICI, Virgil – MIHĂILESCU, Vintilă – BADEA, Lucian (szerk.): Geografia Văii Dunării Românești I-II. (A romániai Duna-medence földrajza.) Ed. Academiei RSR, 1969. 784 o., 7 térk. Duna-monográfia. A folyó romániai szakasza organikus egységet képez az azt körülvevő környezettel.

IORGA, Nicolae: Istoria armatei române. I. (A román haderő története.) Editura Societății „Neamul Românesc”, Valenii-de-Munte, 1910. 427 o. A 1599-ig tartó kötetben kiemelten foglalkozik az átkelőhelyek, átjárók (vaduri) jelentőségével. Román hadtörténészek is szoktak rá e tekintetben hivatkozni.

IORGA, Nicolae: Istoria Românilor pentru clasa a IV-a și a VIII-a secundară. (A románok története 4. és 8. felső évfolyamok számára.) Editura Societății „Neamul Românesc”, Valeni-de-Munte, 1910. 413 o. Tankönyv, benne földrajz, történelem, irodalom.

MANUILA, Sabin: Mișcarea populației României în anul 1942. (Románia lakosságának változása 1942-ben.) Editura Institutului Central de Statistică, București, é.n. Csonka-Románia népessége, egészségügye, illetve a repatrizáció helyzete.

MANUILA, Sabin – GEORGESCU, D. C.: Populația României. (Románia lakossága.) Imprimeria Națională, București, 1938. 311 o. Az 1930. évi népszámlálás összesített adatai táblázatos formában.

MARTONNE, Emmanuel de: Lucrări geografice despre România I-II. (Földrajzi értekezések Romániáról.) Editura Academiei Rep. Soc. România, București, 1981, 1985. 271, 253 o. Románia természetföldrajza a románbarát francia geográfustól.

MEHEDINȚI, Simion: Introducerea în studiul geografiei. (Bevezetés a földrajz stúdiumába.) Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1904. 94 o. Egyetemes földrajztörténet.

MEHEDINȚI, Simion: La Romania alla frontiera orientale dell’Eurpa. București, 1942. 30 o. Arról, hogy Románia mindig is milyen jelentős térség volt Európa számára. (Franciául 1942, németül 1941.)

MEHEDINȚI, Simion: România. SOCEC, București, é.n. 414 o. Földrajz és történelem 4. felső tagozatosok számára.

MEHEDINȚI, Simion: România și țările locuite de români. (Románia és a románok lakta országok.) Editura Librăriei Leon Alcalay, București, é.n. 74 o. Az I. világháború előtti munka a – jelentős számú – külföldi románság létszámát, helyzetét elemzi.

MIHĂILESCU, Vintilă – PAPATĂNASE, Elena – MARINEANU, Gheorghe: Fizikai földrajz és a déli világrészek földrajza. Állami Tanügyi és Pedagógiai Kiadó, București, 1959. 183 o. Tankönyv az 5. osztályosok számára.

MORARIU, Tiberiu – VELCEA, Valeria: Principii și metode de cercetare în geografia fizică. (Kutatási alapelvek és módszerek a fizikai földrajzban.) Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971. 284 o. A földrajznak nagy felelőssége van az ország átalakításában. A szerzők a regionális földrajzi értékelés irányába tesznek javaslatot.

OLTEANU, Constantin: Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români. (Adalékok a haderő koncepcióinak a románok viszonyának történő kutatásához.) Editura Militară, București, 1979. 528 o. A román haderő története és társadalmi szerepe a dák időktől kezdődően.

OLTEANU, Constantin et al. (szerk.): Cronica participării Armatei Române la războiul pentru independența. (A román haderő függetlenségi háborúban való részvételének krónikája.) Editura Militară, București, 1977. 436 o. Had- és diplomáciatörténet napról-napra, 1877-78.

OPREANU, Sabin: Țara noastră – România. (Hazánk – Románia.) Astra, Dacia Traiană, Sibiu, 1933. 88 o. „A mi országunk a térség legjobbika.”

POPESCU, Mihail: Sinteză din Istoria Românilor și Geografia României și Țărilor vecine și Instrucția Civilă. (A románok történetének, Románia és a szomszédos országok földrajzának, valamint a közoktatás összefoglalása.) Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940. 143 o. Érettségire készülőknek, egyfajta összefoglalása a korabeli nézeteknek.

POPESCU-PUȚURI, Ion – CALAFETEANU, Ion (szerk.): Din cronică relațiilor poporului român cu popoarele vecine. (A román és a szomszédos népek kapcsolatainak krónikájából.) Editura Militară, București, 1984. 569 o. Ez a térség egy földrajzi, politikai és kulturális egységet képez, az itt élő népek történelme össze van kötve.

POPESCU-SPINENI, Marin: România în istoria cartografiei pînă la 1600 I-II. (România a kartográfia történetében 1600-ig.) Imperia Națională, București, 1938. 179, 55 o. Annak jegyében, hogy a román föld mindig is jelentős volt, ezért sok térkép készült róla a világban. A második részben egyébként szép, jó minőségű régi térképek az i.e. 600-as évektől.

POPESCU-VOITEȘTI, I.: Petrolul Românesc. (A román olaj.) Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943. 125 o. „Sajnos” nem geopolitikai, „csak” természetföldrajz és geológia.

POPESCU-VOITEȘTI, I.: Sarea Regiunilor Carpatice Românești. (A Romániai Kárpátok sója.) Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943. 74 o. Az előzőhöz hasonló, leíró jellegű írás.

RĂDULESCU-ZONER, Șerban: Dunărea, Marea Neagră și Puterile centrale 1878-1898. (A Duna, a Fekete-tenger és a központi hatalmak 1878-1898 között.) Editura Dacia, Cluj Napoca, 1982. 173 o. Románia fontos elhelyezkedéséről, ahol Anglia hídfőt akart India felé, Oroszország az egész tengert akarta, Bécs pedig a Duna ellenőrzését és nagyobb balkáni befolyást.

RICK, I.: Geografia României în legătură cu țările vecine. (Románia földrajza a szomszéd országok viszonylatában.) Tipografia Gutenberg, Iași, 1938. 97 o. Az egyetem professzora által készített jegyzet. Rövid, lényegre törő.

SAVU, Al. Gh. (szerk.): Armata și societatea românească. (A haderő és a román társadalom.) Editura Militară, București, 1980. 429 o. Romániának adott fekvése révén szüksége van jó haderőre, amit a társadalom is támogat. Benne egyes katonai folyóiratok feldolgozása.

SAVU, Al. Gh. (szerk.): Studii de istorie și teorie militară. (Hadtörténeti és hadtudományi tanulmányok.) Editura Militară, București, 1980. 223 o. Egyetemes katonai írások az ókortól napjainkig.

SOARE, Corneliu (szerk.): Istoria gândirii militare românești. (A román katonai gondolkodás története.) Editura Militară, București, 1974. 379 o. Nagyon jó, alapos feldolgozás.

STURDZA, Alexandre A.C.: La terre et la Race Roumaines. Librairie J. Rothschild, Paris, 1904. 727 o. A Francia Földrajzi Társaság tagjaként írta országa bemutatására. Van benne politikai földrajzi rész is, de az lényegében az ország közigazgatási területeinek leírását fedi. Földrajzon kívül történelem, kultúra, katonai képességek. A román „Európa egyik legjobban szervezett hadereje,” 207 ezer fővel.

STURDZA, Dimitrie A.: Europa, Rusia și România. Studiu etnic și politic. (Európa, Oroszország és Románia. Etnikai és politikai tanulmány.) Inst. De Arte Geografice Carol Göbl S, București, 1914. 2. kiadás. 50 o. A semlegességi politika egyenesen árulás. Harc nélkül ezt a pozíciót nem lehet fenntartani. Energiája, valamint erkölcsi és számbeli ereje adja Románia földrajzi és politikai jelentőségét. (1. kiadás 1890-ben.)

ȘTEFĂNESCU, Ștefan (szerk.): Națiunea Română. Geneza, afirmare, orizont contemporan. (A román nemzet. Genezis, megerősödés, jelenlegi kiltásások.) Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984. 685 o. Tanulmányok a román történelem folytonosságáról.

VLAHUȚĂ, A.: România pitorească. (A festői Románia.) Editura Tineretului, București, 1958. 209 o. Útleírás képekkel gazdagítva. Micsoda szép ország!

ZAHARIA, Gheorghe – BOTORAN, Constantin: Politică de apărare națională a României în contextul european interbelic (1919-1939). Románia nemzetvédelmi politikája a két háború közötti Európa összefüggésében.) Editura Militară, București, 1981. 463 o. Az időszak védelmi stratégiájáról. A végén Románia által kötött szerződések (pl. Kisantant) szövegeivel.

Tanulmányok, folyóiratcikkek, egyéb források:

CIASCAI, I.: Armata României în procesul de integrare europeană și euroatlantică. (A román haderő az európai és euroatlanti integráció folyamatában.) Revista de Istorie Militară 2001/1. 1-2. o. A haderő eredményeiről, ami fontos a pozitív nemzetközi megítéléshez.

CREȚU, Gheorghe: Dunărea în contextul politic și strategic actual. (A Duna aktuális politikai és stratégiai összefüggései.) Revista de Istorie Militară 1996/1. 10-12. o. A Duna mai is kiemelt stratégiai tényező a nyugati hatalmaknak és szervezeteknek.

CUZA, A.C. [Discursul dlui]: Chestiunea Transilvaniei în Parlamentul României. (Erdély kérdése Románia Parlamentjében.) Unstitut tipografic, Sibiu, é.n. (Cuza 1983. december 9-i beszéde az erdélyi románok kulturális és politikai érdekvédelméről, amelynek érvényesítésében egyszer majd a nemzetközi politikai helyzet megváltozása is kedvezhet.

DOGARU, Mircea: Spațiul Românesc și Europa. (A román térség és Európa.) Revista de Istorie Militară 1994/3. 21-23. o. A „csodás” nép és ország jelentőségéről Iorga szellemét idézve.

DONISĂ, Ioan: L'écologie géographique roumaine. Revue Roumaine de géographie 1999-2000. 9-17. o. A román földrajzi iskola fontosabb személyiségeinek áttekintése, méltatása.

MACUC, Mihai: Principiul naționalităților și geopolitica Balcanilor la cumpăna veacurilor XIX și XX. (Nemzetiségi elv és geopolitika a Balkánon a XIX-XX. század fordulóján.) Revista de Istorie Militară 1996/6. 39-42. o.

MARIN, Vasile: Curente și tendințe în teoria geopolitică actuală. (Áramlatok és tendenciák a mai geopolitikában.) Revista de Istorie Militară 1999/1. 44-46. o. Tanulmány a geopolitika kezdeteiről és lehetséges fejlődési irányairól.

OTU, Petre: Contextul geopolitic european la cumpăna secolelor XVI și XVII. (Az európai geopolitika összefüggései a 16-17. század fordulóján.) Revista de Istorie Militară 2000/2. 6-8. o. Geopolitikai motívumokat hoz fel arra az időszakra, amikor Vitéz Mihály egyesítette Erdélyt, Moldvát és Havasalföldet (1600).

OTU, Petre: România de la neutralitate la război. (România a semlegességtől a háborúig.) Revista de Istorie Militară 1996/5. Románia II. világháborúba való sodródása megerősíti azt a tényt, hogy az ország geopolitikai helyzete határozta meg sorsát.

POP, Adrian: Romania and the Central European Project. Central European Issues. (A Román Külügyminisztérium lapja.) 1997/1. 63-73. o. A szerző megállapítja, hogy a visegrádi együttműködés nem jól működik, de a Közép-Európai Kezdeményezés (CEI) igen, mert abban Románia is benne van. Lobbizik a CEFTA-tagságért, sőt emlegeti a revizionizmust is.

ROȘCA, Ioan: România nemzetbiztonsági és katonapolitikája, hozzájárulás a regionális és az általános európai biztonság erősítéséhez. Szakdolgozat. ZMKA, Budapest, 1996. 73 o. Különösen tanulságosak a szerző földrajzi helyzetről, a geopolitika és a geostratégia összefüggéséről – hivatkozásoktól mentesen – írt mondatai: „Tehát a geostratégiai helyzet magában foglalja lényegében a fizikai-földrajzi elemeket és ezek katonai felhasználásának művészetét. Bármilyen geopolitikai helyzet beilleszkedik egy geostratégiai környezetbe, meghatározza ez utóbbi alakulását, a politikai és földrajzi elemek kölcsönös kapcsolatban állnak egymással. Ha a geopolitikai helyzetnek nagyobb a romlandósági hányada, a geostratégiai helyzet az a stabilitási elem, amely folytonosságot kölcsönöz az államközi politikai, gazdasági, katonai és más természetű kapcsolatoknak.” (12. o.)

SĂGEATĂ, Radu: Personalități marcante în geopolitica Românească interbelică. (A két világháború közti román geopolitika markáns személyiségei.) Geographia Timisiensis 1999-2000. 247-255. o.

SEREBRIAN, Oleg: Románok Kelet és Nyugat között. Korunk 1998/10. 98-100. o. A szerző a moldovai szabadegyetem tanára. Szerinte a terület diktálja a magatartást és egy nemzet geopolitikai doktrínáját, nem pedig politikusok.

SURD, Vasile: The economic and strategical importance of hydroenergetic and navigational systems, Porțile de fier I, Porțile de fier II and the Danube – Black Sea Channel. Studia. Universitatis Babeş-Bolyai. Geographia. 1994/2. 69-72. o. A fenti infrastruktúrák (természetesen) geopolitikai értékét emeli ki.

ŞANDRU, Ion – CUCU, Vasile: Considerations on the development of geography in the Socialist Republic of Rumania. The Professional Geographer 1966/4. 219-223. o. A román geográfia-történet rövid áttekintése, amely az 1960-as román földrajzi monográfia kiadásával és a nemzetközi földrajzi uniós tagsággal fejeződik be. Jó reklámnak is felfogható.

ŞPERLEA, Florin: Germania și Mitteleuropa – trecut și prezent. (Németország és Közép-Európa – múlt és jelen.) Revista de Istorie Militară 1997/5-6. 56-59. o. Németországnak ma is geopolitikai érdekei fűződhetnek Románia NATO-tagságához. A szerző érvelésként felhasználta Conea (1944) és Rădulescu (1942) írásait is.

Nem román (nyelvű) *hivatkozott* források:

Könyvek:

BÁRDOS-FÉRTORONYI Miklós: Bevezetés a geopolitikába. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006. 254 o.

BELUSZKY Pál: Magánjelentés a (társadalom) földrajzról. Tér és Társadalom 1989/1. 49-65. o.

BELUSZKY Pál (szerk.): Magyarország történeti földrajza I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 462 o.

BERNEK Ágnes (szerk.): A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002. 435 o.

BODOR Pál: A hisztéria szükségállapota. Szabad Tér Kiadó, h.n., 1990. 350 o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Együtt vagy külön utakon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1984. 227 o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Kérdések és álkérdések. Gondolatok a csoportérdek-érvényesítés, a nemzeti önkép és a globális stratégiák összefüggéseiről. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 297 o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Kihívás és eretnenség. Adalékok a román-magyar viszony történetéhez. Kaláka Könyvek, Sepsiszentgyörgy, 1996. 111 o.

BRAUDEL, Fernand: Franciaország identitása I. Tér és történelem. Helikon, Budapest, 2003. 326 o.

CHIROT, Daniel: The origins and development of an agrarian crisis: the social history of Wallachia, 1250-1917. Xerox University Microfilms, Michigan, 1973. 237 o.

DU-NAY András: A román nép kialakulása és korai története. Mundus Kiadó, Budapest, 2004. 424 o.

FIFIELD, Russel H. – PEARCY, G. Etzel: Geopolitics in principles and practice. The Athenaeum Press, h.n., é.n. 203 o.

GORGE, Pierre (szerk.). Dictionnaire de la Géographie. Presses Universitaires de France. 1970. 447 o.

HAJDÚ-MOHAROS József: Románia tájfeldrajzi beosztása. Balaton Akadémia, Vörösberény, 1993. 178 o.

HARAI Dénes: Katonadolog? Gondolatok a katona antropológiájáról a gépesített háborúk során. Masszi Kiadó, Budapest, 2003. 176 o.

HORVÁTH Jenő: Az európai integráció története napról-napra, 1945-1995. Horváth Jenő, Budapest, 1997. 228 o.

HUNTINGTON, Samuel: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 646 o.

ILLÉS Iván: Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 362 o.

KALMÁR Gusztáv: Magyar geopolitika. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, h.n., é.n. 192 o.

KOCSIS Károly (szerk.): Délkelet-Európa térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Kossuth Kiadó, Budapest, 2005. 98 o.

MENDÖL Tibor: A földrajztudomány az ókortól napjainkig. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1999. 274 o.

MISKOLCZY Ambrus: Eszmék és téveszmék. Kritikai esszék a román múlt és jelen vitás kérdéseit tárgyaló könyvekről. Bereményi Könyvkiadó, ELTE BTK Román Filológiai Tanszék, Budapest, 1994. 233 o. (Szemléje: Kovách Géza: Egy esszékötet margójára. Limes 1996/3. 172-174. o.)

MISKOLCZY Ambrus: Románok a történeti Magyarországon. Lucidus Kiadó, Budapest, 2005. 186 o.

- MOLNÁR Jenő: Táj és társadalom. Agora-Uke, Székelyudvarhely, 2004. 209 o.
- MONKHOUSE, F. J. (szerk.): A Dictionary of Geography. 2. kiadás. The Camelot Press Ltd., London and Southampton, 1970. 344 o.
- NAGY Miklós Mihály: Kis magyar hadelmélet. Hadügy, hadelmélet, földrajz és geopolitika kapcsolata. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006. 224 o.
- PRINZ Gyula: Hat világrész földrajza. Renaissance Könyvkiadó, Budapest, 1944. 568 o.
- PRINZ Gyula: Magyarország földrajza. A magyar föld és életjelenségeinek oknyomozó leírása. Magyar Földrajzi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1914. 223 o.
- PRINZ Gyula – CHOLNOKY Jenő: Magyar földrajz. Magyarország tájrajza. Prinz Gyula – Cholnoky Jenő – Gr. Teleki Pál – Bartucz Lajos: Magyar föld, magyar faj. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é.n. I. kötet. 494 o.
- PRINZ Gyula – TELEKI Pál, Gróf: Magyar földrajz. A magyar munka földrajza. Prinz Gyula – Cholnoky Jenő – Gr. Teleki Pál – Bartucz Lajos: Magyar föld, magyar faj. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é.n. II. kötet. 442 o.
- RATZEL Frigyes: A Föld és az ember. Anthro-geographia vagy a földrajz történeti alkalmazásának alapvonalai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1887. 623 o.
- RÓNAI András: Fejezetek a politikai földrajzból. Püski Könyvesbolt, Budapest, é.n. 152 o.
- RÓNAI András: Gondolatok a politikai földrajz témaköréből. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1941. 48 o.
- RÓNAI András: A magyar gazda helye Európában. „Jövő” Nyomdászövetkezet, Budapest, é.n. 61 o.
- SETON-WATSON, R.W.: Treaty revision and The Hungarian Frontiers. Eyre and Spottishwoode, University of London, 1934. 75 o.
- SOMOGYI Endre: Magyarország és környező államainak katonai földrajza. 2. javított kiadás. Jakab M.H. Könyvnyomdai Műintézet, Budapest, 1930. 398 o.
- SOMOGYI Endre: Az országhatár katonai jelentősége különös tekintettel Csonkamagyarországra. Madách, Budapest, 1931. 30 o. (A Magyar Katonai Szemle 1931/9. számának külön melléklete.)
- TELEKI Pál: Földrajz és néprajz. A Magyar Néprajzi Társaság Propaganda-Bizottságának Kiadványai. 1. szám. Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1920. 12 o.
- TELEKI Pál: Háború és földrajzi műveltség. Pátria, h.n., 1915. 7 o.

TELEKI Pál – VARGHA György (szerk.): Modern földrajz és oktatása. „Stádium”, Budapest, 1923. 191 o.

TÓTH József: A társadalomföldrajz tudományrendszeri helye, a társadalom és természet kölcsönhatása, a társadalmi-gazdasági tér értelmezése. In: Tóth József – Vuics Tibor: Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998. 17-43. o.

TÓTH Sándor: Jelentés Erdélyből II. Magyar Füzetek könyvei, h.n. 1989. 191 o.

VIDA Péter: Magyarország és Románia. Két ország Európa színterén. Hornyánszky Viktor R.-T., Budapest, 1940. 79 o.

VOGEL Sándor: Az Euro-Atlanti integráció és a román Közép-Európa-felfogás. In.: Európai Tükör. Műhelytanulmányok. Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport kiadványa. 21. é.n. 97-108. o.

Tanulmányok, folyóiratcikkek, egyéb források:

AGNEW, John: Az államhatárokon átnyúló politikai hatalom földrajza: terület, identitás és mozgás a világpolitikában. Regio 2002/2. 3-30. o.

ARA-KOVÁCS László – TÓTH András: A kelet-közép-európai országok geostratégiája. In: Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris, Budapest, 2007. 325-342. o.

BAKK Miklós: A román alkotmány módosítása – a szerves fejlődés határpontján. Regio 2003/4. 91-104. o.

BAKK Miklós: A szétfejlődés logikája. Beszélő 2000/9-10. 36-37. o.

BARTEK Lajos: A földrajzi tényező befolyása a vallásra. Földrajzi Közlemények 1898/7. 250-254. o.

BASSIN, Mark: The two faces of geopolitics. In: Alexander B. Murphy (szerk.): Is there a politics to geopolitics? Progress in Human Geography 2004/5. 620-626. o.

BENDA Gyula: Az Annales-iskola. A kezdetektől a kritikai fordulatig. In: Benda Gyula – Szekeres István (szerk.): Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet francia változata. L'Harmattan-Atelier, Budapest, 2007. 7-21. o.

BODNÁR Lajos: A földrajz az embernevelés szolgálatában. In: Kéz Andor – Pécsi Albert (szerk.): Földrajzi Zsebkönyv 1948. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, 1948. 107-114.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Román lehetőségkeret – magyar külpolitika. Pro Minoritate 1996/3. 86. o.

BRAUDEL, Fernand: A történelem és a társadalomtudományok. A hosszú időtartam. In: Benda Gyula – Szekeres István (szerk.): Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet francia változata. L'Harmattan-Atelier, Budapest, 2007. 163-192. o.

CHOLNOKY Jenő: Brassó földrajzi Helyzete. Földrajzi Közlemények 1928/9-10. 199-212. o.

CHOLNOKY Jenő: A földrajz fejlődése az utóbbi években. In: Teleki Pál – Bezdek József – Karl János (szerk.): Zsebatlasz 1923. Magyar Földrajzi Intézet R.T., Budapest, 1923. 10-25. o.

FODOR Ferenc: A csonka magyar állam politikai földrajzi helyzete. Magyar Katonai Közlöny 1920/2. 91-96. o.

FODOR Ferenc: A földrajzi oktatás jelenlegi helyzete Magyarországon. In: Teleki Pál – Karl János – Kéz Andor (szerk.): Magyar Földrajzi Évkönyv 1927. Magyar Földrajzi Intézet R.T., Budapest, 1927. 178-199. o.

FODOR Ferenc: Meruțiu – Dejeu: Románia földrajza. Földrajzi Közlemények 1920/6-10. 91-94. o.

FODOR Ferenc: A szülőföld és honismeret helyzete külföldön és hazánkban. In: Karl János – Kéz Andor (szerk.): Magyar Földrajzi Évkönyv 1929. 140-159. o.

GARZULY József: Geopolitika. Magyar Szemle 1938. augusztus 354-361. o.

GAZDAG Ferenc: Bevezető az orosz geopolitikai szöveggyűjteményhez. In: Ljubov Siselina – Gazdag Ferenc (szerk.): Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004. 7-14. o.

GÁLDI László: Iorga. Magyar Szemle 1941. január 43-47. o.

GERASZIMOV, I. P.: A szovjet geográfia állapota és feladatai a fejlődés mai szakaszában. Földrajzi Értesítő 1956/1. 1-10. o.

HAJDÚ Zoltán: Friedrich Ratzel hatása a magyar földrajztudományban. Tér és Társadalom 1998/3. 93-104. o.

HAJDÚ-MOHAROS József: Betekintés egy szomszédos szocialista ország népesség- és gazdaságföldrajzába. Földrajzi Közlemények. 1988/3-4. 336-344. o.

HAJDÚ-MOHAROS József: Románia. In: Probáld Ferenc: Európa regionális földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2000. 492-515. o.

HAJDÚ-MOHAROS József: Természeti és történeti tájbeosztások. In: Frisnyák Sándor (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. K.n., Nyíregyháza, 1996. 249-257 o.

HÉJJA István: A környező országok biztonsági és katonai stratégiái. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2001. 123 o.

HÉJJA István (szerk.): A környező országok védelempolitikájának, katonai erőinek jellemzői. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2000. 149 o.

HOLGER Fischer: Centrum - periféria kapcsolatok a tudományban. Német-magyar földrajztudományi kapcsolatok a két világháború között. In: Nemes Nagy József: Földrajz, regionális tudomány. Regionális Tudományi Tanulmányok 2. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest, 1995. <http://geogr.elte.hu/old/REF/RTT-2hu/RTT-2hu.htm> (2009. május 15.)

HUNTINGTON, Samuel: The clash of civilizations? Foreign Affairs 1993/3. 22-28. o.

JANUÁRTÓL Románia az EU legszegényebb övezete. [szerző nélkül] Heti Világgazdaság 2006. november 27. http://hvg.hu/vilag/20061127_romania.aspx (2007. június 28.)

JUHÁSZ István: Az új értelmű román nacionalizmus. In: Hitel. Kolozsvár 1935-1944. II. kötet. 358-375. o.

KALMÁR Gusztáv: A vallás és a nyelv a geopolitikában. Pannonhalmi Szemle 1943/2. 101-110. o.

KÁNTOR Erzsébet: Románok és idegenek. Korunk 2003/1. 36-42. o. Lucian Boia: Romania. Borderland of Europe. Reaktion Books, London, 2001. 6. fejezetének bemutatása.

KRASZNAI Zoltán: Szakértelem és geopolitika. In: K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc (szerk.): Léptékváltó társadalomtörténet. Hermész Kör – Osiris, Budapest, 2003. 345-364. o.

LACOSTE, Yves: Geopolitika. In: Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt (szerk.): Geopolitikai szöveggyűjtemény. SVKI, Budapest, 1999. 486-512. o.

LÁNSZKI János - PÓDÖR Andrea: A Magyar Köztársaság környező országainak általános katonaföldrajzi értékelése. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2004. 117. o.

LENDVAI L. Ferenc: Közép-Európa mibenlétének problémája. In: Módos Péter (szerk.): Közép-európai olvasókönyv. Osiris, Budapest, 2005. 13-26. o.

LŐRINCZ D. József: A társadalomtudományok helyzete Romániában 1989 után. Regio 2000/1. 238-248. o.

MATLEY, Ian M.: Simion Mehedinți and modern Romanian geography. Professional Geographer 1985/4. 452-458. o.

MÉSZÁROS Rezső: A társadalomföldrajz és a regionális földrajz Magyarországon. Magyar Tudomány 2006/1. www.matud.iif.hu/2006-01.pdf (2009. február 18.)

MÉSZÁROS Rezső: A társadalomföldrajz belső vívódásai a 21. század elején. Földrajz Közlemények 2007/1-2. 1-10. o.

MISKOLCZY Ambrus: Iorga-paradoxonok (Az erdélyi és magyarországi románok történetéről – 1915, 1989). Tiszatáj 1991/2. 48-69. o.

MISKOLCZY Ambrus: Nemzetiség és gazdaság: Brassó város „mítosza”. Limes 1996/3. 29-44. o.

MOLNÁR Gusztáv: Románia eltévedt. Korunk 1998/10. 71-80. o. www.hhrf.org/korunk/9810/10k15.html (2009. április 1.)

NAGY Józsefné: Geografia României I. Geografia fizică. Földrajzi Közlemények. 1988/1-2. 126-128. o.

PALOTÁS Zoltán: A geopolitika mint államtudomány. Hitel 1943/2. 98-109. o.

PROBÁLD Ferenc: Megjegyzések a magyar természeti földrajz jövőképehez. Magyar Tudomány 2001/5. www.matud.iif.hu/01maj.html (2009. február 18.)

ROMÁNIA 2014-ben akar eurót. [szerző nélkül] Heti Világgazdaság, 2007. január 16. http://hvg.hu/gazdasag/20070116_euro.aspx (2007. június 28.)

RÓNAI András: Középkelet-európa politikai határait gyakorolt népnemesség mértéke. Földrajzi Közlemények 1933/7-8. 252-260. o.

SIPOS Anna Magdolna – NAGY Miklós Mihály: Földrajzoktatás a válságos évtizedekben. Magyar Pedagógia 1998/1. 41-57. o.

SZÁSZ Zsombor: Románok a békekonferencián. Magyar Szemle 1940. augusztus. 76-81. o.

TÓTH András (ifj.): Mehedinți S.: Le pays et le peuple Roumain. Századok 1939/9-10. 513-514. o.

TÓTH Zoltán, I.: Cotorea Gerontius és az erdélyi román nemzeti öntudat ébredése. In: Hitel. Kolozsvár 1935-1944. II. kötet. 341-351. o.

VARGA Gábor: Földrajzoktatás és földrajzi műhelyek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. http://5mp.eu/fajlok/vargagabor/foldrajz_tortenetele www.5mp.eu .pdf (Kézirat.) (2009. február 18.)

Nem román (nyelvű) *felhasznált* források:

Könyvek:

ANDORKA Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 785 o.

BALOGH Sándor: Geostratégiai és regionális tényezők szerepe a kelet-közép-európai országok biztonságpolitikájában. Diplomamunka. ZMNE, Budapest, 2004.

BAYER József: A politikai gondolkodás története. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 420 o.

BAYER József: A politikatudomány alapjai. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 431 o.

BAYLIS, John – WIRTZ, James – COHEN Eliot – GRAY, Colin S (szerk.): A stratégia a modern korban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. 431 o.

BECSEI József: Népegségföldrajz. Ipszilon Kiadó, Békéscsaba, 2004. 360 o.

BIHARI Mihály – POKOL Béla: Politológia. Universitas, Budapest, 1998. 442 o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Illúziókergetés vagy ismétléskényszer? Román-magyar nemzetpolitikai elgondolások és megegyezési kísérletek a XIX. században. Kriterion-Balassi, Bukarest-Budapest, 1995. 232 o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Nemzetfogalom és nemzetstratégiák. A Kossuth-emigráció és a román nemzeti törekvések kapcsolatának történetéhez. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993. 353 o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Pillanatkép. Két írás a geopolitika tárgyköréből. Nyitott könyv, Budapest, 2003. 140 o.

BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktábla. Amerika világhelsősége és geostratégiai feladatai. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. 314 o.

CHIROT, Daniel (szerk.): The Origin of Backwardness in Eastern Europe. University of California Press, Berkeley, 1989. 260 o.

CHOLNOKY, Eugen: The geographical unity of Transylvania. Society of The Hungarian Quarterly, Budapest, 1941. 8 o.

CHOLNOKY Jenő: Az emberföldrajz alapjai. Hornyánszky Viktor R.-T., Budapest, 1922. 42 o.

CHOLNOKY Jenő: Hazánk és népünk. A magyarság hajdan és most. 2. kiadás. Somló Béla Könyvkiadó, Budapest, é.n. 213 .

- CHOLNOKY Jenő: Az új magyar határ bírálata. A Párizsi békekonferencia elé terjesztett XXII. válaszjegyzék 1. melléklete. M. Kir. Tudományegyetemi Nyomda, Budapest, 1921. 38 o.
- CZIRBUSZ Géza: Anthro-po-geográfia I-III. Franklin Társulat, Budapest, 1915-1919. 127, 104, 62 o.
- CSIZMADIA Sándor – MOLNÁR Gusztáv – PATAKI Gábor Zsolt (szerk.): Geopolitikai szöveggyűjtemény. SVKI, Budapest, 1999. 534 o.
- DEÁK Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris, Budapest, 2007. 642 o.
- DIÓSZEGI István: A hatalmi politika másfél évszázada, 1789-1939. História, Budapest, 1997. 477 o.
- DURANDIN, Catherine: A román nép története. Maecenas, Budapest, 1998. 508 o.
- ECO, Umberto: Hogyan írjunk szakdolgozatot? Gondolat, Budapest, 1992. 255 o.
- ENYEDI György: Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 293 o.
- FISCHER Ferenc: A megosztott világ. A Kelet-Nyugat, Észak-Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai, 1945-1989. Ikva Kiadó, Budapest, 1992. 389 o.
- FODOR Ferenc: A magyar földrajztudomány története. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 2006. 820 o.
- FRISNYÁK Sándor (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. K.n. Nyíregyháza, 1996. 388 o.
- GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonságpolitika. SVKH, Budapest, 2001.
- GYURGYÁK János (szerk.): Mi a politika? Századvég, Budapest, 1994. 435 o.
- HAGETT, Peter: Geográfia – Globális szintézis. Hypotex, Budapest, 2006. 842 o.
- HAJDÚ-MOHAROS József: Menedzsment, marketing, geopolitika. Balaton Akadémia, Vörösberény, 1994. 188 o.
- HAJDÚ-MOHAROS József (szerk.): Útkereső ország. Földrajzi tanulmányok Romániáról. Balaton Akadémia, Vörösberény, 1996. 214 o.
- HAJNAL István: Az újkor története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 620 o.
- HUNYA Gábor – RÉTI Tamás – R. SÜLE Andrea – TÓTH László: Románia 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet. Atlantisz, Budapest, 1990. 323 o.

KALMÁR Gusztáv: Magyarország földrajzi helyzete. A magyar nemzet keletkezése és elhelyezkedése a kárpáti medencében. Stephaneum Nyomda R.T., Budapest, 1918. 70 o.

KALMÁR Gusztáv: A népek és fajok harca. A megélhetésért és a hatalomért. Szent István – Társulat, Budapest, 1936. 202 o.

KISS J. László (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában. Teleki Alapítvány, Budapest, 2003. 395 o.

KRAUSZ Tamás (szerk.): A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Rigómezőtől Koszovóig. Történeti és politológiai előadások. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 139 o.

LENGYEL László: Mozgástér és kényszerpálya. Helikon, Budapest, 1997. 287 o.

MENDÖL Tibor: A Balkán földrajza. Balkán Intézet, Budapest, 1948. 107 o.

MENDÖL Tibor: A magyar emberföldrajz multja, jelen állása és feladatai. Teleki Pál Tudományos Intézet, Budapest, 1947. 150 o.

MENDÖL Tibor: Táj és ember. Az emberföldrajz áttekintése. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1932. 420 o.

MILLEKER Rezső: A politikai földrajz alapvonalai. Csáthy Ferenc M. Kir. Tud. Egy. Könyvker. és Könyvkiadóhivatala, Debrecen, 1917. 136 o.

MISKOLCZY Ambrus: A brassói levantei kereskedőpolgárság kelet-nyugati közvetítő szerepe (1780-1860). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 181 o.

MÓDOS Péter (szerk.): Közép-európai olvasókönyv. Osiris – Közép-európai Kulturális Intézet, Budapest, 2005. 324 o.

PAP Norbert – TÓTH József (szerk.): Európa politikai földrajza. Egyetemi tankönyv. JPTE, Pécs, 1997. 241 o.

PAPADAKIS, Aristeides – MEYENDORF, John: A keresztény Kelet és a pápaság felemelkedése. Az egyház 1071 és 1453 között. Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2002. 640 o.

PAPP-VÁRY Árpád et al. (szerk.): Földrajzi világotlasz. Cartographia Kft., Budapest, 2004. 464 o.

PÁNDI Lajos (ö.áll.): Köztes-Európa, 1763-1993. (Térképgyűjtemény.) Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 798 o.

PÁSZKA Imre (szerk.): Román eszmetörténet 1866-1945. Önismeret és modernizáció a román gondolkodásban. Aetas-Századvég, 1994. 376 o.

- POMOGÁTS Béla: Kárpát-medencei körséta. Pesti Szalon Könyvkiadó, Budapest, 1995. 166 o.
- PRINZ Gyula: Magyar földrajz. Az államföldrajzi kép. Prinz Gyula – Cholnoky Jenő – Gr. Teleki Pál – Bartucz Lajos: Magyar föld, magyar faj. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é.n. III. kötet. 494 o.
- PRINZ Gyula: Magyarország fekvése a tengerhez. Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udv. Könyvnyomdája, Budapest, 1905. 23 o.
- PRINZ Gyula: Útmutató Erdély vendégei számára. 2. kiadás. Dunántúl Pécsi Egyetem Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, é.n. 103 o.
- PUSKÁS Csaba (szerk.): A Conducator végnapjai. Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, 1990. 239 o.
- RAFFAY Ernő: A vajdaságoktól a birodalomig. Az újkori Románia története. JATE Kiadó, Szeged, 1989. 253 o.
- RÓNAI András: Térképezett történelem. Magvető, Budapest, 1989. 349 o.
- RÓNAI András (szerk.): Közép-Európa Atlasz. Szent István Társulat, Budapest, 1993. 411 o.
- SCHLETT István: A magyar politikai gondolkodás története. Korona Kiadó, Budapest, 1996. 300 o.
- SCHREINER, Peter: Bizánc. Bevezetés a bizantinológiába. Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2002. 440 o.
- SRÉTER István: Nem, nem, soha! Viktória-Nyomda, Budapest, 1927. 48 o.
- SZABÓ József: Románia geostratégiai helyzete. Záródolgozat. ZMNE, Budapest, 2000.
- SZÁSZ Zoltán: A románok története. Bereményi Könyvkiadó, Budapest, 1993. 195 o.
- SZÁSZ Zsombor: Románia. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931. 80 o.
- SZÚCS Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Magvető, Budapest, 1983. 136 o.
- TELEKI Pál: A földrajzi gondolat története. Szerzői kiadás, Budapest, 1917. 231 o.
- TELEKI Pál: Időszerű nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában. Jancsó Benedek Társaság, Budapest, 1931. 19 o.
- TELEKI Pál: Táj és faj. Athenaeum, Budapest, 1940. 14 o.
- TÓTH Zoltán, I.: Magyarok és románok. Történelmi tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 496 o.

VOFKORI László: Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. Stúdium Kiadó, Nyíregyháza, 1994. 279 o.

VOFKORI László: A földrajztudomány rendszertana. Pro-Print, Csíkszereda/Miercurea Ciuc, 2003. 253 o.

VOFKORI László: Románia társadalom- és gazdaságföldrajza. TRI-Mester, Tatabánya, 1998. 212 o.

WALTERS, Everett Garrison: Ion C. Brătianu: The Making Of A Nationalist Politician 1821-1866. Xerox Univ. Microfilms, Ann Arbor, Michigan, USA, 1975. (PhD értekezés). 293 o.

Tanulmányok, folyóiratcikkek, egyéb források:

BÍRÓ Béla: A „moldáv” rejtély. Történelmi hajtűkanyar. Pro Minoritate 1996/4. 19-27. o.

BORSI-KÁLMÁN Béla: Mi a helyzet? Pro Minoritate 1996/4. 87-99. o.

CHOLNOKY Jenő: Földrajz és történelem. Földrajzi Közlemények 1935/4-6. 57-62. o.

CSEPREGHY Mátyás: Románia biztonságpolitikája 1989-től napjainkig. Szakdolgozat. ZMNE, Budapest, 2008. 60 o.

CSIZMADIA Sándor: A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere. Külpolitika 1998/1. 3-31. o.

DEMÉNY Lajos: C. G. Costa-Foru és az erdélyi magyar szellemi-művelődési élet (1921-25). Limes 1996/3. 117-125. o.

ERDÉSZ Ádám: Félelem és remény az összeomlás árnyékában. Márki Sándor kolozsvári naplójáról. In: Sasfi Csaba (szerk.): Régi témák, mai kérdések a mentalitástörténetben. Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára, Esztergom, 2000. 124-134. o.

FITOS Vilmos: Milyen tudomány a geográfia? Földrajzi Közlemények 1917/7-8. 362-392. o.

FODOR Ferenc: Erdélyi államhatárok. In: Temesy Győző (szerk.): Földrajzi Zsebkönyv 1941. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, 1941. 27-35. o.

FODOR Ferenc: Teleki Pál geopolitikája. Magyar Szemle 1941. június 337-343. o.

FODOR Ferenc: Visszafelé a honfoglalás útján. In: Temesy Győző (szerk.): Földrajzi Zsebkönyv 1943. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, 1943. 36-45. o.

GOMBÁR Csaba: Újjászületik a geopolitika fogalma? Világosság 1983/8-9. 561-568. o.

HAJDÚ Zoltán: Geográfus politikus avagy politikus geográfus? Földrajzi Közlemények. 1991/1-2. 1-9. o.

- HAJDÚ Zoltán: Település- és településhálózat-fejlesztési politika Magyarországon az államszocializmus időszakában. Földrajzi Közlemények 1992/1-2. 29-37. o.
- HANTZ LÁM Irén: A Román Földrajzi Társaság rövid története. Földrajzi Közlemények 1991/1-2. 77-79. o.
- HÉJJA István: A hadtudomány kapcsolatrendszerének és belső struktúrájának értelmezése. Új Honvédségi Szemle 1994/1. 15-21. o.
- HÉZSER Aurél: Geopolitikai helyzetünk egykor és ma. In: Temesy Győző (szerk.): Földrajzi Zsebkönyv 1945. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, 1945. 61-68. o.
- JANCSÓ Benedek: Bratianu Jonel. Magyar Szemle 1927. december 388-393. o.
- KOVÁCS Jenő: Hadászat és geopolitika. Magyar Tudomány 1991/9. 1070-1086. o.
- KOVÁCS Jenő: Stratégiaalkotás. Hadtudomány 1992/2. 56-63. o.
- MAMADOUH, V. D.: Geopolitics in the nineties: one flag, many meanings. GeoJournal 1998/4. 237-253. o.
- MATUS János: A stratégiai gondolkodás fejlődése. Új Honvédségi Szemle 1994/1. 6-18. o.
- MEZŐ Ferenc: A geopolitika formaváltozásai. Politikatudományi Szemle 2006/4. 75-107. o.
- MOLNÁR Gusztáv: A NATO-bővítés geopolitikája. Beszélő 1997/3. 35-47. o.
- MOLNÁR Jenő: Tipológia és földrajz. Földrajzi Közlemények 1986/3. 222-230. o.
- MURPHY, Alexander B. (szerk.): Is there a politics to geopolitics? Progress in Human Geography 2004/28,5. 619-640. o.
- NAGY Miklós Mihály: Földhöz kötött honvédelem. Kapu 2001/11-12. 31-36. o.
- NAGY Miklós Mihály: Geográfia és hadelmélet. Földrajzi Értesítő. 2002/1-2. 237-247. o.
- NAGY Miklós Mihály: Geopolitika és hadtudomány. Magyar Tudomány 1999/7. 769-778. o.
- NAGY Miklós Mihály – SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: Földrajz és biztonság. Földrajzi Közlemények 1997/3-4. 219-226. o.
- NAGY Miklós Mihály – SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: A magyar geostratégia. Új Honvédségi Szemle 1996/3. 6-14. o.
- PATAKI G. Zsolt: A geopolitikai módszertan. In: Pap Norbert – Tóth József (szerk.): Első magyar politikai földrajzi konferencia. Változó világ, átalakuló politikai földrajz. JPTE TTK, Földrajzi Intézet, Pécs, 1999. 277-281. o.
- POMOGÁTS Béla: Egy elmulasztott esély. Erdély és a Keleti Svájc eszméje. Kisebbségkutatás 1999/1. 31-41. o.

PRINZ Gyula: A Földrajzi Társaság szerepe a Szovjetunióban. Földrajzi Közlemények 1953/3-4. 239-244. o.

REUBER, Paul: Conflict studies and critical geopolitics – theoretical concepts and recent research in political geography. GeoJournal 2000/1. 37-43. o.

SCHÖPFLIN György: Délkelet-Európa meghatározása. Európai Szemle 1999/3. 85-91. o.

SCHWARZER Jenő: Az ellenséges propaganda és annak következményei Magyarországon. Magyar Katonai Közlöny 1920/2. 146-171. o.

SHELLEY, Mark R.: NATO enlargement: The case for Romania. Central European Issues. 1997/1. 98-105. o.

SIPOS Anna Magdolna: A magyar geográfiai-geopolitikai szakirodalom a két világháború között. In: Pap Norbert – Tóth József (szerk.): Első magyar politikai földrajzi konferencia. Változó világ, átalakuló politikai földrajz. JPTE TTK, Földrajzi Intézet, Pécs, 1999. 169-175. o.

SZÁSZ Zoltán: Alkalmazkodási válság a szász és a román nemzeti mozgalmakban. In: Szász Zoltán: Erdély története III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 1642-1664. o.

SZÉNÁSI Attila: A nemzetiségek szerepe Románia biztonságpolitikájában. Diplomamunka. ZMNE, Budapest, 1999. 61 o.

SZLÁVIK Tamás (főszerk.): Országok lexikona A-Z. Magyar Nagylexikon Kiadó Zrt., Budapest, 2007. 893 o.

TAKÁCS Ferenc: Románia biztonságpolitikája és hadereje. ZMKA, Budapest, 1999. 432. előadás. Nyt.sz: 734/587/Ea. 40 o.

TIBORI Szabó Zoltán: Románia ante portas. Európai Tükör 2006/12. 29-34. o.

TÓTH Tibor: Románia nemzetbiztonsági stratégiájának elemzése, értékelése, valamint összehasonlítása a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájával. Diplomamunka. ZMNE, Budapest, 2005.

TÓTH Zoltán: Az államterület biztonsága. Földrajzi Közlemények 1917/7-8. 311-361. o.

VÄYRYNEN, Raimo: Geopolitikai doktrínák világrendszer-szemléletben. In: Mészlivetz Ferenc (szerk.): Fejlődéstanulmányok 9. Válság. 126-160. o.

ZÁKONYI Botond: A Tündérbert. Egy magyar-román történelmi konszenzus és előzményei. Limes 1996/3. 164-171. o.

ZSIDI Vilmos (szerk.): Történelmi földrajzi kislexikon. Továbbtanulás Kiadó Kft., Budapest, 1995. 183 o.

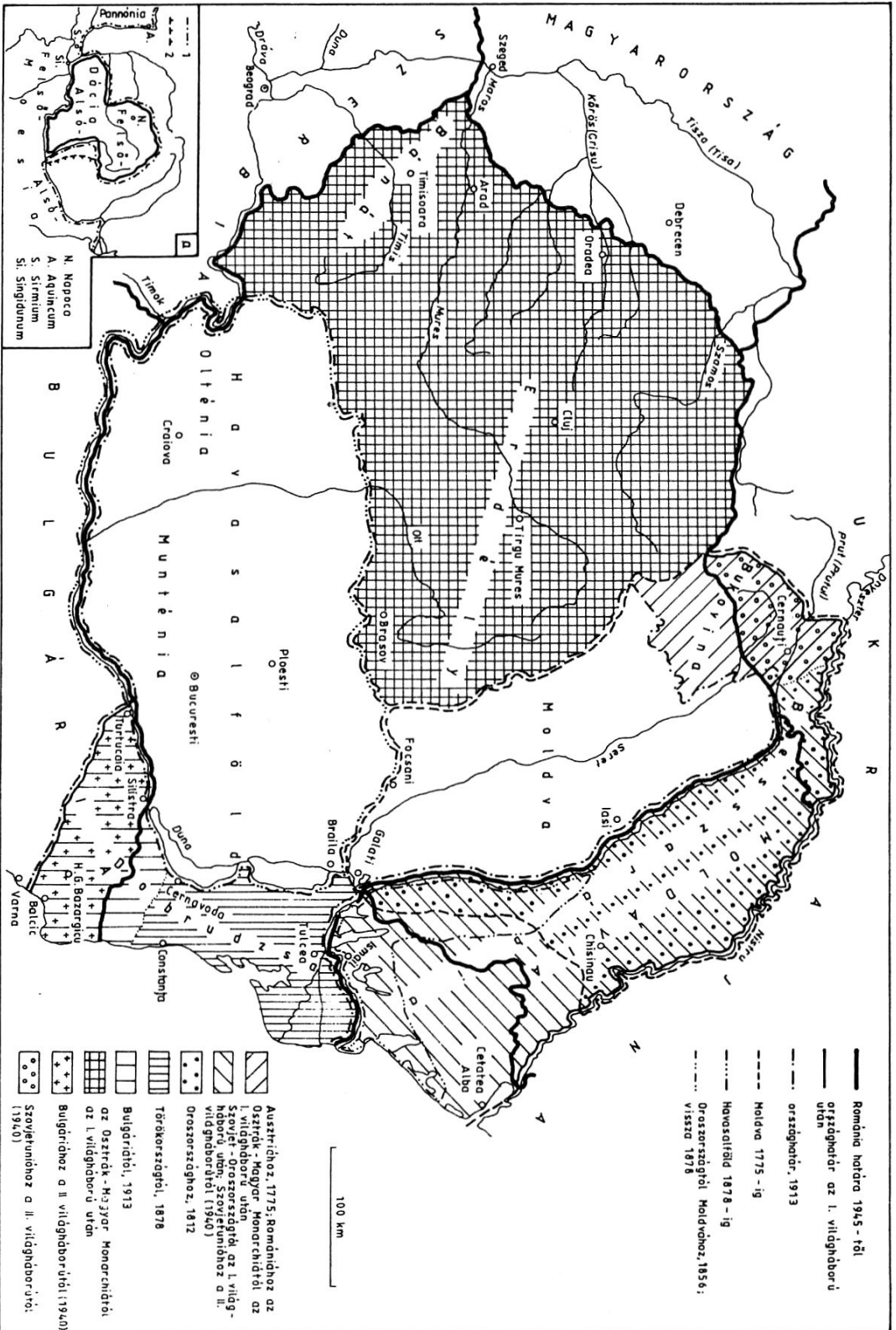
A szerző kutatási témában megjelent publikációi

1. Sztálingrád román szemmel, avagy új szelek a román hadtörténetírásban? Társadalom és Honvédelem 2001/1. 207-212. o. ISSN 1417-7293
(Recenzió: Mihail Vasile-Ozunu – Petre Otu: Româniî în bătălia de la Stalingrad. Editura Ion Cristoiu, București, 1999.)
2. A román geopolitikai iskola. Felderítő Szemle 2004. március 63-68. o. ISSN 1588-242X
3. Geopolitika: tiltott tudomány Romániában? Felderítő Szemle 2004. június 51-55. o. ISSN 1588-242X
4. Sallai János könyve az államhatárokról. Új Honvédségi Szemle 2005/10. 138-141. o. ISSN 1216-7436
(Recenzió: Sallai János: Az államhatárok. Változó Világ sorozat 58. szám, PRESS PUBLICA Kiadó, 2004.)
5. Central or South-Eastern, or in between? AARMS 2006/2. 229-236. o. ISSN 1588-8789
6. Mit üzen a román földrajz? A földrajz tanítása 2007/1. 13-20. o. ISSN 1216-6642
7. Gondolatok Románia Uniós csatlakozásáról. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 2007/3. 192-200. o. ISSN 1417-7323
8. Kis magyar hadelmélet. Társadalom és honvédelem 2007/1. 191-197. o. ISSN 1417-7293, újraközölve: Magyar Tudomány 2007/12. 1652-1656. o. ISSN 0025-0325
(Recenzió: Nagy Miklós Mihály: Kis magyar hadelmélet. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.)
9. A biztonság regionalizálódása és a regionális biztonság román paradigmája. Új Honvédségi Szemle 2007/6. 12-33. o. ISSN 1216-7436
10. The Romanian paradigm of regional security. AARMS 2008/2. 385-390. o. ISSN 1588-8789
11. Betonparadigma. Magyar Hírlap 2009. február 25. 14. o. (Vélemény és vita.) ISSN 1786-478X

Melléklet: ábrák

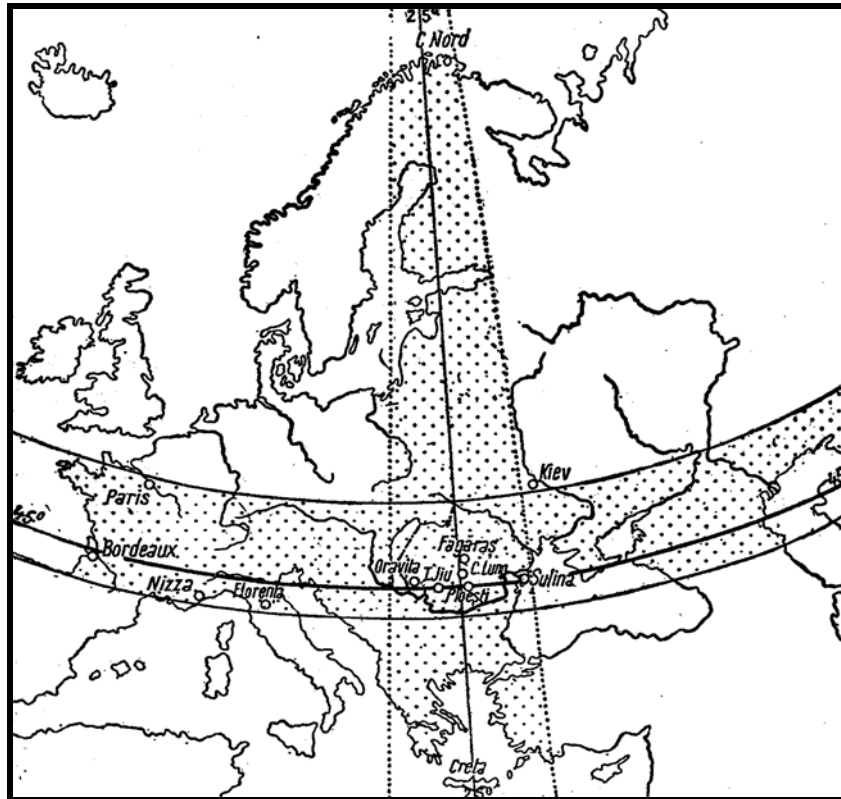
1. ábra: Románia területi változásai és Dacia provincia (a)
2. ábra: A román föld helyzete Európában
3. ábra: Románia középhatalmi jellege
4. ábra: Románia majdnem tökéletes ellipszis formája
5. ábra: A Romániában egyesült tájegységek
6. ábra: Román asszony Hátszeg (Hațeg) erdős területeiről
7. ábra: Románia területi változásai a 18. századtól az I. világháború végéig
8. ábra: A Kárpátok és Erdély átjárhatósága
9. ábra: Románia vízrajzi hálózata és egysége
10. ábra: Románia statikus és dinamikus határai
11. ábra: A Fekete-tenger és partjainak felosztása
12. ábra: Románia szíve, Erdély
13. ábra: A román népesség centruma és kisugárzása
14. ábra: A nagy Románia (I)
15. ábra: A nagy Románia (II)
16. ábra: „Puska”

1. ábra: Románia területi változásai és Dacia provincia (a)

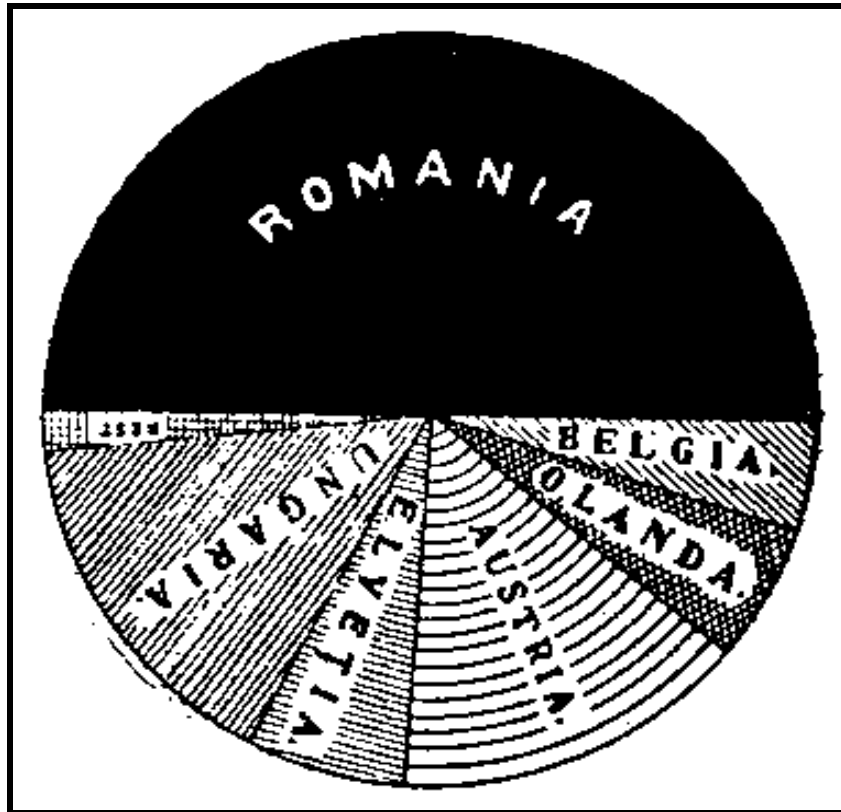
Forrás: Pándi Lajos (é.áll.): Köztes-Európa, 1763-1993. (Térképgyűjtemény) Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 687. o.

2. ábra: A román föld helyzete Európában

Forrás: Simion Mehedinți – Gheorghe Vâlsan: România.
SOCEC, București, 1935. 6. o.

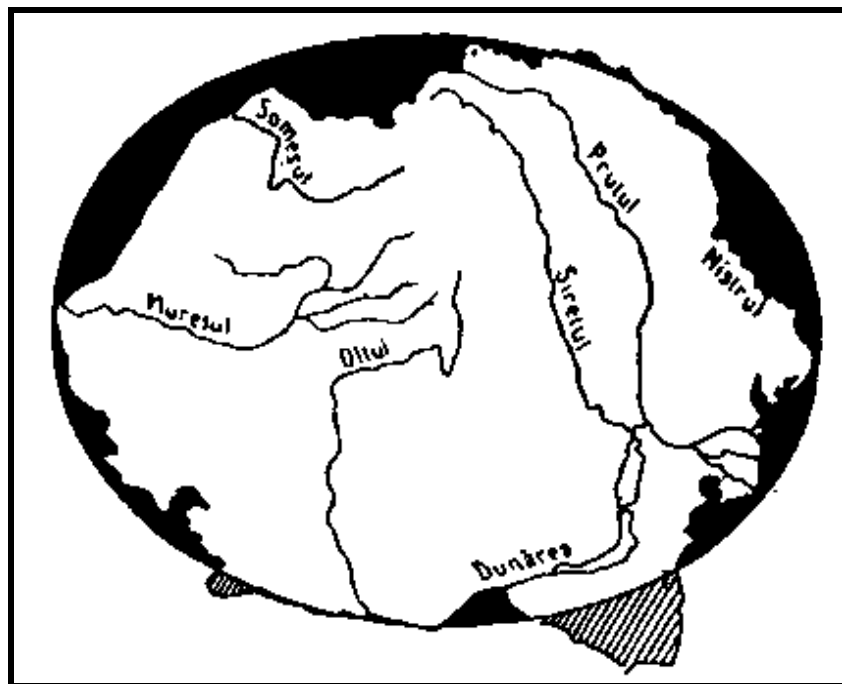
3. ábra: Románia középhatalmi jellege

Forrás: Mihai D. David: Considerațiuni geopolitice asupra statului român.

Tipografia Alexandru Țereb, Iași, 1939. 22. o.

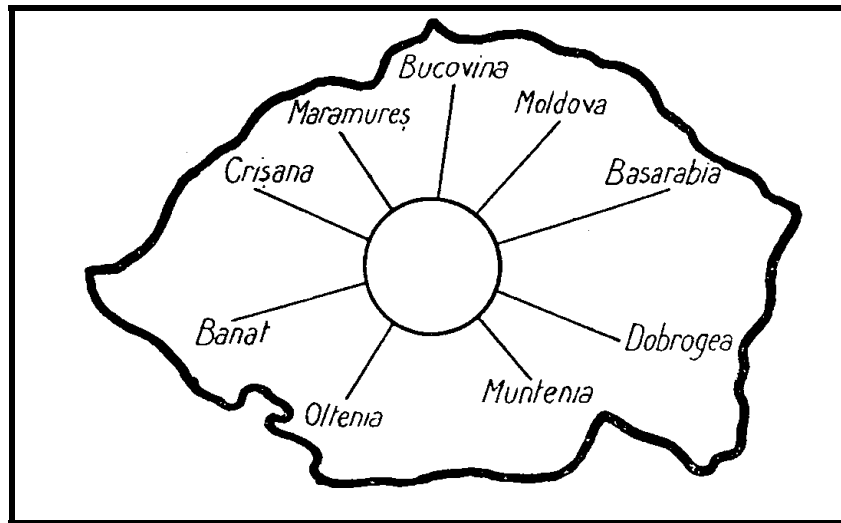
4. ábra: Románia majdnem tökéletes ellipszis formája

Forrás: Mihai D. David: Considerațiuni geopolitice asupra statului român.

Tipografia Alexandru Țereb, Iași, 1939. 24. o.

5. ábra: A Romániában egyesült tájegységek

Forrás: I. Simionescu: Țara noastră. Natură. Oameni. Muncă.

Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II.”, București, 1937. 3. o.

(Északról: Bukovina, Moldva, Bessarábia, Dobrudzsa,
Munténia, Olténia, Bánság, Körösvidék, Máramaros)

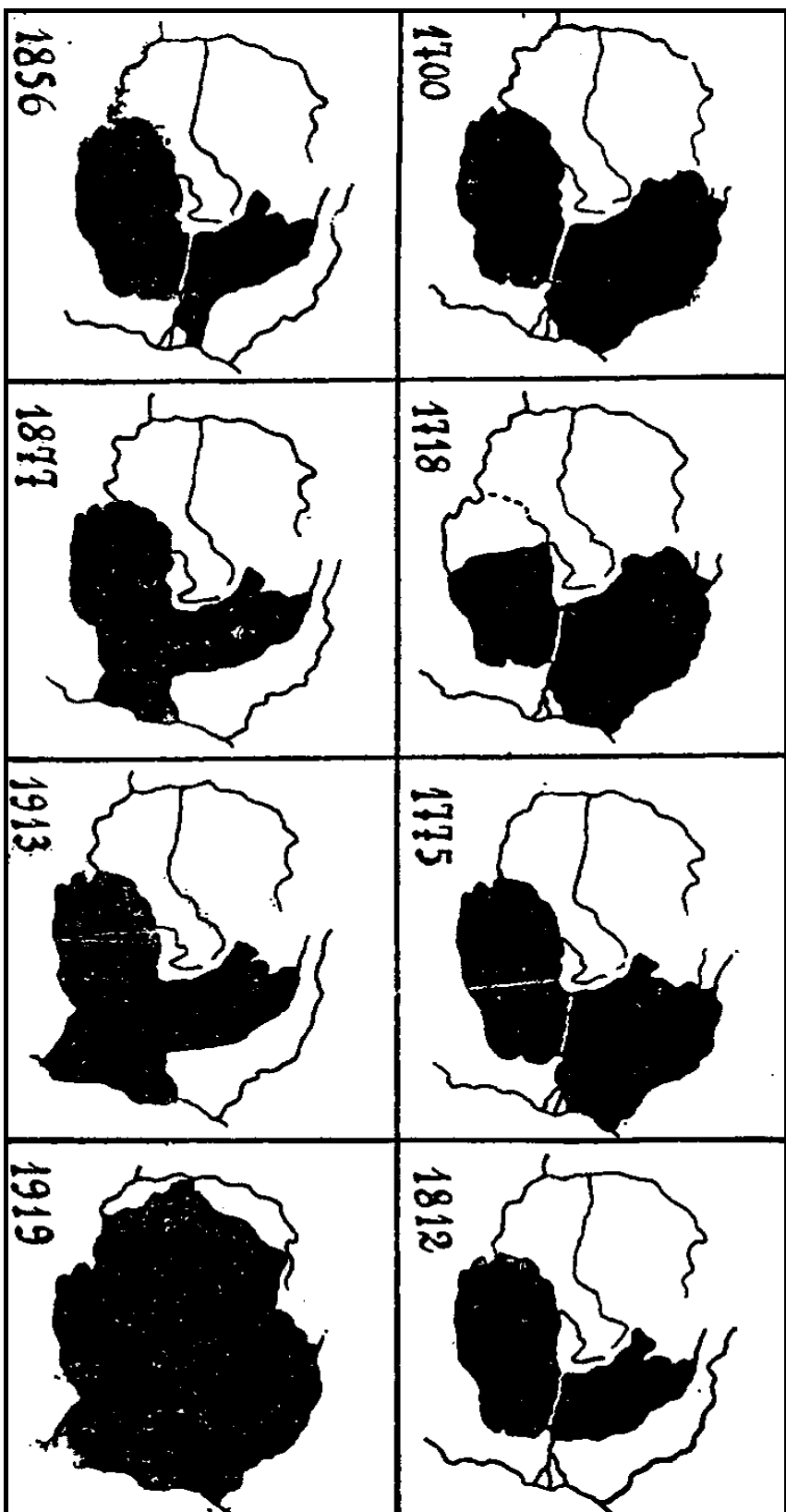
6. ábra: Román asszony Hátszeg (Hațeg) erdős területeiről

Forrás: I. Simionescu: Țara noastră. Natură. Oameni. Muncă.

Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II.”, București, 1937. 4. o.

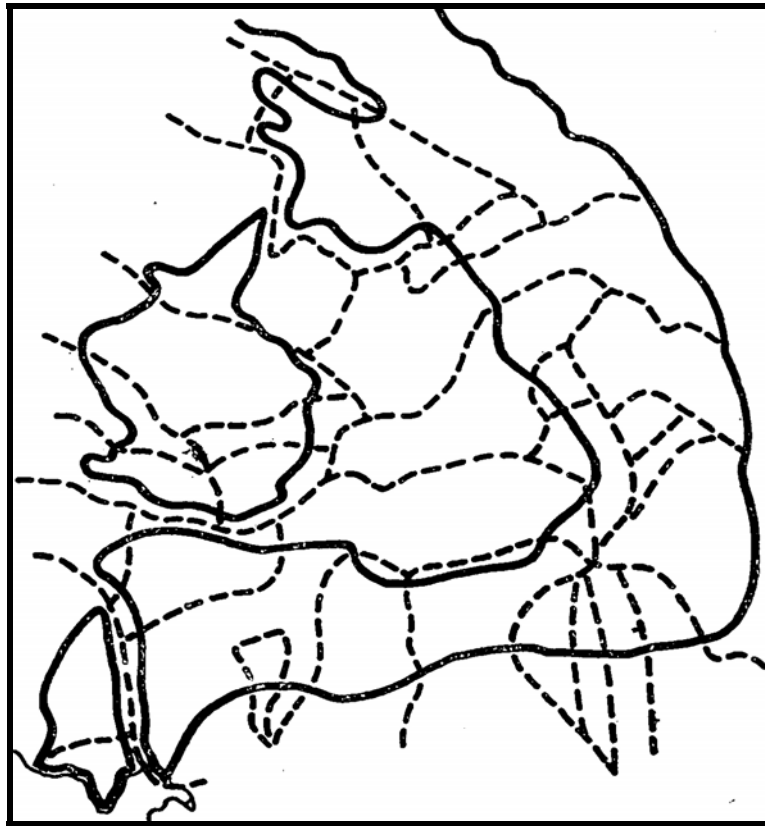
7. ábra: Románia területi változásai a 18. századtól az I. világháború végéig

Forrás: I. Simionescu: Tára noastră. Natură. Oameni. Muncă.

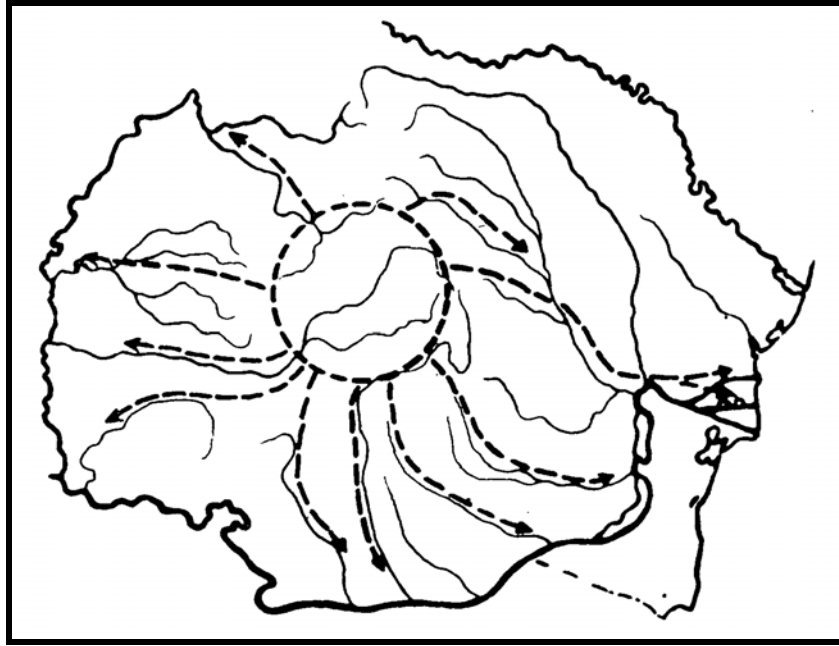
Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II.”, București, 1937. 19. o.

8. ábra: A Kárpátok és Erdély átjárhatósága

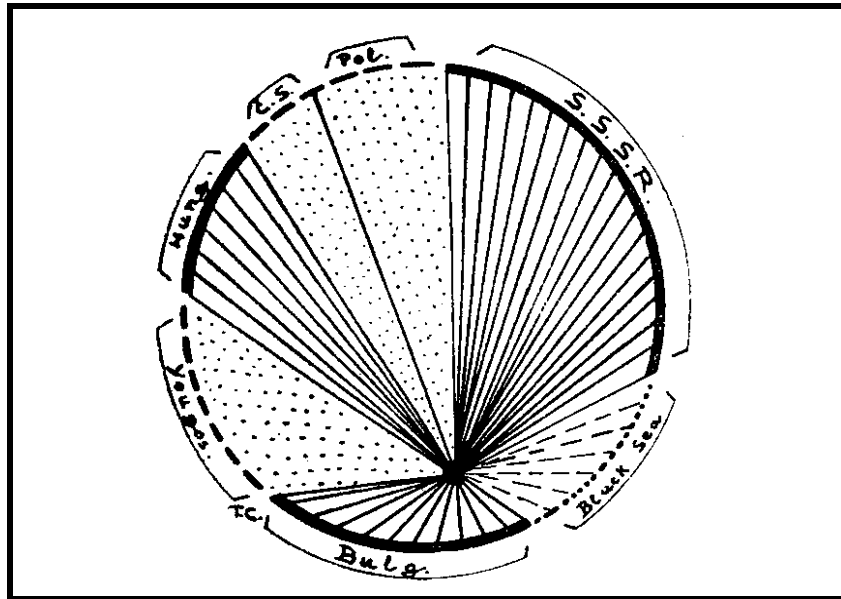
Forrás: I. Simionescu: Țara noastră. Natură. Oameni. Muncă.
Fundăția pentru Literatură și Artă „Regele Carol II.”, București, 1937. 45. o.

9. ábra: Románia vízrajzi hálózata és egysége

Forrás: N. Al. Rădulescu: Considerațiuni geopolitice a României.
Revista Geografică Româna 1940/1. 34. o.

10. ábra: Románia statikus és dinamikus határai

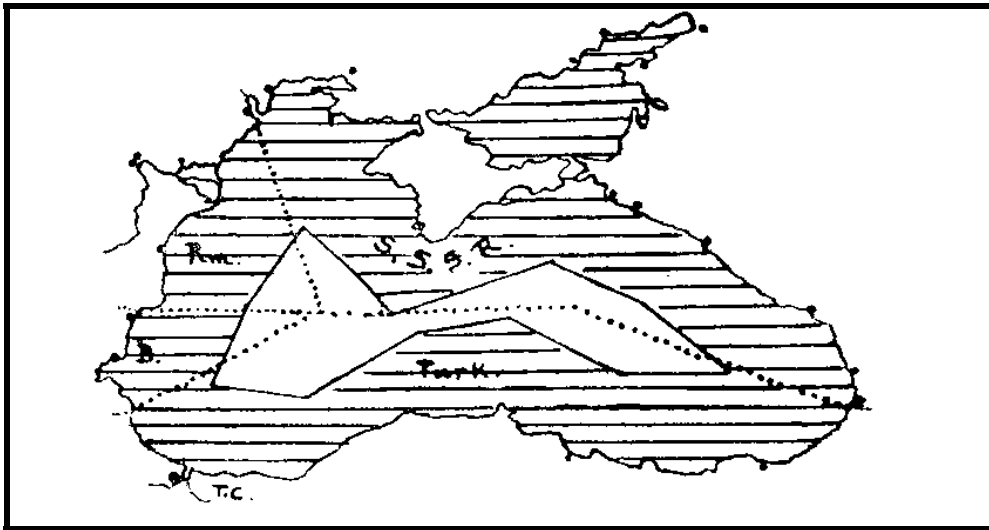

Forrás: T. Cristureanu: Hotarele statice și dinamice ale României.

Atelierele „Adevărul” S.A., București, 1935. 44. o.

(A dinamikus határok vonalazva, a statikusak pedig pontozva.)

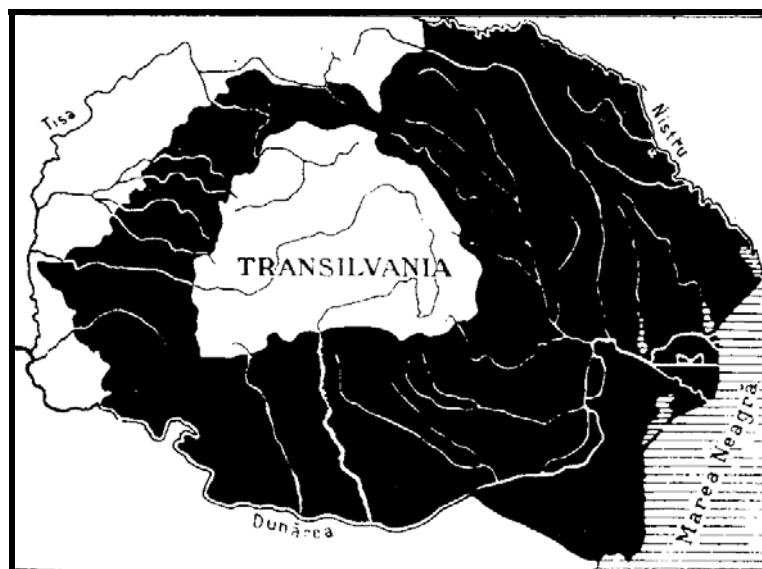
11. ábra: A Fekete-tenger és partjainak felosztása

Forrás: T. Cristureanu: Hotarele statice și dinamice ale României.

Atelierele „Adevărul” S.A., București, 1935. 45. o.

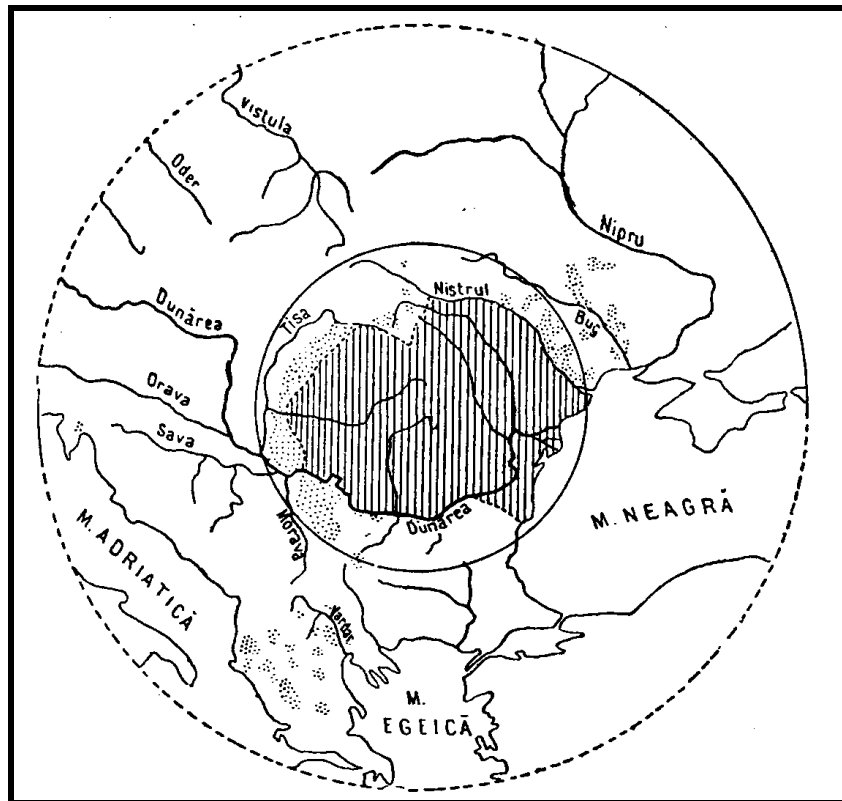
12. ábra: Románia szíve, Erdély

Forrás: Simion Mehedinți: What is Transylvania?

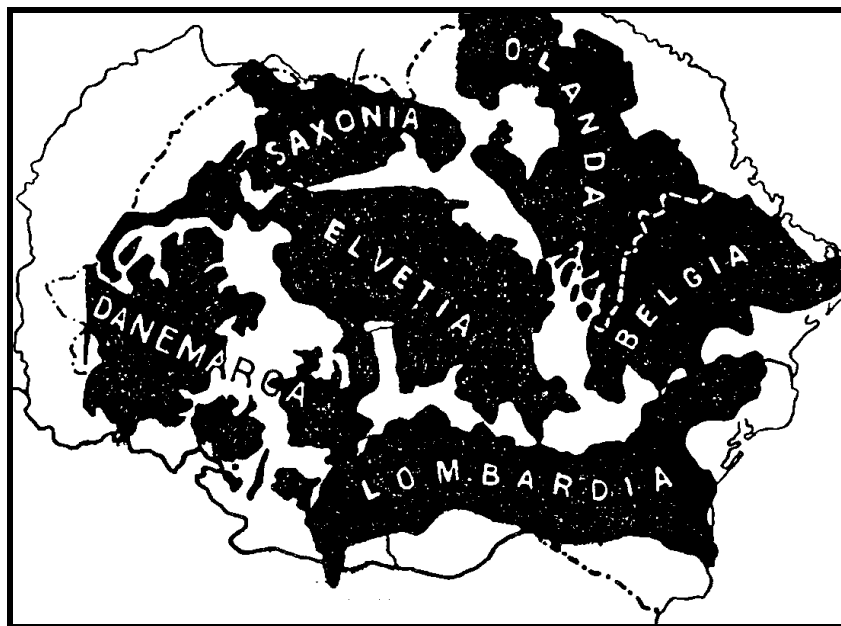
Romanian Historical Studies, Miami Beach, Florida, 1986. 3. o.

13. ábra: A román népesség centruma és kisugárzása

Forrás: Simion Mehedinți – Gheorghe Vâlsan: România.
SOCEC, București, 1935. 41. o.

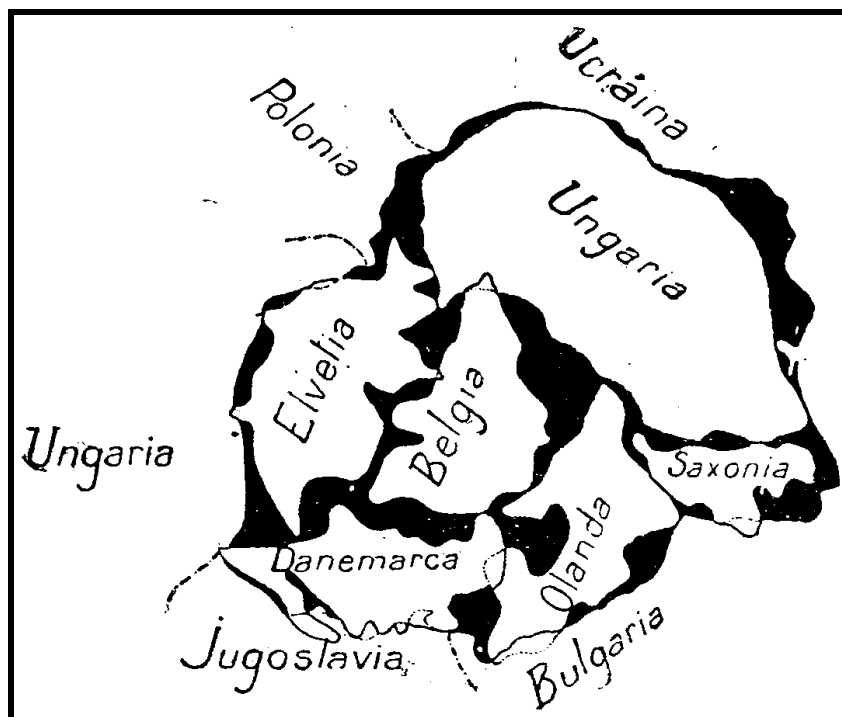
14. ábra: A nagy Románia (I)

Forrás: Simion Mehedinți – Gheorghe Vâlsan: România.

SOCEC, București, 1935. 42. o.

15. ábra: A nagy Románia (II)

Forrás: N. Gheorgiu – I. Simionescu: România. Curs inferior.

Editura „Cartea Românească”, București, 1942. 11. o.

16. ábra: „Puska”

Handwritten list of distances from Romania to neighboring countries:

Country	Distance (km)
Bulgaria	570
M. Negri	450
Ucraina	500
Polonia	260
Coslovacia	160
Ungaria	370
Jugoslavia	490

Forrás: (I.N. Ciolan – Em. Diaconescu – P.N. Apolzan – D. Radu: Geografia României pentru
clasa VI-a primară. Editura „Națională-Ciornei” S.A.R., București, é.n., hátsó borító.

MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Könyvtára, Budapest. Jelzet: M98)